

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет здоров'я людини
кафедра психології та соціології

Скрипник О. В.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ СПРИЯННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ
РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2023

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет Здоров'я людини
Кафедра Психології та соціології

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи

рівень вищої освіти другий (магістерський)
спеціальність 053 Психологія. Освітня програма «Психологія»

на тему «Психологічні умови сприяння інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку»

Виконала: здобувачка вищої освіти групи ПС-22зм

Скрипник О. В.

Керівник: доцент кафедри психології
та соціології, к. психол. н., доц.

Бугайова Н. М.

Рецензент:

завідувачка кафедри психології
Мукачівського державного університету
МОН України
к. психол. н., доц.

Брецько І. І.

Нормо-контроль: професорка кафедри
психології та соціології,
д. психол. н., проф.

Лосієвська О. Г.

Завідувачка кафедри:

д. психол. н., проф.

Бохонкова Ю. О.

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет здоров'я людини

Кафедра Психології та соціології

Рівень вищої освіти Другий (магістерський)

спеціальність 053 Психологія. Освітня програма «Психологія»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

**Завідувачка кафедри психології
та соціології д. психол. н.,
проф. Бохонкова Ю. О.**

«21» вересня 2023 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧЦІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Скрипник Ользі Володимирівні

1. Тема роботи: «Психологічні умови сприяння інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку».

Керівник роботи: Бугайова Н. М., к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля, затверджений наказом по університету від 21.09.2023 р. № 37/15.17.

2. Строк подання здобувачем роботи: 04.12.2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: *обсяг роботи – 96 сторінок (1,5 інтервал, 14 шрифт з дотриманням відповідного формату), список використаної літератури оформлюється згідно з бібліографічними нормами.*

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): *проаналізувати наукові джерела з зазначеної тематики; підібрати діагностичний інструментарій згідно проблеми дослідження; на основі проведеного констатувального експерименту розробити й апробувати програму соціально-психологічного тренінгу. Провести формувальний експеримент і порівняти результати констатувального і формувального експериментів. Ефективність проведеного експерименту оцінити за допомогою математичних методів оцінки значущості відмінностей середніх величин.*

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслеників): *таблиці, рисунки (діаграми, гістограми, сегментограми).*

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1.	Бугайова Н. М. – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля	30.10.2023 р.	05.11.2023 р.
2.	Бугайова Н. М. – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля	06.11.2023 р.	19.11.2023 р.
3.	Бугайова Н. М. – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля	20.11.2023 р.	04.12.2023 р.

7. Дата видачі завдання: 21 вересня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів	Примітка
1	Визначення проблеми дослідження та розроблення плану кваліфікаційної роботи.	23.10.2023 р. – 29.10.2023 р.	
2	Аналіз літератури за проблемою. Робота над теоретичною частиною дослідження.	30.10.2023 р. – 05.11.2023 р.	
3	Обробка, графічне оформлення та психологічний аналіз результатів констатувального експерименту	06.11.2023 р. – 19.11.2023 р.	
4	Апробація та опис програми соціально-психологічного тренінгу.	20.11.2023 р. – 24.11.2023 р.	
5	Обробка, графічне оформлення та психологічний аналіз результатів формувального експерименту та оцінка ефективності корекційних заходів за допомогою методів математичної статистики	25.11.2023 р. – 04.12.2023 р.	
6	Представлення роботи на зовнішню рецензію	05.12.2023 р. – 06.12.2023 р.	
8	Перевірка роботи на академічний плагіат	07.12.2023 р. – 09.12.2023 р.	
9	Захист роботи	11-15.12.2023 р.	

Здобувачка вищої освіти:

Скрипник О. В.

Керівник роботи:

к. психол. н., доц.

Бугайова Н. М.

РЕФЕРАТ

Текст - 96 с., табл. - 19, рис. - 8, літератури – 71 джерел, додатків – 9.

В кваліфікованій роботі представлено теоретично-методологічні основи вивчення проблеми інтелектуального розвитку та психологічні умови сприяння інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку.

Розглянуто та емпірично досліджено психологічні особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку.

Проведено констатувальний та формувальний експерименти. На основі результатів констатувального експерименту розроблено й апробовано програму соціально-психологічного тренінгу щодо сприяння інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку.

Оцінено ефективність корекційних заходів за допомогою t-критерію Стьюдента.

Ключові слова: ГРА, ДИТЯЧИЙ САДОК, ДІТИ, ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК, ІНТЕЛЕКТ, КЕРН ЇРАСЕК, КОГНІТИВНИЙ РОЗВИТОК, КОРЕКТУРНА ПРОБА, МАТРИЦІ РАВЕНА, МОВЛИННЄВИЙ РОЗВИТОК, ПАМ'ЯТЬ, ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК, ПСИХОГІМНАСТИКА, РУХОВИЙ РОЗВИТОК, СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК, СІМ'Я, СПРИЙМАННЯ, ТВОРЧІСТЬ, ТЕАТРАЛІЗОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ТЕСТ ВЕКслера, УВАГА, УЯВА, ШКОЛА, VAL-A-BIS.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	10
1.1. Аналіз наукової психологічної літератури з проблеми вивчення інтелектуального розвитку	10
1.2. Інтелектуальний розвиток як найважливіший компонент розумових процесів	18
1.3. Особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку	25
Висновки до першого розділу	33
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	35
2.1. Основні складові інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку	35
2.2. Дослідження психологічних особливостей інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку	44
2.3. Психологічний та статистичний аналіз результатів констатувального експерименту	53
Висновки до другого розділу	65
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЯННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	67
3.1. Програма соціально-психологічного тренінгу щодо сприяння інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку
3.2. Психологічний та статистичний аналіз результатів формувального експерименту	83
3.3. Перевірка ефективності корекційних заходів за допомогою t-критерію Стьюдента	90
Висновки до третього розділу	95
ВИСНОВКИ	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	100
ДОДАТКИ	107

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Інтелектуальний розвиток дитини є одним з найважливіших аспектів її загального розвитку. Він визначає успішність дитини в навчанні, її адаптацію до соціуму, здатність до творчості та самореалізації.

Дошкільний вік є сприятливим періодом для інтелектуального розвитку дитини. У дошкільному віці відбувається інтенсивний розвиток пізнавальних процесів, таких як сприйняття, пам'ять, мислення, мовлення, увага. Ці процеси є основою інтелектуального розвитку дитини. Відбувається розвиток образного мислення, діти дошкільного віку краще розуміють і запам'ятовують інформацію, яка представлена у вигляді образів. Відбувається розвиток логічного мислення. Діти дошкільного віку починають розуміти і використовувати в своїй діяльності прості логічні операції, такі як класифікація, серіація, аналогія. У дошкільному віці відбувається розвиток творчого мислення. Діти дошкільного віку люблять фантазувати, створювати нові ідеї.

У дошкільному віці дитина активно пізнає навколишній світ. Вона задає багато запитань, експериментує, досліджує. Це також сприяє розвитку її інтелектуальних здібностей.

Дитина починає спілкуватися з іншими людьми, ходити в дитячий сад. Це сприяє розвитку її мислення, мовлення, здатності до соціальної взаємодії; дозволяє їй отримати доступ до різноманітних освітніх ресурсів, що сприяє її інтелектуальному розвитку.

Дане дослідження дозволяє охарактеризувати особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку в різних умовах, визначити фактори, що впливають на інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку, розробити ефективні методики формування інтелектуальних здібностей дітей дошкільного віку.

Результати досліджень інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку використовуються для розробки навчальних програм, методичних посібників та рекомендацій для батьків та педагогів, проведення ранньої діагностики відхилень у інтелектуальному розвитку дітей.

Таким чином, дослідження інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку є актуальним і важливим завданням сучасної психології.

Об'єкт дослідження - інтелектуальний розвиток дитини-дошкільника.

Предмет дослідження – психологічні умови сприяння інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити психологічні умови сприяння інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку.

Відповідно до поставленої мети було визначено наступні **завдання дослідження**:

1. Зробити аналіз наукової літератури з проблеми дослідження інтелектуального розвитку.
2. Провести емпіричне дослідження психологічних особливостей інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку.
3. Розробити та впровадити програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на сприяння інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку.
4. Зробити психологічний та статистичний аналіз результатів формувального експерименту.
5. Перевірити ефективність корекційних заходів за допомогою t-критерію Стьюдента.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають концепції та теорії: розвитку особистості дошкільника (Г. Костюк); інтелектуального розвитку (Ж. Піаже); когнітивних процесів (Дж. Брунер); рис особистості (Р. Кеттел); розвитку пізнавальних процесів у дітей дошкільного віку (В. Котирло); триархічна теорія інтелекту (Р. Стернберг); триархічна теорія

інтелекту (Ф. Гальтон); концепція пізнання (Платон, Арістотель); теорія розвитку особистості (Е. Еріксон); теорія множинних інтелектів (Р. Гарднер).

Новизна дослідження полягає у розробленні та впровадженні соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на сприяння інтелектуальному розвитку дітей-дошкільників, який включає ігрові методи і технології, вправи щодо стимулювання психічних процесів, вправи для розвитку пам'яті та логіко-математичний розвиток, творчі методи, які сприятимуть розвитку креативності та вправи на розвиток мовлення.

Методи (методики) дослідження:

- теоретичні – аналіз наукової літератури з проблеми дослідження;
- емпіричні – спостереження, експеримент (констатувальний та формувальний), бесіда, анкетування, тестування (тест Керна Йерасека, тест Куглера, прогресивні матриці Равена, коректурна проба тест Бурдона);
- методи математичної статистики: метод порівняння груп (t-критерій Стьюдента).

Теоретичне значення дослідження полягає у розгляді особливостей інтелектуального розвитку дитини-дошкільника; у визначенні підґрунтя щодо формування інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку; розробці програми соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування умов сприяння інтелектуальному розвитку дитини дошкільного віку.

Практичне значення дослідження Дані, отримані в ході проведення емпіричного дослідження, можуть бути використані психологами, педагогами, вихователями, здобувачами вищої освіти, а також всіма зацікавленими даною проблемою особистостями для удосконалення системи дошкільної системи, розробки методичних рекомендацій стосовно створення умов щодо сприяння інтелектуальному розвитку дитини дошкільного віку.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Аналіз наукової психологічної літератури з проблеми вивчення інтелектуального розвитку

Вивчення інтелектуального розвитку є однією з найскладніших і найактуальніших проблем психології. Це пов'язано з рядом проблем, які виникають при вивченні цього феномену. Одна з основних проблем - це визначення інтелекту. Існує безліч різних підходів до визначення інтелекту, і вчені досі не прийшли до єдиної думки про те, що таке інтелект. Це ускладнює вивчення інтелектуального розвитку, оскільки різні підходи до визначення інтелекту призводять до різних висновків про його природу і закономірності розвитку. Інша проблема - це вимірювання інтелекту. Для вивчення інтелектуального розвитку необхідні методи, які дозволяють точно і об'єктивно виміряти рівень інтелекту. Однак існуючі методи вимірювання інтелекту не є досконалими і мають ряд недоліків. Наприклад, вони можуть бути занадто суб'єктивними або не враховувати всі аспекти інтелектуальної діяльності. Третя проблема - це складність вивчення інтелектуального розвитку в природних умовах. Інтелектуальний розвиток - це тривалий і складний процес, який відбувається під впливом безлічі факторів. Вивчення інтелектуального розвитку в лабораторних умовах може бути нереальним або неможливим, оскільки неможливо відтворити всі фактори, які впливають на інтелектуальний розвиток в природних умовах. Також можемо назвати ще одну проблему це - вплив середовища на інтелектуальний розвиток. Інтелектуальний розвиток відбувається під впливом безлічі факторів, включаючи середовище, в якому розвивається людина.

Важливо враховувати вплив середовища на інтелектуальний розвиток при вивченні цього феномену. Він може бути як позитивним, так і негативним:

- Позитивний вплив середовища проявляється в наступному: сприятливе сімейне середовище сприяє розвитку інтелектуальних здібностей дитини. Батьки, які цікавляться освітою своїх дітей, створюють для них умови для навчання та розвитку. Вони забезпечують дитину книгами, іграшками, розвиваючими іграми та іншими матеріалами. Вони також спілкуються з дитиною, задають їй запитання, допомагають їй вирішувати задачі. Освітнє середовище, яке забезпечує дитину якісною освітою, також сприяє її інтелектуальному розвитку. Учні, які навчаються в таких школах, отримують необхідні знання та навички, розвивають свої пізнавальні здібності. Культурне середовище, яке стимулює розвиток інтелектуальних здібностей людини, також має позитивний вплив. Людина, яка живе в культурному середовищі, має більше можливостей для відвідування музеїв, театрів, концертів, інших культурних закладів. Вона також має більше можливостей для спілкування з інтелектуально розвиненими людьми.

- Негативний вплив середовища проявляється в наступному: несприятливе сімейне середовище може негативно впливати на інтелектуальний розвиток дитини. Батьки, які не цікавляться освітою своїх дітей, не створюють для них умов для навчання та розвитку. Вони можуть навіть заважати дитині навчатися. Неякісна освіта також негативно впливає на інтелектуальний розвиток людини. Учні, які навчаються в таких школах, не отримують необхідних знань та навичок, не розвивають свої пізнавальні здібності. Культурне середовище, яке не стимулює розвиток інтелектуальних здібностей людини, також має негативний вплив. Людина, яка живе в такому середовищі, має менше можливостей для отримання знань, розвитку своїх інтелектуальних здібностей та творчого потенціалу.

Таким чином, середовище, в якому живе і розвивається людина, має значний вплив на її інтелектуальний розвиток. Для того, щоб забезпечити дитині повноцінний інтелектуальний розвиток, важливо створити для неї сприятливе середовище.

Динамічність інтелектуального розвитку дітей проявляється в наступному:

- Інтелект дитини постійно змінюється, розвивається. Це проявляється в тому, що дитина вчиться новому, опановує нові навички, розвиває свої пізнавальні здібності.

- Інтелект дитини розвивається нерівномірно. Є періоди, коли розвиток інтелекту відбувається більш інтенсивно, і періоди, коли розвиток інтелекту відбувається більш повільно.

- Інтелект дитини розвивається під впливом різних факторів. Ці фактори можуть бути як позитивними, так і негативними.

Проблема динамічності інтелектуального розвитку дітей має важливе практичне значення. Вона вимагає від батьків, педагогів та інших фахівців, які працюють з дітьми, розуміння того, що інтелект дитини постійно змінюється, розвивається. Це розуміння допоможе їм створити для дитини сприятливі умови для її інтелектуального розвитку.

Проблема вивчення інтелектуального розвитку полягає в тому, що цей процес не є повністю зрозумілим. Вчені досі не знають всіх закономірностей інтелектуального розвитку, і багато питань залишаються відкритими.

Незважаючи на ці проблеми, дослідження інтелектуального розвитку продовжуються. Вчені розробляють нові підходи до визначення інтелекту, вимірювання інтелектуального розвитку та вивчення інтелектуального розвитку в природних умовах. Ці дослідження дозволяють нам краще зрозуміти природу інтелектуального розвитку і фактори, які на нього впливають.

Вчені продовжують працювати над вирішенням цих проблем, щоб зробити дослідження інтелектуального розвитку більш точними і об'єктивними.

Перша задача полягає в розумінні того, як змінювалася концепція інтелектуального розвитку протягом історії психології. Інтелект розглядався в різних культурах та епохах по-різному, і важливо врахувати цю еволюцію.

У давньогрецькій філософії, такі вчені, як Платон і Аристотель, розглядали інтелект як внутрішню здатність розуміння та розумової діяльності. У середньовіччі ця концепція була узагальнена, і інтелект сприймався як розум, який відокремлює людину від тварин.

У XVII-XVIII століттях під впливом просвітництва та розвитку науки почалася трансформація у розумінні інтелектуального розвитку. Інтелект став розглядатися як результат навчання та освіти, і була важлива роль освіти в розвитку розуму.

У кінці XIX і на початку XX століття розвивалася психологія, яка почала досліджувати інтелект та його розвиток більш систематично. Теорії інтелекту, такі як теорія інтелекту Гальтона, інтелектуальна теорія Стернберга, та теорія інтелекту Піаже, внесли важливий внесок у розуміння інтелектуального розвитку.

У дитячій психології інтелектуальний розвиток дітей почав досліджуватися більш докладно в середині XX століття. Вчені, такі як Жан Піаже, основні положення теорії:

- Інтелект розвивається в результаті взаємодії між біологічними факторами і соціальними факторами.
- Інтелект розвивається поступово, у формі послідовних стадій.
- Розвиток інтелекту відбувається за допомогою процесу адаптації, який включає асиміляцію і акомодацию.

Вплив теорії Піаже:

- Розробка теорії інтелектуального розвитку, яка ґрунтується на ідеї про те, що інтелект розвивається в результаті взаємодії між біологічними факторами і соціальними факторами.
- Виділення чотирьох основних стадій інтелектуального розвитку.
- Розробка концепції асиміляції і акомодации як основних механізмів інтелектуального розвитку.

Також Ерік Еріксон, досліджував розвиток когнітивних, емоційних і соціальних аспектів інтелектуальної діяльності дітей. Еріксон вважав, що

інтелект розвивається в результаті успішного вирішення криз на кожному етапі психосоціального розвитку. Якщо криза вирішується успішно, інтелект розвивається і людина стає більш здатною до вирішення проблем і адаптації до нових ситуацій. Якщо криза не вирішується успішно, інтелект може розвиватися неадекватно і людина може відчувати труднощі в житті. Теорія Еріка Еріксона мала значний вплив на дослідження інтелектуального розвитку. Вона допомогла психологам зрозуміти, що інтелект розвивається в результаті взаємодії між біологічними факторами і соціальними факторами. І також допомогла психологам зрозуміти, що інтелект не є статичним, а змінюється в залежності від етапу життєвого циклу людини.

Еволюція поняття інтелектуального розвитку відображає зростання складності та багатогранності способів його розуміння, а також вплив різних факторів на цей процес. Сучасні підходи до інтелектуального розвитку враховують його індивідуальні та культурні аспекти, підкреслюючи важливість навчання, розвитку критичного мислення та креативності в сучасному світі.

Сучасні підходи до інтелектуального розвитку включають ідеї про множинність інтелекту, автором такої теорії є Говард, де інтелект розглядається як складова, що включає різні типи інтелектуальних здібностей, Гарднер виділив дев'ять різних типів інтелекту:

- Лінгвістичний інтелект — здатність використовувати мову для спілкування, розуміння та створення текстів.
- Логічно-математичний інтелект — здатність використовувати логіку і математику для вирішення проблем і формулювання висновків.
- Музичний інтелект — здатність розуміти і створювати музику.
- Кінестичний інтелект — здатність використовувати своє тіло для вирішення проблем і створення продуктів.
- Просторовий інтелект — здатність розуміти і створювати просторові відносини.

- Інтерперсональний інтелект — здатність розуміти і взаємодіяти з іншими людьми.
- Інтраперсональний інтелект — здатність розуміти себе і свої власні думки та почуття.
- Природний інтелект — здатність розуміти і взаємодіяти з природою.

Гарднер стверджує, що всі люди мають унікальний набір здібностей, і що ці здібності можуть проявлятися в різних сферах життя. Теорія множинних інтелектів каже, що у людей є різні здібності, які можна розвивати. Тому освіта повинна бути різноманітною, щоб дати можливість кожному учневі розвивати свої сильні сторони. Наприклад, якщо учень має сильний вербально-лінгвістичний інтелект, він може бути хорошим письменником або оратором. Якщо учень має сильний просторовий інтелект, він може бути хорошим художником або архітектором. Якщо учень має сильний музичний інтелект, він може бути хорошим музикантом або композитором.

Теорія множинних інтелектів також каже, що інтелект можна розвивати протягом усього життя. Тому важливо надавати учням можливості для навчання та зростання. Ця теорія має важливі наслідки для освіти, психології та інших сфер життя. Вона допомагає нам зрозуміти, що кожен унікальний і має потенціал для успіху. Теорія множинних інтелектів є однією з найпопулярніших теорій інтелекту. Вона має широкий вплив на освіту, психологію та інші сфери життя.

Дослідження Григорія Костюка зробили внесок у розвитку української психологічної науки. Його наукові дослідження були присвячені таким темам:

- Психічний розвиток дітей та підлітків. Костюк досліджував генезис різних психічних функцій у дітей, зокрема поняття числа, простору, часу, мислення, пам'яті, уваги. Він також вивчав особливості психічного розвитку дітей з особливими потребами.
- Психологія навчання і виховання. Костюк розробив ряд теоретичних положень, які стосуються психології навчання і виховання. Він

вважав, що навчання має бути спрямоване на розвиток творчих здібностей учня, на формування його особистості.

- Історія вітчизняної психології. Костюк був одним із засновників української психологічної науки. Він вивчав історію вітчизняної психології від її зародження до сучасності.

Теорія особистості Кеттела — це факторна теорія, яка стверджує, що особистість складається з 16 основних факторів, які він назвав особистісними здібностями. Ці фактори є відносно стійкими і передбачають поведінку та думки людей.

Кеттел розробив свою теорію особистості, використовуючи метод факторного аналізу, який дозволяє дослідникам виявити приховані структури в наборі даних. Він розпочав з набору даних, який включав понад 4500 особистісних характеристик, які були охарактеризовані людьми, які їх знали. За допомогою факторного аналізу Кеттел виявив, що ці характеристики можна звести до 16 основних факторів. агресивність, амбітність, адаптивність, акуратність, афективність, авторитарність, стриманість, домінантність, схильність до ризику, соціальність, спілкування, схильність до порядку, самостійність; оптимізм, песимізм, опіянливість, сентиментальність, ентузіазм, схильність до самобичування, схильність до самоприниження, заздрість, ревність, схильність до пліток, схильність до критиці, схильність до зневаги, відчуття власної гідності

Кеттел вважав, що основні фактори особистості є вродженими, але їх можна розвинути або змінити протягом життя. Він також вважав, що основні фактори особистості взаємодіють один з одним, створюючи складну картину особистості кожного індивіда/

Теорія особистості Кеттела мала значний вплив на розвиток психології особистості. Вона допомогла психологам краще зрозуміти структуру особистості та її вплив на поведінку [49].

Також значний вплив на дослідження інтелекту здійснив нейропсихологічний підхід вивченню, він полягає в дослідженні зв'язку між

функціональними аспектами мозку та розумовою діяльністю. Цей підхід вивчає, як нейронні процеси, структури та функції мозку пов'язані із когнітивними здібностями та інтелектом дітей. Ось деякі ключові аспекти нейропсихологічного підходу:

- Нейропсихологи вивчають структури мозку, їхню розвиненість та функції, що пов'язані з інтелектом. Наприклад, деякі дослідження показали зв'язок між розвиненістю передньої частини мозку (передній кори) та когнітивними здібностями, такими як планування, прийняття рішень та вирішення проблем.

- Використання методів функціональної магнітно-резонансної томографії (МРТ), електроенцефалографії (ЕЕГ) та інших методів нейроімеджингу дозволяє дослідникам вивчати активність мозку під час виконання різних завдань, що вимагають інтелектуальних зусиль. Це допомагає розкрити, які частини мозку активуються під час виконання конкретних завдань і як це пов'язано з інтелектом.

- Розвиток мозку: Дослідники вивчають, як розвивається мозок дітей протягом років. Важливо враховувати, які етапи розвитку мозку впливають на когнітивні здібності та інтелект у дітей.

- Патологічні стани та інтелект: Нейропсихологія також вивчає вплив різних нейрологічних та психічних захворювань на інтелект. Дослідження різних порушень, таких як дитячий аутизм, дислексія, дефіцит уваги з гіперактивністю (ДУГ), деменція та інші, допомагають краще розуміти зв'язок між мозковою діяльністю та інтелектом.

- Індивідуальні різниці в інтелекті: Нейропсихологи також вивчають індивідуальні різниці в інтелекті та зв'язок між генетикою та спадковістю та розвитком інтелекту.

- Вік і інтелект: Дослідження розвитку мозку та інтелекту дітей у різні вікові періоди допомагають з'ясувати, які здібності розвиваються на кожному етапі та як можна оптимізувати навчання.

Нейропсихологічний підхід вивченню інтелекту допомагає розкрити складні взаємозв'язки між мозком і когнітивними здібностями. Він може бути корисним для розуміння розвитку дітей, покращення методів навчання та інтервенції для дітей із різними потребами та для більш глибокого розвитку дітей.

Інтелект - це складний феномен, який неможливо визначити однозначно. Він не є статистичним, а змінюється в залежності від етапу життєвого циклу людини. Інтелектуальний розвиток - це тривалий і складний процес, який відбувається під впливом безлічі факторів. Середовище, в якому живе і розвивається людина, має значний вплив на її інтелектуальний розвиток. Сучасні підходи до інтелектуального розвитку враховують його індивідуальні та культурні аспекти, підкреслюючи важливість навчання, розвитку критичного мислення та креативності в сучасному світі.

1.2. Інтелектуальний розвиток як найважливіший компонент розумових процесів

Інтелектуальний розвиток - це процес становлення і розвитку інтелектуальних здібностей людини. Він включає в себе формування пізнавальних процесів, таких як мислення, пам'ять, увага, сприйняття, а також розвиток інтелектуальних здібностей, таких як здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу, узагальнення, вирішення проблем.

Одним із найважливіших завдань сучасного освітнього процесу з дітьми дошкільного віку є формування розумових умінь і навичок, які дають змогу легко засвоювати нові знання. Інтелектуальний розвиток дитини охоплює широке коло взаємозалежних завдань, від розв'язання яких залежатиме готовність дитини до навчання в школі. Саме тому у дітей дошкільного віку необхідно формувати правильні уявлення про явища навколишньої дійсності;

розвивати допитливість і пізнавальний інтерес, розумові процеси, уяву, пам'ять і мовлення; сприяти навчанню способів пізнавальної діяльності.

Інтелектуальний розвиток починається з самого народження і триває протягом усього життя. Він залежить від багатьох факторів, включаючи генетику, середовище, освіту, так як є одним з найважливіших компонентів розумових процесів у людини, він впливає на здатність розуміти, аналізувати та розв'язувати складні завдання та проблеми. Цей компонент включає в себе ряд розумових здібностей і процесів, які дозволяють людині взаємодіяти з оточуючим світом та успішно вирішувати завдання. Ось кілька ключових аспектів інтелектуального розвитку:

1. Когнітивні здібності. Інтелектуальний розвиток включає в себе розвиток когнітивних здібностей, таких як сприймання, увага, пам'ять, мислення та мовлення. Ці здібності дозволяють людині обробляти інформацію, вирішувати завдання та навчатися. Когнітивні здібності включають в себе різні процеси розумової діяльності, які дозволяють людині сприймати, обробляти, зберігати, аналізувати та використовувати інформацію з навколишнього світу. Ці здібності визначають рівень інтелекту та впливають на здатність до вирішення проблем, навчання, прийняття рішень та спілкування. Основні когнітивні здібності включають наступні аспекти:

- **Сприймання** - це процес сприйняття інформації з оточуючого середовища через органи чуття, такі як зір, слух, дотик, нюх і смак. Здатність сприймати інформацію вірно та точно є важливою для розуміння навколишнього світу.

- **Увага** - визначає здатність концентрувати свій розум на певному об'єкті або завданні та відокремлювати його від інших подразників. Ефективна увага допомагає краще сприймати та розуміти інформацію.

- **Пам'ять** - включає в себе процеси зберігання, відтворення та використання інформації. Це може бути короткочасною пам'яттю (здатність запам'ятовувати інформацію на короткий термін) та довгостроковою пам'яттю (здатність зберігати інформацію на тривалий термін).

- Мислення - включає в себе процеси аналізу, синтезу, логічного розуміння та вирішення завдань та проблем. Мислення може бути логічним, абстрактним, критичним та креативним.

- Мовлення - здатність використовувати мову для комунікації та виразу думок та ідей. Мовлення включає в себе розуміння, говоріння, читання та письмо.

- Вирішення проблем - ця здатність включає в себе здатність розуміти складні ситуації, аналізувати причини та ефекти, генерувати та оцінювати рішення та вибирати оптимальний варіант.

- Планування та прийняття рішень - ці когнітивні здібності включають в себе здатність планувати дії та приймати рішення на основі обмірковувань і оцінювання ризиків.

- Абстрактне мислення - здатність розуміти та працювати з абстрактними поняттями, ідеями та концепціями, незалежно від конкретних об'єктів або ситуацій.

- Процеси прийняття рішень - здатність оцінювати і вибирати оптимальний варіант дій на основі доступної інформації та обґрунтування.

- Просторове мислення - розвиток просторового мислення дозволяє людині розуміти та працювати з тривимірним простором, виконувати завдання, пов'язані з орієнтацією та просторовою обробкою інформації.

- Логічне мислення - логічне мислення важливо для розв'язування проблем та прийняття обґрунтованих рішень. Воно включає в себе здатність розрізняти причинно-наслідкові зв'язки, вирішувати завдання, які вимагають логічного аналізу та аргументації.

- Творчість - інтелектуальний розвиток також може сприяти розвитку творчості. Ця здатність включає в себе здатність придумувати нові ідеї, рішення та підходи до проблем.

- Комунікація - розвиток інтелектуальних навичок також допомагає поліпшити комунікаційні здібності. Людина з розвиненим інтелектом зазвичай легше розуміє інших та може бути більш ефективною в комунікації.

2. Інтелектуальний розвиток може впливати на досягнення у професійній та особистісній сферах. Люди з розвиненим інтелектом можуть мати більше можливостей для кар'єрного росту та досягнень у різних галузях. Він може сприяти здатності аналізувати складні ситуації, розрізняти причини та наслідки і раціонально вирішувати проблеми на роботі. Також розвинені когнітивні здібності сприяють розвитку творчого мислення, що може бути корисним для генерації нових ідей та інновацій у роботі.

3. Інтелектуально розвинені люди зазвичай мають добре розвинені аналітичні здібності, що допомагає їм аналізувати дані та інформацію для прийняття обґрунтованих рішень.

4. Люди з високим рівнем інтелекту зазвичай навчаються швидше та ефективніше, що дозволяє їм швидше адаптуватися до нових вимог та оточення на роботі.

5. Інтелектуальний розвиток може підтримати розвиток лідерських якостей, таких як вміння приймати важливі рішення та ефективно комунікувати з іншими.

Також значно вдосконалюється особистісна сфера. Інтелектуальний розвиток може стати стимулом для постійного саморозвитку і вдосконалення навичок, що сприяє особистісному зростанню. Також допомагає людині усвідомити свої сильні та слабкі сторони, що є важливим для самовдосконалення та покращення якостей життя. Інтелектуально розвинені люди зазвичай легше розуміють інших, їхні почуття та мотиви, що покращує якість міжособистісних відносин.

Інтелектуальний розвиток є важливим фактором у навчанні та освіті. Він визнає здатність навчатися, розуміти новий матеріал та досягати успішних результатів і навчальних закладах. Також він є найважливішим компонентом розумових процесів, оскільки він впливає на здатність людини до вирішення завдань, навчання та досягнення успіху у різних аспектах життя. Він визнає спроможність адаптуватися до змін у житті.

Період раннього дитинства є критичним для інтелектуального розвитку. Саме тут формуються основи когнітивних навичок, мовлення, уваги та пам'яті. Ігри, вправи та стимулююче оточення грають важливу роль у розвитку дитячого інтелекту. Сучасні методи виховання, які акцентують на інтерактивності та креативності, сприяють виникненню кращих способів розв'язання проблем та адаптації до нового середовища.

Етап розвитку мислення з опорою на конкретні уявлення завершується з появою розуміння того, що під час перетворення предмета одні властивості зберігаються, а інші змінюються (наприклад, що кількість пластиліну не змінюється під час змінення його форми або не змінюється кількість води під час переливання її з вузької ємкості до широкої). Цей процес відбувається до семи-восьми років, коли дитина вже може розмірковувати, доводити, співвідносити кілька точок зору, знаходячи об'єктивну істину. Дитина пізнає світ на емоційно-чуттєвій основі, по-своєму, в першу чергу засвоюючи лише те, що лежить на поверхні і що вона розуміє. Однак психологам і педагогам закладу дошкільної освіти слід урахувувати, що перші знання стають стрижневими, зберігаючи свою значимість і в майбутньому, тому інтелектуальний розвиток маленької дитини не слід розуміти спрощено. У перший період життя вона не тільки накопичує враження, а й розширює чуттєвий досвід, вчиться орієнтуватися в навколишньому світі. У неї поступово починає формуватися система знань, що, образно кажучи, ніби розкладаються по полицях. Таке впорядкування багато в чому залежить від педагога, який керує відбором змісту, вибором методів розвитку пізнавальної діяльності.

Впродовж шкільних років інтелектуальний розвиток продовжується завдяки навчанню та освіті. Навички критичного мислення, логічного аналізу та творчості виявляються важливими компонентами успішного вивчення різних предметів. Важливо підкреслити значення розвитку не лише пам'яті, а й уміння використовувати знання в практичних ситуаціях.

У сучасному конкурентному середовищі навички самостійного навчання та адаптації до нових технологій є важливими. Інтелектуальний розвиток дорослих включає постійне навчання, розвиток аналітичних навичок, вирішення складних завдань та творчий підхід до професійної діяльності. Він не тільки розширює знання, але й формує характер та особистісні риси. Люди з розвиненим інтелектом часто виявляються більш самостійними, креативними, та здатними до раціонального мислення.

Інтелектуальний розвиток є невід'ємною частиною життя людини, починаючи з раннього дитинства і протягом усього життя. Він впливає на всі аспекти особистості та стає ключовим елементом успіху у навчанні, роботі та особистому житті. Інвестиції в інтелектуальний розвиток є інвестиціями в майбутнє, яке визначає глибокий інтелектуальний капітал особистості.

1.3. Особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку

Інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку має свої особливості та характерні риси, які варто враховувати при їхньому вихованні та навчанні.

Упродовж усього періоду дошкільного дитинства (від трьох до семи років) продовжується інтенсивне дозрівання організму дитини, що створює необхідні передумови для більшої самостійності, засвоєння нових форм соціального досвіду внаслідок виховання та навчання.

Характерне для раннього віку стрімке збільшення росту та ваги дещо сповільнюється (прискорюючись знову наприкінці дошкільного віку). Важливого значення набуває окостеніння скелета при збереженні хрящової будови окремих його ланок, збільшення ваги м'язів (розвиток загальної мускулатури випереджає формування функцій дрібних м'язів руки). Удосконалюється діяльність серцево-судинної системи. Відбуваються подальші морфологічні зміни в будові головного мозку, зростає його вага, посилюється регулятивний вплив кори великих півкуль на функціонування

підкірки, виникають складні умовні рефлекси, в яких провідну роль відіграє слово, тобто інтенсивно формується друга сигнальна система [22]

Ми вже знаємо, що дослідження інтелекту дитини належить швейцарському психологу Ж. Піаже. В своїх працях він дав власне визначення інтелекту. Визначити інтелект як прогресуючу зворотність мобільних психічних структур – це те ж саме, що сказати трохи по іншому, що інтелект є станом рівноваги, до якого тяготіють всі послідовно розташовані адаптації сенсо-моторного та когнітивного порядку, так же як і всі асимілятивні і акомодуючі взаємодії організму з середовищем. Психолог визначає кожен етап як результат перебудови попередньої. Між іншим в конкретних дослідженнях Піаже майже кожна стадія виступає як особливий різновид інтелекту, лише певна частина якого перетворюється на наступних етапах, перетворюючись на кінцевому етапі в логічний інтелект. Цей останній вид інтелекту ніби прокладає собі шлях крізь послідовно виникаючі типи інтелекту, які самі по собі не змінюються. Кожен із цих типів інтелекту з'являється на певній стадії, але не зникає в подальшому розвитку, а продовжує існувати у вигляді підструктури більш складнішого типу.

У тісному зв'язку з удосконаленням сприймання розвивається і мислення дитини. Як уже зазначалося, наприкінці раннього дитинства на основі наочно-дійової форми мислення починає складатися наочно-образна форма. У дошкільному віці має місце її подальший розвиток. Мислення стає образно-мовним, тобто таким, що спирається на образи уяви і здійснюється за допомогою слів. Усе це є свідченням того, що мислення набуває певної самостійності, поступово відокремлюється від практичних дій, у які було вплетене раніше, стає розумовою дією, спрямованою на розв'язання пізнавального мислинневого завдання.

Основні особливості мислення дітей дошкільного віку:

- Відображення дійсності на чуттєвому рівні. Діти дошкільного віку сприймають світ в основному через свої органи чуття. Вони запам'ятовують і розуміють те, що бачать,чують, відчують, пробують на смак, нюхають.

- Наочно-дійове мислення. Діти дошкільного віку мислять наочно-дієвими образами. Вони можуть вирішувати завдання, лише діючи з предметами. Наприклад, щоб зрозуміти, що довше, палиця чи олівець, дитина може порівняти їх, поклавши поруч.

- Наочно-образне мислення. До кінця дошкільного віку у дітей починає розвиватися наочно-образне мислення. Вони можуть оперувати образами, які виникають у їхній уяві. Наприклад, дитина може уявити, що буде, якщо вона стане дорослою.

- Початки логічного мислення. У дошкільному віці у дітей починають формуватися елементи логічного мислення. Вони можуть робити прості порівняння, узагальнення, класифікації. Наприклад, дитина може сказати, що всі тварини живі, а всі машини - неживі.

Розвиток мислення дітей дошкільного віку залежить від багатьох факторів, у тому числі від спадковості, середовища, виховання. Важливо забезпечити дітям у цьому віці сприятливі умови для розвитку їхніх пізнавальних здібностей. Це можна зробити, створюючи для них цікаве і різноманітне середовище, пропонуючи їм різноманітні завдання і заняття, які стимулюють їхнє пізнання.

Навчання у дітей дошкільного віку це – складний процес, що розвивається поетапно. Він базується на вроджених здібностях, успадкованих і генетично закодованих при народженні. Але мало хто з нас навчається з тією максимальною ефективністю, яка генетично детермінована. Ось чому певні зусилля та практика сприяють покращенню здатності до навчання та підвищенню продуктивності в більшості людей.

Навчання дітей дошкільного віку, яке відповідає їхнім віковим особливостям, допомагає інтелекту наступним чином:

- Стимулює пізнавальний інтерес дітей, мотивує їх до навчання. Діти, які отримують задоволення від навчання, більше прагнуть до знань, активно пізнають навколишній світ. Це сприяє розвитку таких пізнавальних здібностей, як мислення, пам'ять, увага, сприйняття.

- Допомагає дітям краще зрозуміти і запам'ятати інформацію. Діти дошкільного віку краще сприймають інформацію наочно, тому ілюстрації, моделі, експерименти допомагають їм краще зрозуміти абстрактні поняття. Це сприяє розвитку таких пізнавальних здібностей, як мислення, пам'ять, увага.

- Дозволяє дітям розвивати пізнавальні здібності, творчу уяву, самостійності. Діти, які активно беруть участь у навчанні, розвивають свої когнітивні навички, вчаться самостійно мислити, вирішувати завдання. Це сприяє розвитку таких пізнавальних здібностей, як мислення, пам'ять, увага, творчість.

- Враховує індивідуальні особливості кожної дитини. Кожна дитина розвивається в своєму темпі, тому важливо, щоб навчання було таким, щоб кожна дитина могла досягти успіху. Це сприяє розвитку таких пізнавальних здібностей, як мислення, пам'ять, увага, творчість.

Інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку - це складний і багатогранний процес. У цьому віці дитина активно пізнає світ, накопичує знання та досвід, розвиває мислення, пам'ять, увагу, уяву. Важливим фактором інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку є виховання.

ВИСНОВОК ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Дошкільний вік є важливим періодом для розвитку інтелекту. У цьому віці діти активно пізнають навколишній світ, розвивають свої пізнавальні здібності, творчу уяву, самостійності.

Навчання дітей дошкільного віку, яке відповідає їхнім віковим особливостям, Інтелект є основою успішного навчання і розвитку. Діти з розвиненим інтелектом краще навчаються в школі, досягають успіху в різних сферах діяльності, щасливіше і здоровіші.

Розвиток інтелекту сприяє творчому мисленню та інноваційності. Діти з розвиненим інтелектом здатні генерувати нові ідеї, знаходити нестандартні рішення, бути креативними. Також розвиток інтелекту допомагає дітям адаптуватися до змін, тому що діти з розвиненим інтелектом краще справляються з новими викликами, адаптуються до змін у суспільстві.

У дошкільному віці діти активно пізнають навколишній світ, розвивають свої пізнавальні здібності, творчу уяву, самостійності. Цей період є найбільш сприятливим для розвитку інтелекту, оскільки в цей час діти особливо сприйнятливі до нового. Навчання дітей дошкільного віку, яке відповідає їхнім віковим особливостям, є важливим фактором у розвитку їхнього інтелекту. Таке навчання стимулює пізнавальний інтерес дітей, мотивує їх до навчання, допомагає їм краще зрозуміти і запам'ятати інформацію, розвиває пізнавальні здібності, творчу уяву, самостійності.

Інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку - це складний і багатогранний процес. У цьому віці дитина активно пізнає світ, накопичує знання та досвід, розвиває мислення, пам'ять, увагу, уява. Важливим фактором інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку є виховання.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Основні складові інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку

Інтелект (від лат. *Intellectus* «відчуття», «сприйняття», «розуміння») - складова психіки, яка відповідає за обробку інформації, абстрактне мислення, винахідницьку діяльність і прийняття рішень на основі отриманого досвіду.

Інтелектуальний розвиток стосується змін, які відбуваються в результаті зростання та досвіду в мисленні, міркуванні, стосунках, судженні, концептуалізації тощо. Це зміни, очевидні у дітей як частина інтелектуального розвитку.

У дошкільному віці з навичками мислення дітей відбуваються дивовижні зміни. Їх пам'ять стає міцнішою, а значить, вони часто згадують деталі які їх вразили або привернули їх увагу. Вони вже можуть поділитися своїми ідеями новими та цікавими способами. Їхня уява стає основним способом гри та навчання. Вони починають порівнювати, зіставляти, організовувати, аналізувати та придумувати все складніші способи вирішення проблем, що допомагає їхнім математичним навичкам і науковому міркуванню стати складнішими.

Завдяки працям зарубіжних а також вітчизняних психологів були названі основні особливості процесу розвитку інтелекту дітей дошкільного віку:

- оволодіння новими діями;
- якісні зміни в мисленні;
- перехід із однієї стадії інтелектуального розвитку на іншу.

Можна сказати, що інтелект – це адаптація до нових ситуацій. Тобто коли ситуація нова і немає рефлексів, на які можна покластися, суб'єкт буде змушений шукати щось нове – нові шляхи мислення та обробки інформації.

У дошкільному віці діти розвиваються не тільки фізично, але й розумово. Вони продовжують удосконалювати свої навички спостереження та взаємодії зі світом. Навіть немовлята та малюки освоюють наявні теорії, щоб пояснити дії предметів і поведінку людей. Пізніше ці теорії формують основу для причинного навчання та більш складного розуміння фізичного та соціального світів [73]

У перші п'ять років життя спеціалісти вважають дуже важливим часом для розвитку сенсорних здібностей. Це пов'язано з тим що зростає сила та м'язова активність, тим самим впливаючи на розвиток структур і функцій нервової діяльності. Сила нервових процесів зростає, тим самим забезпечуючи рухливість, також вдосконалюються міжаналізаторні зв'язки і механізми взаємодії сигнальних систем.

Ще більше починає зростати ефективність інформаційних впливів, концентруються нервові та психологічні процеси у дітей, а саме:

1. Сприймання – це пізнавальний психічний процес, який полягає у відображенні людиною предметів і явищ, у сукупності всіх їх якостей при безпосередній дії на органи чуття.

2. Уява – це психічний процес створення людиною нових образів на основі її попереднього досвіду.

3. Пам'ять – це психічний процес, який полягає в закріпленні, збереженні, наступному відтворенні та забуванні минулого досвіду, дає можливість його повторного застосування в життєдіяльності людини.

4. Увага – це спрямованість психічної діяльності людини та її зосередженість у певний момент на об'єкти або явища, які мають для людини певне значення при одночасному абстрагуванні від інших, в результаті чого вони відображаються повніше, чіткіше, глибше, ніж інші.

Ці процеси стрімко розвиваються та удосконалюються, але в залежності від ступеня професійно організованої діяльності педагогів.

Діти вже можуть самостійно виділяти малопомітні, несуттєві деталі. Раніше діти могли звертати увагу тільки на яскраво виражені об'єкти і явища навколишньої дійсності.

Головна особливість шостого року життя, тобто дошкільного віку – це потреба в осмисленні того, що відбувається навколо них, є потреба у пошуку детермінанти навколишньої дійсності.

Розвиток інтелекту як наслідок розвитку пізнавальної активності дітей у цьому віці, тим самим підготовлює дитину до систематичного навчання. Тому важливим є розвивати кругозір дитини починати вже з трьох річного віку, насичувати діяльність доступними розумінню дітей заняттями, що дає старт для розуму надалі у дитини, вона хоче вчити все що її оточує та досліджувати навколишнє середовище. [74]

У перші п'ять років діти швидко ростуть і розвиваються у чотирьох основних сферах розвитку, а саме:

1. Руховий (фізичний).
2. Мова та спілкування.
3. Пізнавальний.
4. Соціальний, емоційний.

За допомогою багатьох видів досліджень було точно встановлено, що дев'яносто відсотків мозку розвиваються до шестирічного віку. Основа для подальшого навчання формується в перші роки життя.

Розглянемо детальніше кожну сферу і дізнаємось чим саме вони стимулюють до розвитку психічні процеси дитини.

Руховий (фізичний) розвиток.

Один із найважливіших сфер, адже фізичні рухи стимулюють мозок дитини. Допомагає збагатити словниковий запас, розвиває фантазію, самоконтроль, запам'ятовування, послідовність, швидкість прийняття рішення, обробка інформації тощо

Контакт з власним тілом є дуже важливим, адже без розуміння власного тіла дітям буде складно або неможливо опанувати математику.

Мова та спілкування

Ця сфера є дуже важлива у плані соціалізації, розуміння навколишнього світу та розуміння себе.

Спілкування це процес встановлення контакту з людьми і розвиток подальших відносин між ними. Це є головною потребою у життєдіяльності. Цей багатогранний процес включає у себе:

1. Обмін інформацією.
2. Вироблення єдиної стратегії взаємодії.
3. Сприйняття і розуміння іншої людини.

Потреба у спілкуванні, як з дорослими так і з дітьми, є частиною інтелектуального розвитку дитини. Із самого народження це є специфічною умовою психічного розвитку дитини.

Пізнавальна сфера розвитку.

Провідною діяльністю в цій сфері є – предметна. Ще з раннього віку дитина цікавиться навколишнім світом. Ця потреба характеризується сумісною діяльністю дітей та дорослих, основна мета якої є засвоєння суспільно вироблених способів вживання предметів.

У ранньому віці, коли дитина отримала можливість опанувати предмет та дію цього предмету - дитина може передбачати динамічні взаємини та передбачити можливості між власним тілом і предметною ситуацією (наприклад сортування за розміром, переміщення одного предмета за допомогою іншого та інше).

Соціальний та емоційний інтелект.

Розуміти та керувати власними почуттями, розуміти навколишній світ – це є важливою частиною життя. Важливість комунікації, розуміння почуттів навколишніх людей – це все сприяє розвитку стресостійкості, емпатії та логічного мислення.

Згідно з дослідженням Центру емоційного інтелекту при Єльському університеті від рівня EQ також залежить IQ. Діти з розвиненим емоційним інтелектом краще навчаються в школі, більше читають, частіше займаються спортом та мистецтвом [76]

Також для розвитку інтелекту дітей надважливою діяльністю є – гра. Ігрова діяльність розвиває у дитини процеси думати, розуміти, спілкуватися, запам'ятовувати, уявляти та вирішувати, що може статися далі, відбувається процес аналізу дій.

Діти дошкільного віку хочуть дізнатися, як все працює, і вони найкраще навчаються через гру. Дошкільнята, граючись, весь час вирішують проблеми, творять, експериментують, думають та навчаються.

Процес гри особливо корисний для розвитку інтелекту дитини. Це тому, що гра самостійно або з іншими дітьми спонукає до дій роботу мозку. Також дуже важливим є гра дітей з батьками. Це тому, що спільна гра зміцнює стосунки та надсилає просте, але потужне повідомлення – “Ти важливий для мене!”. Це повідомлення має ключове значення для того, щоб допомогти дитині дізнатися, ким вона є і яке місце у світі займає. Та надає дитині впевненості, щоб продовжувати досліджувати та пізнавати світ.

Інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку включає в себе низку ключових особливостей і етапів. Ось деякі з них:

1. Когнітивний розвиток: у дітей дошкільного віку активно розвиваються когнітивні навички, такі як сприйняття, увага, пам'ять, мислення і розв'язання проблем. Діти навчаються сприймати світ навколо себе, розрізняти форми, кольори, числа та інші основні характеристики.

2. Мовленнєвий розвиток: у дошкільному віці діти активно розвивають свої мовні навички. Вони починають вивчати нові слова, створювати прості речення і розвивають здатність до спілкування. Мовлення грає важливу роль у їхньому інтелектуальному розвитку.

3. Соціальний розвиток: діти в дошкільному віці починають вступати в соціальні взаємодії з іншими дітьми. Це важливий аспект інтелектуального

розвитку, оскільки вони навчаються сприймати і розуміти інші точки зору та взаємодіяти з оточуючими.

4. Розвиток уяви і творчості: дошкільники мають багатий внутрішній світ та активно розвивають уяву і творчість. Вони насолоджуються рольовими іграми, малюванням, ліпленням та іншими видами творчої діяльності.

5. Підготовка до навчання: дошкільники готуються до навчання в школі шляхом вивчення базових навичок, таких як лічба, літери та читання. Вони також навчаються працювати з книжками та іншими навчальними ресурсами.

6. Сприйняття і розуміння світу: дошкільники постійно досліджують світ навколо себе. Вони цікавляться природою, технікою, історією та іншими аспектами свого оточення.

7. Розвиток просторового та часового сприйняття: діти у цьому віці починають розуміти поняття часу, послідовності подій та просторові відношення між об'єктами.

Важливо зауважити, що розвиток в кожної дитини індивідуальний, і деякі діти можуть розвивати окремі навички швидше або повільніше, ніж інші. Дошкільний вік - це період інтенсивного розвитку, і важливо створити для дитини сприятливе середовище, щоб підтримати її інтелектуальний розвиток.

Фактори, які впливають на інтелектуальний розвиток:

1. Спадковість. Вже в утробі матері дитина має властивості, які визначають його інтелектуальну працездатність. Чи буде дитина думати нормально, вище норми або нижче. Роль середовища виграє дуже важливу роль у розвитку інтелектуальних здібностей.

2. Екологічні фактори. Є два елементи середовища, які відіграють важливу роль у впливі на розвиток інтелекту дітей, а саме

3. Сім'я – найважливіше втручання, яке робить сім'я або батьки – це надати дітям досвід у різних сферах життя, щоб діти мали багато інформації, яка є інструментом для того, щоб дитина думала. Сім'я може наділити дитину засобами завдяки яким дитина може реалізувати свої задуми. Сім'я може

задовільнити цікавість дитини таким чином, щоб забезпечити всіма інструментами для навчання та творчості.

4. Школа, дитячий садок. Це офіційна інституція, на яку покладено відповідальність для покращення розумового розвитку дітей, у тому числі розвиток мислення. У цьому випадку повинен бути педагог усвідомлювати, що інтелектуальний розвиток залежить від нього.

Проблеми інтелектуального розвитку може виникнути як і в дитячому садочку, школі так і поза цими установами.

Діти, які мають розлади навчання зазвичай мають порушення концентрації уваги та пам'яті, розлади читання, письма, рахунку, соціальні та емоційні порушення. Ці порушення впливають на процес взаємодії з оточуючими. Іноді навіть у сім'ї можуть виникати через це, вони можуть відчувати розчарування, гнів, відчай, провину.

Згідно з результатами дослідження іноземними науковцями (2010) існує реальний і позитивний зв'язок між психосоціальними стимулюваннями та когнітивним розвитком. Це означає що, чим вище надається психосоціальна стимуляція, тим вище когнітивний розвиток дитини. Аналіз керівництва та вивчення проблем інтелектуального розвитку дітей, консультативна діяльність в дитячому садку – це все може служити розвитком та профілактикою.

Наприклад, ігрова та театралізована діяльність коли вчитель, граючи роль, може запобігти поведінці дітей, яка носить деструктивний характер та може нашкодити подальшому розвитку дитини. За допомогою рольових ігор, потенціал дитини можна спрямувати через роль яку вона грає. Діти фантазують, створюють, розвивають в собі сміливість з'явитися на публіці [73].

За допомогою гри ми можемо досягти не тільки профілактики а також направляємо дитину розкривати власний потенціал та розвивати креативність.

2.2. Дослідження психологічних особливостей інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку

Дослідження інтелектуального розвитку дітей, віком від 5-7 років проводилося у приватному навчальному закладі “Радість” у місті Кам’янець-Подільській. Методики було проведено із 30-ма дітьми 5-7 років (дошкільного віку) (див. Додаток А).

В емпіричному дослідженні для визначення рівня інтелектуального розвитку було використано наступні методики:

1. Тест оцінювання інтелектуальних здібностей та витонченої координації рухів (завдання тесту Керна - Йерасека)
2. Тест Куглера (дослідження рівня розвитку дрібної моторики)
3. “Коректурна проба” за Б. Бурдоном (дослідження здатності до концентрації уваги, її стійкості, переключення, розумова працездатність).
4. Прогресивні матриці Равена.

За допомогою тестів ми визначимо рівень розвитку окремі грані інтелекту дошкільника, такі як: сприйняття, мислення, уваги, пам’яті, здібність до наслідування та витонченої координації рухів в продуктивних видах діяльності. Отримана інформація зробить подальший процес розвитку інтелекту дітей більш цілеспрямованим.

На першому етапі констатувального експерименту було використано тест оцінювання інтелектуальних здібностей та витонченої координації рухів (завдання тесту Керна - Йерасека).

Орієнтовний тест Керна - Йерасека складається з трьох завдань. Дана методика є дуже зручною та цікавою для першого знайомства з дітьми. Цю методику можна використовувати у групі, що дуже зручно.

На першому занятті треба намалювати фігуру людини по пам’яті, після замалювати письмові букви, та потім змальовувати групу крапок. Результат кожного завдання оцінюється за п’ятибальною системою, де перший – це

вищий бал, та 1 – це нижчий бал. Після цього обчислюється сумарний підсумок за всіма трьома завданнями.

Ті, хто одержав від 12 до 15 – це показник нижче норми. Таких дітей необхідно обстежувати, тому що, серед них можуть бути діти з відхиленнями. Діти які отримали від 7 до 11 – це середній бал. Та з 3 до 6 – розглядається як вищий бал.

Ці три задачі були розроблені спеціально для того, щоб визначити розвиток дрібної моторики рук та координацію рухів руки і зору - найголовніші навички для оволодінням письмом у школі.

На першому завданні цей тест дає нам отримати дані для визначення інтелектуальних здібностей дитини та також сенсомоторні здібності. Інші два завдання необхідні для виявлення та уміння наслідувати зразок, який потрібен при індивідуальному навчанні. Такі завдання дають інформацію чи зможуть діти зосереджено, не відволікаючись, працювати певний час, з завданнями які є не дуже цікавим для них. Проведемо діагностику і дізнаємось рівень інтелектуальних здібностей.

Інструкція до тесту: дитині або групі дітей пропонують бланк тесту (див. Додаток Б). Де у верхньому куті вказані дані про дитину та є місце для малювання фігури чоловіка. На звороті у верхній лівій частині розміщений зразок письмових літер та в нижній зразок. Права частина залишається не торканою для відтворення дитиною зразків. Надається олівець таким чином, щоб дитина змогла дотягнутися до нього однаково обома руками, цей метод допомагає зрозуміти чи дитина лівша чи правша. Дані, якщо лівша, обов'язково фіксуємо у протоколі.

Перше завдання – намалювати людину. Дитині пояснюють, що треба намалювати фігуру чоловіка так, як вона вміє, не обговорюючи детально. Допомога та пояснення заборонені. Якщо дитині важко виконувати це завдання, то можна просто підбадьорити словами підтримки. Якщо діти питають “чи можна намалювати жінку” – відповідь має бути негативною. А

якщо дитина все ж таки намалювала жінку то треба попросити намалювати поряд чоловіка.

Потім переходимо до другого завдання – скопіювати слова. Після того як діти закінчили малювати, треба попросити перевернути аркуш паперу на інший бік та запропонувати їм скопіювати два слова (“Я хочу какао” або інший варіант) – письмовими літерами. Висота прописної літери має бути 1,5 см, рядкових 1,0 см, інтервал між словами 1 см, довжина речення 7 см, у кінці ставиться крапка.

У третьому завдання дітям пропонується скопіювати групу намальованих крапок. Відстань між ними по вертикалі 1 см, а діаметр 2 мм. Треба вказати дитині місце на аркуші паперу, де вона повинна малювати, тому що в деяких дітей можливо є проблеми з концентрацією уваги.

Під час виконання завдань треба стежити за дітьми, та залишати короткі записи про їхні дії. По перше треба звертати увагу на те, якою рукою дитина малює – правою чи лівою, чи змінює руку під час виконання завдання. Також треба звертати увагу на те, чи крутиться дитина, чи випускає олівець із рук та починає шукати на столі або під столом, чи продовжує потім малювати, незважаючи на вказівки, чи обводить контур зразка, чи хоче перекопатися в тому, що гарно малює.

Оцінка результатів завдань графічної частини тесту:

Завдання 1

1 бал - намальована фігура повинна мати голову, тулуб і кінцівки. Голова з'єднана з тулубом і не повинна бути більшою за нього на голові повинне бути волосся (можливо, воно під капелюхом чи шапкою) і вуха, на обличчі - очі, ніс і рот. Руки закінчуються п'ятипалою кистю. Ступні внизу відігнуті. Фігура має чоловічий одяг і зображена синтетичним (контурним) способом (малюється відразу як єдине, а не складається з окремих частин), при якому всю фігуру можна обвести одним контуром, не відриваючи олівця від паперу. На малюнку видно, що руки й ноги немовби «ростуть» з тулуба, а не прикріплені до нього.

На відміну від синтетичного більш примітивний аналітичний спосіб малювання припускає зображення окремо кожної зі складових частин фігури. Так, наприклад, спочатку малюється тулуб, а потім до нього «прикріплюються» руки й ноги. Фігура замальовується подвійною лінією (є об'ємною).

2 бали - усі вимоги (крім використання синтетичного способу малювання) виконуються на одиницю. Відсутність трьох деталей (шия, волосся, один палець руки, але не частина обличчя) можна не враховувати, якщо фігура намальована синтетичним способом.

3 бали - фігура повинна мати голову, тулуб і кінцівки. Руки і ноги намальовані двома лініями (об'ємні). Допускається відсутність шиї, волосся, вух, пальців і ступній, одягу.

4 бали - примітивний малюнок із головою й тулубом. Кінцівки (достатньо однієї пари) намальовані тільки однією лінією кожна.

5 балів - відсутнє чітке зображення тулуба («головоніжка» чи перевага «головоніжки»), обох чи пари кінцівок. Карлючки.

Завдання 2

1 бал - зразок цілком скопійований. Літери перевищують розмір літер зразка не більш ніж у два рази. Перша буква по висоті відповідає прописній. Букви чітко зв'язані у два слова. Скопійована фраза відхиляється від горизонтальної лінії не більш ніж на 30°.

2 бали - зразок скопійований так, що його можна зрозуміти. Розмір букв і дотримання горизонтальної лінії не враховуються.

3 бали - явна розбивка напису на дві частини. Можна зрозуміти хоча б чотири букви зразка.

4 бали - зі зразком збігаються хоча б дві букви. Відтворений зразок усе ще створює рядок напису.

5 балів - карлючки.

Завдання 3

1 бал - майже повне копіювання зразка. Допускається незначне відхилення однієї крапки від рядка чи стовпчика. Зменшення зразка припустимо, а збільшення не повинне бути більш ніж удвічі. Малюнок рівнозначний зразку.

2 бали - кількість і розташування крапок повинні відповідати зразку, можна не враховувати відхилення не більш ніж трьох крапок на половину ширини зазору між рядком чи стовпчиком.

3 бали - малюнок у цілому відповідає зразку, не перевищуючи його по ширині і висоті більш, ніж удвічі. Число крапок може не відповідати зразку, але їх не повинно бути більше 20 і менше 7. Допускається будь-яке розвертання - навіть на 180° .

4 бали - контур малюнка не відповідає зразку, але все ж таки складається з крапок. Розміри зразка й число крапок не враховуються. Інші форми (наприклад, лінії) не припустимі.

5 балів - карлючки.

Оцінювання результатів тестування.

Якщо респондент за всіма завданнями тесту Керна-Йерасека набрав 3-6 балів, то, як правило, в нього високий рівень інтелектуального розвитку, та він готовий до навчання у школі.

Діти, що набрали 7-9 балів (якщо ці бали рівномірно розподіляються між усіма завданнями), мають середній рівень розвитку.

Якщо ж у сумарний бал входять дуже низькі оцінки (наприклад, бал 9 складається з оцінок 2 за перше завдання, 3 - за друге і 4 - за третє), краще провести індивідуальне обстеження, щоб точніше уявляти собі особливості розвитку дитини.

І, звичайно ж, треба додатково обстежувати дітей, що одержали 10-15 балів (10-11 балів - нижня границя середнього розвитку, 12-15 балів – розвиток нижче норми).

Тест Керна-Йерасека призначений в основному для дослідження інтелектуальної сфери, але на основі першого завдання (малювання чоловічої

фігури по пам'яті) можна одержати деяку непрямую інформацію про особистісні особливості дитини [22].

Для оцінки рівня розвитку дрібної моторики, був використаний тест Куглера.

Інструкція: «Подивися на фігуру і намалюй таку ж» (див. Додаток В). Тест складається із семи фігур, що постійно ускладнюється, і дитина має самостійно їх намалювати. Фігури надаються поступово, по мірі того, як дитина виконала завдання.

Оцінка результатів - фігура із зображенням хреста (5) обов'язково повинна бути виконана дитиною семи років. З нею справляються і шестирічні діти. Незрілим до шкільного навчання вважається дитина, яка перед вступом до школи не може намалювати останніх три фігури (5,6,7). Але ми встановлюємо інтелектуальний розвиток, ці дані ми використовуємо просто для інформації [22].

Висновки:

- 7 – високий рівень;
- 6 – хороший;
- 5 – середній;
- 4 і менше – низький [22].

Методика «Коректурна проба» за Б. Бурдоном.

За допомогою цього методу можна оцінити рівень концентрації дитини, її посидючість, уважність, здатність швидкого оформлення письмового завдання. Також визначити готовність дітей 5-7 років до школи.

Методика використовується для визначення обсягу уваги – за кількістю правильно замальованих листочків. Та концентрацію уваги – дивлячись на кількість помилок.

Норма обсягу уваги для дітей 6-7 років 400 знаків і вище, норма концентрації – 10 помилок і менше.

Час роботи – 5 хвилин.

Дітям пропонується малюнок з будиночками і листочками, і ставиться завдання – викреслити листочки у кожному ряду (див. Додаток Г).

Обробка та інтерпретація результатів тесту.

Для оцінки концентрації уваги використовується спеціальна формула

$$K=2C/O, \text{ де:}$$

K – це концентрація

C – переглянуті рядки

O – помилки – до них відноситься також пропуски та неправильно закреслені елементи.

При визначенні стійкості уваги використовується формула

$$A = S/t \times 10, \text{ де}$$

S – загальне число переглянутих елементів

T – період часу.[62]

Методика «Прогресивні матриці Равена».

За допомогою цього тесту досліджується рівень інтелектуального розвитку дітей віком від 5-9 років.

Методику слід проводити забезпечивши відповідність прийнятої в даному обстеженні процедури загальноприйнятим стандартам, щоб була можливість порівнювати отримані дані з нормативними.

Дитині надається буклет із завданнями та бланк відповідей (див. Додаток Д). Вік дитини має відповідати вимогам тесту. Ці дані необхідно занести у бланк відповідей.

Для діагностики були використані бланки АВ.

Інструкція: дитині казати “*ти бачиш, що на цьому аркуші вирізаний шматочок...*”. Вказуючи на кожний фрагмент по черзі. Дитина має підібрати якого фрагменту не вистачає.

Оцінка та інтерпретація тесту. За кожну правильну відповідь нараховується один бал.

Представлення результатів. Оцінку, яку ми отримали краще зробити співвідношенням з вираженою у відсотках відносною частотою, з якою цю оцінку отримують досліджувані тієї ж вікової групи:

Рівень 1 “Супер-інтелектуал”, якщо оцінка дорівнює або більше 95% для даної вікової групи.

Рівень 2 “Інтелектуальні можливості вище середнього”, якщо оцінка дорівнює або більше 75%, 2+ якщо оцінка дорівнює або більше 90%.

Рівень 3 “Середній інтелект”, якщо оцінка лежить між 25% та 75%, 3+, якщо оцінка вище, ніж медіана або 50%, 3-, якщо оцінка нижча ніж медіана.

Рівень 4 “Інтелектуальні можливості нижче середнього”, якщо оцінка дорівнює або менше 25%, 4-, якщо оцінка дорівнює або менше 10%.

Рівень 5 “Істотне зниження інтелекту”, якщо оцінка дорівнює або менше 5% для відповідної вікової групи.

Загальний бал, узгодженість оцінки та досягнутий рівень розвитку зручно представляти в наступному вигляді:

Загальний бал 24

Неузгодженості -1.0, +1

Рівень 2 + кількість помилок: нормальна. [24]

2.3. Психологічний та статистичний аналіз результатів констатувального експерименту

За методикою діагностики Керна-Йерасека були отримані наступні результати дослідження (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Результати дослідження за методикою оцінювання інтелектуальних
здібностей та витонченої координації рухів
(завдання тесту Керна - Йерасека)**

№	Завдання 1	Завдання 2	Завдання 3	Рівень
1	1	1	2	Високий
2	1	1	1	Високий
3	2	2	3	Середній
4	3	3	3	Середній
5	2	2	3	Середній
6	2	2	2	Високий
7	4	3	4	Низький
8	2	3	3	Середній
9	3	3	3	Середній
10	4	4	4	Низький
11	3	2	2	Середній
12	2	1	2	Високий
13	4	3	4	Низький
14	4	4	4	Низький
15	2	2	3	Середній
16	3	2	3	Середній
17	3	3	3	Середній
18	3	3	3	Середній
19	2	3	2	Середній
20	1	1	1	Високий
21	1	1	2	Високий
22	4	4	4	Низький

Продовж. табл. 2.1

23	4	4	4	Низький
24	3	3	3	Середній
25	4	4	4	Низький
26	3	4	4	Низький
27	3	2	2	Середній
28	2	2	2	Середній
29	4	4	4	Низький
30	3	1	3	Середній

Таким чином, за результатами, отриманими в ході проведення методики діагностики встановлено рівні інтелектуального розвитку дітей-дошкільників (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Зведена таблиця результатів дослідження за методикою діагностики
Керна - Йерасека**

Рівень інтелектуального розвитку	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Отримані результати	20%	50%	30%

Для наочності результати дослідження за методикою оцінювання інтелектуальних здібностей та витонченої координації рухів (завдання тесту Керна - Йерасека) було представлено на сегментограмі (див. рис. 2.1).

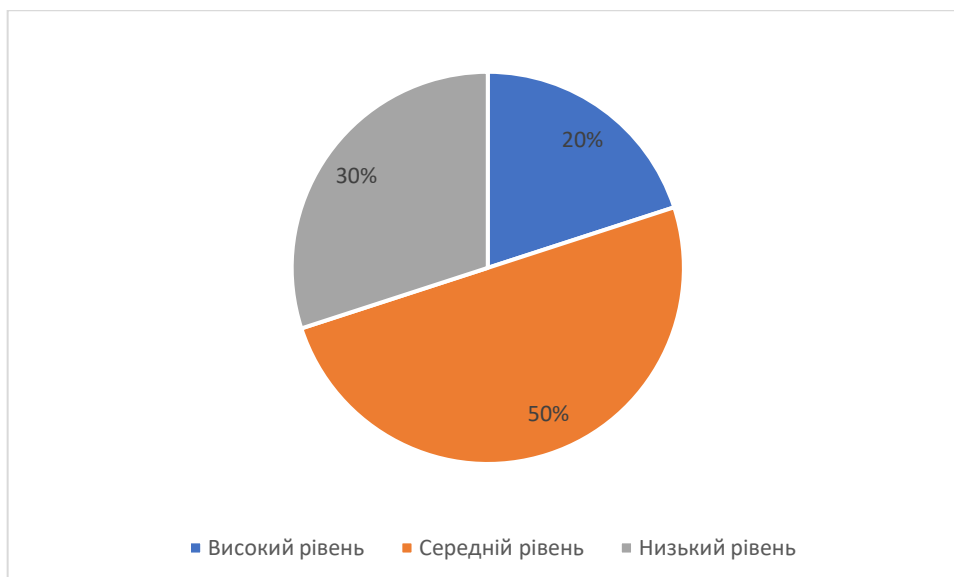

Рис. 2.1. Сегментограма розподілу результатів дослідження за методикою діагностики Керна – Йерасека

Аналізуючи отримані дані можемо зробити висновок, що у більшості дітей (15) було виявлено середній рівень розвитку, що становить 50%, та оцінка по кожному занятті була ближче до нижчої границі, що вказує нам на те що у дітей було виявлено недостатній рівень інтелектуального розвитку. Низький рівень було виявлено у 9 дітей (що складає 30%). Тільки у 6 дітей було виявлено високий рівень інтелектуального розвитку (що складає 20%).

Таке співвідношення можна вважати відносно нормальним, оскільки середній рівень інтелектуального розвитку є найбільш поширеним у дошкільному віці. Однак, слід зазначити, що кількість дітей з низьким рівнем інтелектуального розвитку (9 дітей) є достатньо великою. Діти з високим рівнем (6 дітей) є більш активними, допитливими, вони легко виконали завдання, швидко зрозуміли його постанову, були більш творчі та зацікавлені у завданнях.

Також можемо звернути увагу, що у третьому завданні дітям було найважче впоратися із завданням. Завдання полягало в тому, щоб скопіювати малюнок. Діти, навіть, із високим рівнем інтелекту не змогли його виконати без помилок. Причиною цього може бути недостатній рівень розвитку дрібної

моторики рук, недостатній розвиток зорової уваги та недостатній розвиток образного мислення.

Для з'ясування рівня розвитку дрібної моторики ми використали методику діагностики - тест Куглера, та були отримані наступні результати дослідження (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Результати дослідження за методикою оцінювання розвитку дрібної моторики

№	Результат	Рівень
1	7	Високий
2	7	Високий
3	5	Середній
4	5	Середній
5	6	Хороший
6	5	Середній
7	5	Середній
8	5	Середній
9	5	Середній
10	5	Середній
11	6	Хороший
12	7	Високий
13	4	Низький
14	4	Низький
15	6	Хороший
16	5	Середній
17	5	Середній
18	5	Середній
19	5	Середній

Продовж. табл. 2.3

20	4	Низький
21	4	Низький
22	4	Низький
23	4	Низький
24	4	Низький
25	4	Низький
26	4	Низький
27	4	Низький
28	4	Низький
29	5	Середній
30	4	Низький

Таким чином, за результатами, отриманими в ході проведення методики діагностики встановлено рівні розвитку дрібної моторики дітей-дошкільників (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Зведена таблиця результатів дослідження за методикою Куглера

Рівень дрібної моторики	Високий	Хороший	Середній	Низький
Отримані результати	10%	10%	40%	40%

Для наочності результати дослідження за методикою оцінювання розвитку дрібної моторики (Тест Куглера) було представлено на сегментограмі (див. рис. 2.2).

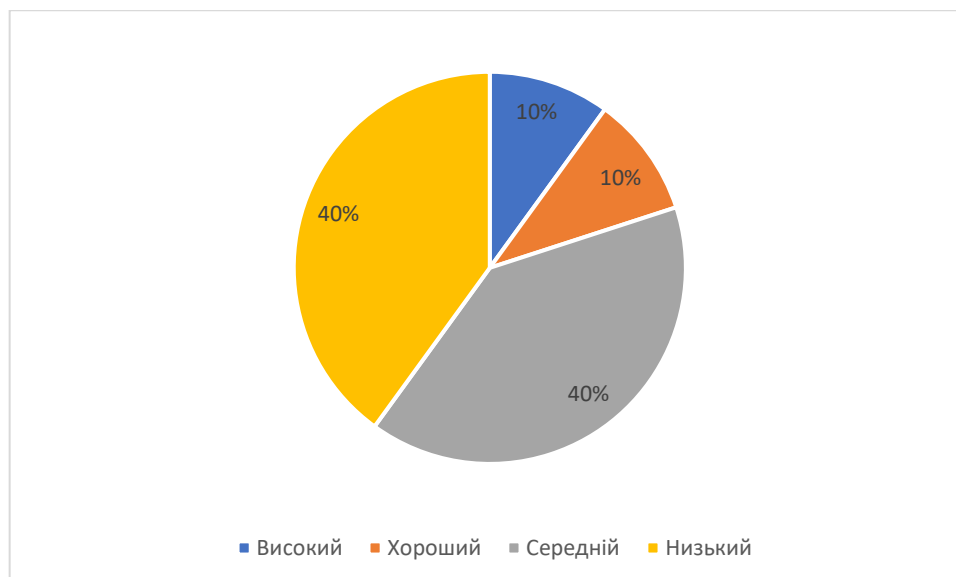

Рис. 2.2. Сегментограма розподілу результатів дослідження за методикою діагностики Куглера

За результатами дослідження, проведеного з групою дітей-дошкільників, було встановлено наступне співвідношення рівнів розвитку дрібної моторики:

Високий рівень - рівень, при якому дитина може виконати завдання на відмінному рівні, включаючи складні завдання – складало 10% (3 дитини);

Хороший рівень - рівень, при якому дитина може виконати завдання на достатньому рівні, але може мати деякі труднощі з виконанням складних завдань, складало 10% (3 дитини).

Середній рівень - рівень, при якому дитина може виконати більшість завдань на задовільному рівні, але може мати труднощі з виконанням складних завдань, складало 40% (12 дітей);

Низький рівень - рівень, при якому дитина може виконати лише деякі завдання на задовільному рівні, а більшість завдань виконує на незадовільному рівні або не виконує взагалі, що складало 40% (12 дітей).

Таке співвідношення можна вважати відносно нормальним, оскільки середній рівень розвитку дрібної моторики є найбільш поширеним у дошкільному віці. Однак, слід зазначити, що кількість дітей з низьким рівнем розвитку дрібної моторики (40%) є досить великою.

На основі отриманих результатів можна зробити наступні висновки:

Діти з високим рівнем розвитку дрібної моторики мають добре розвинені тонкі рухи рук, кистей і пальців. Вони можуть легко виконувати складні завдання, такі як нанизування намистин, ліплення, малювання. Діти з хорошим рівнем розвитку дрібної моторики також мають добре розвинені тонкі рухи рук, кистей і пальців. Однак, вони можуть мати деякі труднощі з виконанням складних завдань. Діти зі середнім рівнем розвитку дрібної моторики мають задовільний розвиток тонких рухів рук, кистей і пальців. Вони можуть виконувати прості завдання, але можуть мати труднощі з виконанням складних завдань. Діти з низьким рівнем розвитку дрібної моторики мають недостатньо розвинені тонкі рухи рук, кистей і пальців. Вони можуть мати труднощі з виконанням навіть простих завдань. Ці діти, як правило, менш активні, менш допитливі, можуть мати проблеми з координацією рухів.

Також можемо звернути увагу, що діагностика за методикою Куглера дала результат, що у більшості дітей є проблеми з копіюванням малюнків це свідчить про проблеми із сприйняттям просторових відносин, проблеми у розуміння форм та ліній. Більшості дітей було складно виконувати завдання через непосидючість та відсутності концентрації уваги на завданні.

Для діагностики рівня стійкості уваги була використана “Коректурна проба”(тест Бурдона) та були отримані наступні результати дослідження (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Результати дослідження за методикою оцінювання рівня стійкості та концентрації уваги дітей дошкільного віку

№	Результат	Рівень стійкості та концентрації уваги
1	1	Дуже висока
2	3	Висока
3	5	Середня
4	4	Висока
5	3	Висока

Продовж. табл. 2.5

6	5	Середня
7	6	Середня
8	6	Середня
9	6	Середня
10	1	Дуже висока
11	0	Дуже висока
12	3	Висока
13	7	Низька
14	7	Низька
15	5	Середня
16	5	Середня
17	3	Висока
18	6	Середня
19	3	Висока
20	9	Дуже низька
21	9	Дуже низька
22	7	Низька
23	9	Дуже низька
24	9	Дуже низька
25	7	Низька
26	8	Низька
27	8	Низька
28	7	Низька
29	5	Середня
30	7	Низька

Таким чином, за результатами, отриманими в ході проведення методики діагностики рівня стійкості і концентрації уваги дітей дошкільного віку (див. табл. 2.6)

Таблиця 2.6

Зведена таблиця результатів дослідження за методикою Бурдона

Рівень концентрації уваги	Дуже високий	Високий	Середній	Низький	Дуже низький
Отримані результати	10%	20%	30%	26,67%	13,33%

Для наочності результати дослідження за методикою оцінювання рівня концентрації уваги (тест Бурдона) було представлено на сегментограмі (див. рис. 2.3).

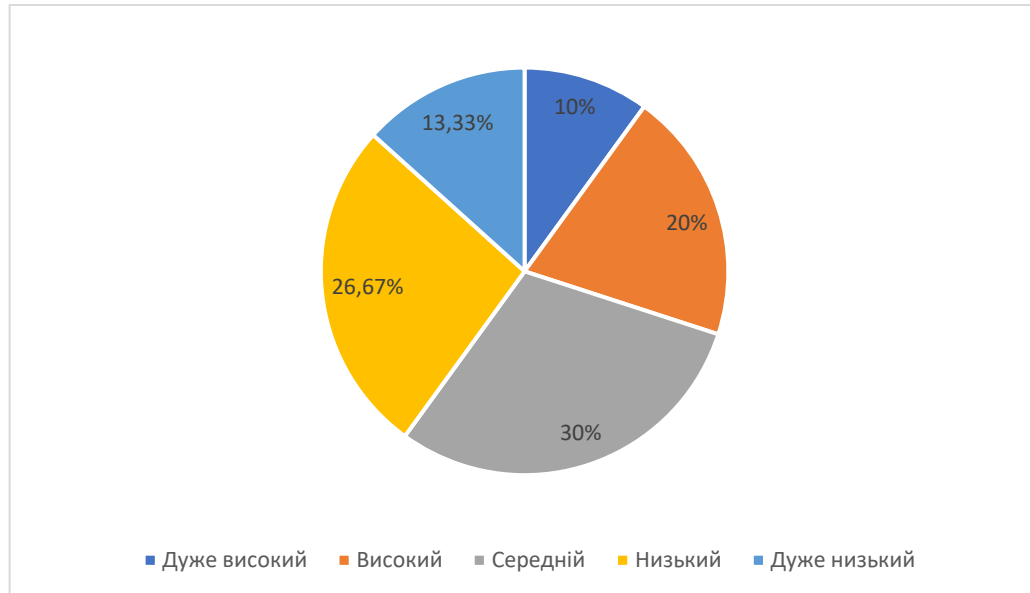

Рис. 2.3. Сегментограма розподілу результатів дослідження за методикою Бурдона

За результатами дослідження, проведеного за методикою оцінювання рівня стійкості та концентрації уваги дітей дошкільного віку, можна зробити такі висновки:

- Дуже високий та високий рівень інтелекту загалом складає 30%. Середній рівень концентрації уваги у дітей дошкільного віку становить 30%. - це означає, що у більшості дітей (60%) виявлено середній рівень концентрації уваги, тобто можуть зосередитися на завданні протягом певного часу, але їм складно утримувати увагу впродовж тривалого періоду.

- У 26,67% дітей було виявлено низький рівень концентрації уваги. Це означає, що вони швидко відволікаються на сторонні подразники та мають труднощі зосередитися на завданні.

- У 13,33% дітей було виявлено дуже низький рівень концентрації уваги. Це означає, що вони практично не можуть зосередитися на завданні та швидко втрачають інтерес до нього.

Діти з дуже високим рівнем концентрації уваги можуть зосередитися на завданні протягом тривалого часу, не відволікаючись на сторонні подразники. Діти з дуже низьким рівнем концентрації уваги легко відволікаються, не можуть зосередитися на завданні протягом тривалого часу і часто роблять помилки.

Результати дослідження свідчать про те, що рівень концентрації уваги дітей дошкільного віку є різноманітним. Цей показник залежить від багатьох факторів, у тому числі від індивідуальних особливостей дитини, її емоційного стану, навколишнього середовища та інших.

Для діагностики рівня інтелектуального розвитку були використані кольорові матриці (методика Равена) та були отримані наступні результати дослідження (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Результати дослідження за методикою оцінювання рівня
інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку
(завдання тесту Равена)**

№	Результат (кількість правильних відповідей)	Рівень інтелекту
1	23	1
2	20	1
3	15	3
4	17	2
5	22	1
6	15	3
7	11	3
8	14	3
9	14	3
10	16	2
11	18	2
12	22	1
13	6	4
14	7	4

Продовж. табл. 2.7

15	18	2
16	10	3
17	21	1
18	12	3
19	21	1
20	4	5
21	4	5
22	7	4
23	3	5
24	2	5
25	8	4
26	6	4
27	6	4
28	3	5
29	19	2
30	2	5

Таким чином, за результатами, отриманими в ході проведення методики діагностики рівня інтелекту дітей дошкільного віку (див. табл. 2.8).

Таблиця 2.8**Зведена таблиця результатів дослідження за методикою Равена**

Рівень інтелекту	1 рівень	2 рівень	3 рівень	4 рівень	5 рівень
Отримані результати	20%	16,67%	23,33%	20%	20%

Для наочності результати дослідження за методикою оцінювання рівня інтелекту (Матриці Равена) було представлено на сегментограмі (див. рис. 2.4).

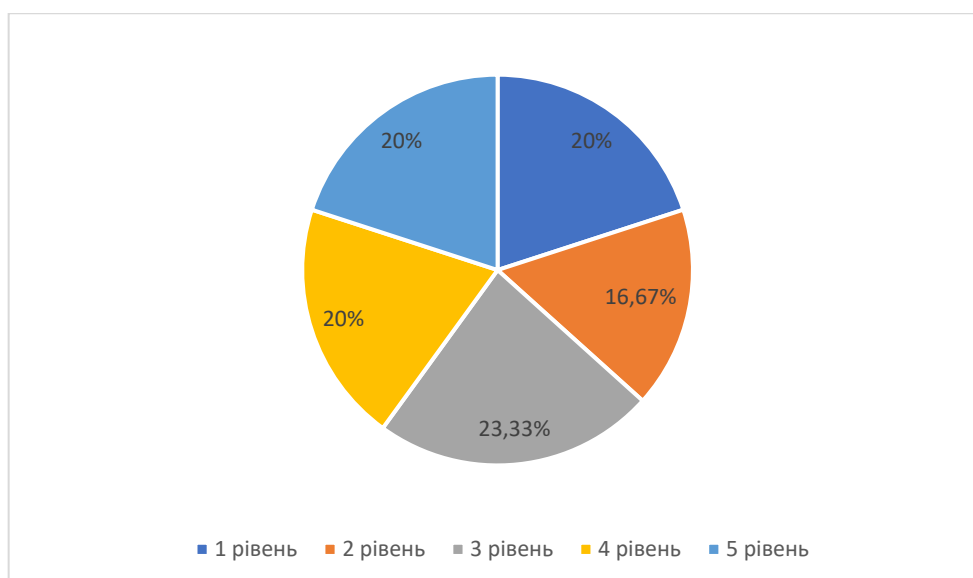

Рис. 2.4. Сегментограма розподілу результатів дослідження за тестом Равена

За результатами дослідження, проведеного за методикою оцінювання рівня інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку, можна зробити такі висновки:

1 рівень (діти з цим рівнем інтелекту мають надзвичайно високий рівень розумових здібностей.) – було виявлено у 20% дітей (6 дітей). Такі діти швидко сприйняли інформацію, мали глибоке розуміння інформації та швидко адаптувалися у завданні.

2 рівень (діти з цим рівнем інтелекту мають явно вище середнього рівня розумових здібностей) – було виявлено у 16,67% (7 дітей). Діти з цим рівнем також швидко адаптувалися до завдання та могли вказати на правильну відповідь, але були завдання з якими їм було складно обрати правильну відповідь, вони довго вагалися, і могли назвати спочатку правильну відповідь, а потім передумати.

3 рівень (середній рівень інтелекту) – було виявлено у 23.33% (7 дітей). Діти з цим рівнем теж були активні у вирішенні завдання, але вони не старалися відповідати правильно, вони намагалися як най швидше закінчити завдання – тому і припускалися помилок.

4 рівень (що вказує на рівень нижче середнього) – було виявлено у 20% (6 дітей)- ці діти частіше за все знаходили схожу картинку і вказували на неї або вони обирали вже ту, яка зазначена у завданні, це може свідчити, що у дітей недостатньо розвинене логічне мислення.

5 рівень (низький рівень інтелекту) – було виявлено у 20% (6 дітей). Діти з цим рівнем мали труднощі у розумінні завдання, у цих дітей була відсутня зосередженість на завданні, вони відволікалися і не намагалися зрозуміти завдання.

Таким чином, проведена діагностика показала, що у більшості дітей було виявлено нормальний розвиток інтелектуальних здібностей (60%). Нижчий рівень діагностувався у меншості (40%). Під час виконання завдань мною спостерігалось, у більшості дітей - бажання та їх готовність сприймати інформацію та приймати активну участь у роботі, працювати відповідно до поставленого завдання.

Під час проведення методики діагностики рівня інтелекту за Равеном, нами спостерігалось більша зацікавленість у завданні, аніж в усіх попередніх завданнях, та дає нам зрозуміти, що дітям більш цікаво виконувати завдання з кольоровими методиками.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

В емпіричному дослідженні для визначення рівня інтелектуального розвитку було використано наступні методики: тест оцінювання інтелектуальних здібностей та витонченої координації рухів (завдання тесту Керна - Йерасека); тест Куглера (дослідження рівня розвитку дрібної моторики); “Коректурна проба” за Б. Бурдоном (дослідження здатності до концентрації уваги, її стійкості, переключення, розумова працездатність); прогресивні матриці Равена.

В дослідженні брали участь 30 дітей дошкільного віку. Нами було виявлено, що діти з високим та достатнім рівнем інтелекту швидко сприймали інформацію, були активні та допитливі. Також в них добре розвинені тонкі рухи рук, можуть легко виконувати завдання з малювання та копіюванням малюнку. Були зосереджені на завданнях протягом тривалого часу, не відволікаючись на сторонні подразники.

Дітей із середнім рівнем інтелектуальних здібностей було більшість. Під час проведення діагностики нами було виявлено, що вони також можуть зосередитися на завданні протягом певного часу, але можуть відволікатися на сторонні подразники. Не завжди стараються відповідати правильно, іноді намагається як най швидше закінчити завдання. Можуть виконувати прості завдання, але можуть мати труднощі з виконанням складних завдань.

Діти з низьким рівнем інтелектуальних здібностей було менше, вони мали труднощі у розумінні завдання, відволікаючись не намагалися зрозуміти завдання, не могли виконати навіть дуже прості завдання. Були виявлені проблеми у координації рухів. Не могли зосередитися на завданні протягом тривалого часу і часто робили помилки.

На основі отриманих даних можна зробити наступні рекомендації щодо подальшого розвитку дітей:

- Для дітей з високим рівнем інтелектуального розвитку: продовжити розвивати інтелектуальні здібності, зокрема логічне мислення, пам'ять, увагу.

Запропонувати завдання, що вимагають творчого підходу. Для дітей зі середнім рівнем інтелектуального розвитку: забезпечити достатньо часу для виконання завдань. Заохочувати до творчого підходу. Для дітей з низьким рівнем інтелектуального розвитку запропонувати завдання, що відповідають їхньому рівню розвитку. Заохочувати до самостійного виконання завдань.

- Для дітей з низьким рівнем розвитку дрібної моторики запропонувати завдання, що вимагають дрібних ручних рухів. Забезпечити достатньо часу для виконання завдань.

Для дітей з низьким рівнем концентрації уваги запропонувати завдання, що є цікавими та захоплюючими. Забезпечити достатньо часу для виконання завдань.

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЯННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1 Програма соціально-психологічного тренінгу щодо сприяння інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку

Була розроблена програма соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на вправи для розвитку мовлення, розвиток креативності, та логіко-математичний розвиток. Також були задіяні фізичні вправи для стимулювання розуму і мозку – що буде допомагати розвитку психічних процесів.

Також були надані рекомендації вихователям ДНЗ для покращення інтелектуальних здібностей дітей, це:

- Створити середовище яке буде стимулювати навчання. Дошкільний заклад повинен бути місцем, де діти можуть досліджувати, експериментувати та вчитися новим речам. Це означає, що в приміщенні має бути багато доступних матеріалів, таких як книги, іграшки, художні матеріали та обладнання для експериментування [13]

- Заохочувати дітей ставити запитання. Запитання є ключем до навчання. Коли діти ставлять запитання, вони демонструють, що хочуть дізнатися більше про світ навколо них. Дошкільні заклади повинні заохочувати дітей ставити запитання та надавати їм відповіді в доступній формі [13].

- Надавати дітям можливість працювати самостійно та в групах. Самостійна робота та групова робота є важливими для розвитку мислинневих навичок дітей. Самостійна робота дає дітям можливість працювати в своєму власному темпі та розвивати власні ідеї. Групова робота допомагає дітям навчитися спілкуватися та співпрацювати з іншими. [16]

- Використовувати різноманітні методи навчання. Не всі діти навчаються однаково. Дошкільні заклади повинні використовувати різноманітні методи навчання, щоб задовольнити потреби всіх дітей. Це може включати використання розповідей, ігор, музики, мистецтва та руху.

- Використовувати на заняттях та під час дня руханки, вправи із м'ячами. Такі вправи будуть розвивати дрібну та велику моторику. Дрібна моторика необхідна для виконання таких завдань, як письмо, малювання та гра на музичних інструментах. Велика моторика необхідна для виконання таких завдань, як ходьба, біг та стрибки. Координація рухів є важливою для виконання таких завдань, як гра в спортивні ігри та танці. Руханки вимагають від дітей уваги та концентрації, щоб стежити за рухами та текстом. Та будуть сприяти розвитку мислення. Також руханки можуть використовуватися для вивчення математики, мови та інших предметів [13].

В основу створеної системи педагогічного впливу на розвиток інтелектуальних здібностей дітей було взято: малювання, аплікації, ліплення та конструювання.

Було покладено принцип системності з урахуванням принципів послідовності та системності у формуванні знань, умінь і навичок. Характер занять спрямований на формування ігрової мотивації, що дає можливість дитині відчути невимушеність і комфорт в процесі діяльності. Дуже важливо враховувати індивідуальні особливості дитини. Індивідуальна робота з дітьми полягає в конкретизації загальних цілей формування інтелектуального розвитку з віковими та індивідуальними особливостями, в гнучкому використанні методів та форм, а також організації оптимальних умов.

Для ефективного формування інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку нами була розроблена програма загальноосвітніх занять.

Програма соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток інтелектуальних здібностей “Чарівна коробка”

Мета: за допомогою засобів розвитку психічних процесів: уваги, мислення, уяви, мовлення та пам'яті розвивати інтелектуальні здібності дитини.

Тренінг передбачає 10 занять по 45 хв (див. табл. 3.1), які включають – підготовку до основного завдання (привітання, за потреби знайомство, рухливі ігри, психогімнастику, вправи на розвиток логіки та пам'яті), основне завдання за методикою, вправи на розвиток мовлення, завершення заняття (опис створеного об'єкта, бесіда).

Дитині необхідно із матеріалів для творчості зробити щось, без шаблону та прикладу, діти самі обирають що будуть робити і якими матеріалами. Після того, як робота буде виконана запитати: “Що ти зробив, як це називається, розкажи з яких матеріалів, які вони на дотик. Розкажи що ти зробив першим для створення ..., для чого потрібна ця річ, де ми можемо це використовувати, які твої почуття після виконаної роботи? Тобі подобається? Що би ти ще додав? Що зробиш наступного разу? І так далі.” Цей етап роботи є теж важливим ми стимулюємо таким образом пам'ять та увагу а також розвиваємо мовлення. В процесі самої творчості дитину не треба відволікати, лише якщо вона сама щось запитає.

Дітям пропонується коробка, яка містить в собі матеріали:

1. Папір (білий та кольоровий – 5 аркушів білого та 12 аркушів різного кольору)
2. Картон (білий, кольоровий)
3. Різний папір для декору (за наявністю)
4. Клей ПВА
5. Скотч
6. Ножиці
7. Пластилін звичайний (12 кольорів) та повітряний
8. Олівці
9. Фломастери, маркери
10. Ручки

11. Крейда
12. Фарба, пензлики для малювання різного розміру (3шт), баночка для води
13. Нитки звичайні та в'язані
14. Блискітки (3 різних варіанта)
15. Зубочистки
16. Ватні палички
17. Гудзики (10 шт)
18. Губки (2 шт)
19. Втулки від туалетного паперу
20. Може бути додана річ, яку просить дитина у процесі створення, якщо її нема (наприклад тканина, степлер і т.д).

На заняттях дітям пропонується з цих матеріалів зробити будь що, що їм хочеться, за потребою наводити на ідею але не казати конкретно, що їм треба зробити. Це може бути якась інсталяція або просто малюнок. Важливо, щоб вони не відволікались на інші деталі – бажано пуста кімната без іграшок або мінімально.

Психолог каже : “Перед тобою коробка, вона не проста - а чарівна, коли ти відкриєш її ти побачиш що там лежить (дитина відкриває коробку) – тобі (називає ім'я) треба з цих речей створити щось, щось що тобі дуже подобається, або придумати самостійно, ти можеш використовувати будь що з цієї коробки”. На цю основну роботу виділяється 35 хвилин.

На перших заняттях деякі діти взагалі відмовлялися виконувати завдання, це був протест, невдоволення, виникала агресія. Пізніше їм стало це дуже цікавим на останнє заняття діти прийшли налаштовані на створення власного проекту.

Перед заняттям проводиться психогімнастика або ігри для розвитку логіки та пам'яті, та рухливі вправи для налаштування дитини (10 хвилин).

Таблиця 3.1

План занять

Номер і тема заняття	Мета	Вправи
1 заняття “Знайомство з чарівною коробкою”	Розвивати творчі здібності та креативність мислення. Розвивати дрібну моторику та орієнтацію у просторі. Розвивати, увагу, уяву, пам'ять та мовлення. тренуємо тонус м'язів, зниження імпульсивності, вміння перемикається між різними видами рухів. Розвиток мовлення.	1. Психогімнастика “чий спів”. 2. Гра “Інтерв'ю.” 3. Вправи з м'ячем (відбивання м'яча від стіни). 4. Чарівна коробка 5. Обговорення
2 заняття “Ми художники”	Розвивати вміння виконувати одночасно різні рухи руками та ногами, розвиваємо концентрацію уваги, міжпівкульні зв'язки, вміння виконувати точний ритм. Розвивати кількісне уявлення дітей, просторове мислення. Розвиток креативного мислення, та мовлення.	1. Психогімнастика “Кішка гріється на сонечку” 2. Вправи з м'ячем - відбивання м'яча від стіни з рухами у сторону. 3. Палички Кюїзенера 4. Чарівна коробка (малювання) 5. Обговорення
3 заняття Ліплення	Вчитися виражати власні емоції, розвивати роботу м'язів, мозочок, вестибулярну систему, концентрацію уваги, розвиваємо креативність мислення, дрібну моторику. Розвивати мовлення	1. Психогімнастика “Котик і клубок” 2. Вправи з м'ячем - Стрибки через м'яч. 3. Загадки 4. Логоритмика – Їжак 5 Чарівна коробка (ліплення) 6. Обговорення
4 заняття Конструювання	Тренування окремих груп м'язів, формувати вміння працювати в підгрупах: складати з конструктора, розвивати пізнавальний інтерес, уяву. Розвиток концентрації уваги, пам'ять, вміння запам'ятовувати та не збиватися з інструкції, профілактика дисграфії, розвиток математичного мислення.	1. Психогімнастика “Каченятко хлюпочеться у водичці” 2. Логоритмика “Тік так” 3 Стрибки через м'яч у русі. 4. Гра “мемо” 5. Чарівна коробка (конструювання) 6. Обговорення

Продовж. табл. 3.1

5 заняття Аплікація	Розвивати вираження уваги, інтересу, зосередження, розвивати мозолисте тіло, підвищувати стресостійкість, синхронізувати роботу півкуль, міжпівкульну взаємодію, покращити розумову діяльність, спряти покращенню пам'яті та уваги. Удосконалювати навички зв'язного мовлення	1. Психогімнастика «Цуценя принохується» 2. За методикою Val-a-vis – на баланс 3. Дихальна гімнастика «Повітряна куля» 4. Мнемотаблиця для складання розповіді. 5. Чарівна коробка – аплікація. 6. Обговорення
6 заняття «Ми капітани»	Підтримка та зміцнення м'язів очей, розвиток уяви, фантазії, мислення, розвивати мозолисте тіло, підвищувати стресостійкість, синхронізувати роботу півкуль, міжпівкульну взаємодію, покращити розумову діяльність, спряти покращенню пам'яті. Розвивати креативне мислення та мовлення.	1. Мовлиннева гра «Інтерв'ю». 2. Логоритмика “Їжачок” 3. Гімнастика для очей “метелик” 4. За методикою Val-a-vis – на баланс (додаємо рухи вліво-вправо) 5. Чарівна коробка “Створення корабля” 6. Обговорення
7 заняття “Улюблена іграшка”	Розвивати самоконтроль, підтримка та зміцнення м'язів очей, розвивати мозолисте тіло, підвищувати стресостійкість, синхронізувати роботу півкуль, міжпівкульну взаємодію, покращити розумову діяльність, спряти покращенню пам'яті та уваги. Розвиток креативність мислення. Розвиток мовлення	1. Психогімнастика “Сова” 2. Гімнастика для очей “Веселий годинник” 3. За методикою Val-a-vis Ходьба з триманням мішечків на кулаках. 4. Гра “Закінчи речення” 5. Чарівна коробка. 6. Обговорення
8 заняття “Незвичайна картина”	розвиток вольової саморегуляції, зняття стресу і напруги, покращити концентрацію уваги. розвивати мозолисте тіло, підвищувати стресостійкість, синхронізувати роботу півкуль, міжпівкульну взаємодію, покращити розумову діяльність, спряти покращенню пам'яті та уваги. Розвиток креативність мислення.	1. Психогімнастика “Тінь” 2. Дихальні вправи “Насос” 3. Логоритмика “Тік-так” 3. За методикою Val-a-vis- перекладаємо мішечок або м'яч з руки в руки на рахунок – 1,2,3 4. Гра “Мемо” 5. Чарівна коробка “Незвичайна картина” 6. Обговорення

Продовж. табл. 3.1

9 заняття “Моя скульптура”	Підтримка та зміцнення м'язів очей. покращити концентрацію уваги. розвивати мозолисте тіло, підвищувати стресостійкість, синхронізувати роботу півкуль, міжпівкульну взаємодію, покращити розумову діяльність, спряти покращенню пам'яті та уваги. Розвиток креативність мислення.	1. За методикою Val-a-vis - підкидання мішечка однією рукою та захопити іншою. 2. Гімнастика для очей “Піжмурки” 3. Гра “Що змінилося” 4. Логічні блоки Дьенеша 5. Чарівна коробка “Моя скульптура” 6. Обговорення
10 заняття “Власний проект”	Розслаблення м'язів, підтримка та зміцнення м'язів очей. покращити концентрацію уваги. розвивати мозолисте тіло, підвищувати стресостійкість, синхронізувати роботу півкуль, міжпівкульну взаємодію, покращити розумову діяльність, спряти покращенню пам'яті та уваги. Розвиток креативність мислення.	1. Психогімнастика «Клумба і садівник» 2. Дихальні вправи “кішка” 3. За методикою Val-a-vis- підкидаємо і ловимо мішечок в іншу сторону. 4. Логоритмика “Їжачок” 5. Чарівна коробка “Власний проект” 6. Обговорення

Заняття 1

Привіт дітки, сьогодні ми познайомимось з чарівною річчю, за допомогою якої ми будемо мандрувати у дивовижний світ, ми будемо вчитися бути справжніми художниками та митцями. Хочете дізнатися що це? Так, а спочатку ми виконаємо з вами чарівні вправи, щоб ми всі були сильним та здоровими:

1. Гра “Інтерв'ю”. Вчимо дітей сміливо говорити у мікрофон. Хтось один є репортером який ставить питання. Можна поділити дітей на пари – де один питає, а іншій відповідає. Діти беруть мікрофон і по черзі розказують про себе. Психолог може допомогати – ставити питання, наприклад “як тебе звати, де ти живеш, улюблена гра, що вмієш робити краще за всіх” (3 речення достатньо) [31]

2. Психогімнастика “Чий спів”. Мета : етюд для вираження уваги, інтересу, зосередження.

Хлопчик гуляє по саду і раптом чує чудовий спів пташки. Він навшпиньки тихо підкрадається і присідає, дивиться і милується її чарівним співом.

Виразна поза : шия витягнута вперед, пильний погляд, тулуб злегка нахилений уперед, ступає навшпиньках, присідає. Після можна запропонувати дітям по черзі уявити себе півниками.[70]

Які гарні півники, а зараз ми будемо розвивати в собі супер силу, вам треба кинути м'яч в стіну так, щоб потім одразу його впіймати (психолог показує приклад)

3. Відбивання м'яча від стіни.

Мета: тренуємо тонус м'язів, зниження імпульсивності, вміння перемикатися між різними видами рухів. (дітям треба кинути м'яч 10 разів)

Тепер ми з вами перейдемо до найцікавішого завдання ми познайомимось з чарівною коробкою.

4. Психолог каже : *“Перед вами коробка, вона не проста - а чарівна, коли ви відкриєте її ви побачите, що там лежить (дитина відкриває коробку) – вам (називає ім'я) треба з цих речей створити щось що вам дуже подобається, або придумати самостійно, ти можеш використовувати будь що з цієї коробки”*. На цю основну роботу виділяється 35 хвилин.

На першому занятті, де діти знайомляться зі змістом коробки – вони можуть малювати, ліпити, вирізати все що хочуть, пізніше будуть додаватися окремі завдання.

5. Обговорення . Після того, як робота буде виконана запитати: *“Що ти зробив, як це називається, розкажи з яких матеріалів, які вони на дотик. Розкажи що ти зробив першим для створення, для чого потрібна ця річ, де ми можемо це використовувати, які твої почуття після виконаної роботи? Тобі подобається? Що би ти ще додав? Що зробиш наступного разу? І так далі.”* Цей етап роботи є теж важливим ми стимулюємо таким образом пам'ять та увагу а також розвиваємо мовлення.

Дякую, що завітали сьогодні до нашого цікавого заняття, я була дуже рада, що ви були такі активні та розумні. А вам сподобалось? Що більше сподобалось?

Закінчувати заняття прикладаючи руки одну на одну і кажемо: *один, два, три – ми команда!* І піднімаємо руки в гору.

Заняття 2

Привіт дітки, сьогодні ми з вами будемо справжніми художниками, але для цього нам треба виконати чарівну зарядку, щоб ми всі були сильним та здоровими:

1. «Кішка гріється на сонечку». Мета : етюд для тренування окремих груп м'язів.

Я – маленьке кошенятко. У мене гладенька, м'яка шерсть, я люблю грітися на сонечку. Лягаю на спинку, простягаю свої лапки до сонечка, ніжно усміхаюся йому. Сонечко ласкає мене своїми лагідними промінчиками.[70]

Сподобалось вам сонечко?

2. Відбивання м'яча від стіни з кроками в різні сторони (вперед, назад)

Мета: вміння виконувати одночасно різні рухи руками та ногами, розвиваємо концентрацію уваги, міжпівкульні зв'язки, вміння виконувати точний ритм.

Діти, як і минулого разу відбивають м'яч від стіни, але додають крок вперед – крок назад. (10 разів)

3. Палички Кюїзенера. Вправа «Потяг» (див. Додаток 3).

Мета: розвивати у дітей уявлення про колір та вміння його називати, уявлення про довжину та вміння порівнювати смужки за довжиною, учти дітей розуміти поставлене завдання.

Матеріал: набір кольорових паличок, силует паровоза за кількістю дітей, іграшки для обігравання сюжету.

Кожна дитина буде на столі потяг: приєднує до паровозу вагони, починаючи з самого короткого до найдовшого. Психолог обговорює з дітьми, якого кольору вагони, якої довжини.

4. *Тепер ми з вами перейдемо до найцікавішого завдання. Сьогодні ми будемо малювати.* (у коробці заделегідь підготовлені матеріали для малювання: фарби, пензлики, аркуші, водичка, олівці, фломастери)

Діти малюють картину відповідно до пори року, яка наразі. Картину вони можуть створювати будь яким засобом. (35 хвилин на заняття)

5. Обговорення . Після того, як робота буде виконана запитати: *“Що ти намалював, як це називається, розкажи з яких матеріалів, які вони на дотик. Розкажи що ти зробив першим для створення, для чого потрібна ця річ, де ми можемо це використовувати, які твої почуття після виконаної роботи? Тобі подобається? Що би ти ще додав? Що зробиш наступного разу? І так далі.”* Цей етап роботи є теж важливим ми стимулюємо таким образом пам’ять та увагу а також розвиваємо мовлення.

Дякую, що завітали сьогодні до нашого цікавого заняття, я була дуже рада, що ви були такі активні та розумні. А вам сподобалось? Що більше сподобалось?

Закінчувати заняття прикладаючи руки одну на одну і кажемо: *один, два, три – ми команда!* І піднімаємо руки в гору.

Заняття 3

Привіт дітки, сьогодні ми з вами будемо ліпити, але для цього нам треба виконати чарівну зарядку, щоб ми всі були сильним та здоровими:

1. Психогімнастика “Котик і клубок”. Мета : етюд для вираження емоцій. Котик побачив клубочок, що викотився в кошика. Він штовхнув його лапкою. Клубочок покотився, котик здивувався, побіг за клубочком і дуже зрадів. Весело гратися з клубочком. [70]

Сподобалось вам бути котиками? Так, а зараз ми пограємо в гру

2. Стрибки через м’яч.

Мета: розвиваємо роботу м'язів, мозочок, вестибулярну систему, концентрацію уваги.

Дитина по команді стрибає через м'яч в різні сторони (вліво, вправо, вперед, назад) (повторювати 5 разів)

3. Логоритміка українською - «Їжачок» - пісня-гра (масаж). [65]

4. Загадки. Загадки сприяють розвитку у дитини спостережливості, кмітливості, тренують пам'ять і увагу. Загадка вчить дитину порівнювати ознаки різних предметів, знаходити загальне в них і тим самим формує вміння класифікувати предмети, відкидати їх неістотні ознаки. Також розвиває розуміння мовлення [20].

- Довгі ноги, довгий ніс, по болоті ходить скрізь.(Лелека)

- Через воду він проводить, а сам з місця вік не сходить (міст)

- І червона, й соковита,

Та гірка вона все літо.

Припече мороз – вона

Стала добра й смачна (калина)

5. *Тепер ми з вами перейдемо до найцікавішого завдання. Сьогодні ми будемо ліпити. Вільна тема* (у коробці заделегідь підготовлені матеріали для ліплення – рекомендується використовувати звичайний пластилін, бажано не повітряний, також до пластиліну можна додати ще якийсь матеріал для творчості – нитки, бусинки, блискавки, і також за потребою дитини, якщо вона щось конкретно буде просити)

Діти ліплять відповідно до пори року, яка наразі, або щось інше за бажанням. (35 хвилин на заняття)

6. Обговорення . Після того, як робота буде виконана запитати: *“Що ти зліпив, як це називається, розкажи з яких матеріалів, які вони на дотик. Розкажи що ти зробив першим для створення, для чого потрібна ця річ, де ми можемо це використовувати, які твої почуття після виконаної роботи? Тобі подобається? Що би ти ще додав? Що зробиш наступного разу? І так далі.”*

Цей етап роботи є теж важливим ми стимулюємо таким образом пам'ять та увагу а також розвиваємо мовлення.

Дякую, що завітали сьогодні до нашого цікавого заняття, я була дуже рада, що ви були такі активні та розумні. А вам сподобалось? Що більше сподобалось?

Закінчувати заняття прикладаючи руки одну на одну і кажемо: *один, два, три – ми команда!* І піднімаємо руки в гору.

Заняття 4

Привіт дітки, сьогодні ми з вами будемо створювати власну базу, але для цього нам треба виконати чарівну зарядку, щоб ми всі були сильним та здоровими:

1. Психогімнастика «Каченятко хлюпочеться у водичці». Мета : етюд для тренування окремих груп м'язів.

Я – жовтеньке каченятко. Найбільше я люблю хлюпатися у водичці. Голівку опускаю, дзьобика вмиваю, крильцями махаю – водиченьку струшую, лапками – хлюп – хлюп, расочку шукаю. [70]

2. Логоритмика "ТІК -ТАК". Поспівка з елементами ритмики.(ютуб посилання) [51]/

Сподобалось вам бути каченятками? Так, а зараз ми пограємо в гру

3. Стрибки через м'яч.

Мета: розвиваємо роботу м'язів, мозочок, вестибулярну систему, концентрацію уваги.

Дитина по команді стрибає через м'яч в різні сторони (вліво, вправо, вперед, назад)

4. Гра “Мемо”

Мета: тренуємо пам'ять та увагу.

Правила: розкласти фішки зображенням донизу у довільному порядку. Перша дитина підіймає дві будь-які фішки, якщо зображення на них однакове,

відкладає їх. Якщо ж різні, кладе на те саме місце. Далі наступна дитина підіймає ще дві фішки, умови ті самі.

5. *Сьогодні ми будемо створювати власну базу або будинок вашої мрії, все що нам необхідно для цього є в цій коробці (у коробці заделегідь підготовлений конструктор із різних матеріалів – дерев'яний, пластиковий, великий та маленький – леґо). Також діти можуть придумати додавати якийсь елемент, який не є конструктором, за потреби цього - надавати. (35 хвилин на заняття)*

6. *Обговорення . Після того, як робота буде виконана запитати: “Що ти побудував, як це називається, розкажи з яких матеріалів, які вони на дотик. Розкажи що ти зробив першим для створення, для чого потрібна ця річ, де ми можемо це використовувати, які твої почуття після виконаної роботи? Тобі подобається? Що би ти ще додав? Що зробиш наступного разу? І так далі.” Цей етап роботи є теж важливим ми стимулюємо таким образом пам'ять та увагу а також розвиваємо мовлення.*

Дякую, що завітали сьогодні до нашого цікавого заняття, я була дуже рада, що ви були такі активні та розумні. А вам сподобалось? Що більше сподобалось?

Закінчувати заняття прикладаючи руки одну на одну і кажемо: один, два, три – ми команда! І піднімаємо руки в гору.

Заняття 5

Привіт дітки, сьогодні ми з вами будемо створювати аплікацію, але для цього нам треба виконати чарівну зарядку, щоб ми всі були сильним та здоровими:

1. *Психогімнастика «Цуценя принюхується». Мета : етюд для вираження, уваги, інтересу, зосередження.*

Цуценя побачило кошеня. Воно миттєво застигає у напруженій позі. Мордочка у нього витягується вперед, очі напружено дивляться, а ніс безшумно втягує запах. Тваринки подружилися.[70]

Сподобалось вам бути цуценятами? Так, а зараз ми з вами виконаємо також дуже цікаву вправу

2. На баланс – пропонуємо дітям тримати мішечок на ладоні, на кулаку, важливо рівно тримати руку)

3. Дихальна гімнастика “Повітряна куля”- діти беруться за руки і роблять велике коло – вдих, потім ідемо тримаючись за руки в середину – видих, і так 6 разів.

4. Мнемотаблиця для складання розповіді “Пори року”(див. Додаток К).

Дітям пропонується за наданою таблицею розказати про кожну пору року.

5. *Сьогодні ми будемо створювати справжню картину із паперу , все що нам необхідно для цього є в цій коробці (у коробці заделегідь підготовлений папір різного кольору, також якщо є картон або будь який декоративний папір – можна теж його додавати, клей, ножиці)Також діти можуть придумати додавати якийсь елемент, за потреби цього - надавати. (35 хвилин на заняття)*

6. Обговорення . Після того, як робота буде виконана запитати: *“Що ти зробив, як це називається, розкажи з яких матеріалів, які вони на дотик. Розкажи що ти зробив першим для створення, для чого потрібна ця річ, де ми можемо це використовувати, які твої почуття після виконаної роботи? Тобі подобається? Що би ти ще додав? Що зробиш наступного разу? І так далі.”* Цей етап роботи є теж важливим ми стимулюємо таким образом пам’ять та увагу а також розвиваємо мовлення.

Дякую, що завітали сьогодні до нашого цікавого заняття, я була дуже рада, що ви були такі активні та розумні. А вам сподобалось? Що більше сподобалось?

Закінчувати заняття прикладаючи руки одну на одну і кажемо: *один, два, три – ми команда!* І піднімаємо руки в гору.

Заняття 6

Привіт дітки, сьогодні ми з вами будемо капітанами, як ви думаєте, що треба мати капітану (діти кажуть свої варіанти)

1. Мовлиннєва гра (інтерв'ю)“Я капітан” Діти беруть у руки мікрофон та розказує – *якщо я буду капітаном....(вільна розповідь дітей).*

Сподобалось вам фантазувати? Так, а зараз ми з вами виконаємо також дуже цікаву вправу

2. Гімнастика для очей «Метелик»- треба допомогти дитині уявити, що її повіки і вії — це крильця прекрасного метелика. Запропонуйте їй поморгати оченятами, як махає крилами метелик — швидко і легко. [42]

3. Логоритміка українською - «Їжачок» - пісня-гра (масаж). [65]

4. На баланс тримаємо мішечок на ладоні, на кулаку, важливо рівно тримати руку та додаємо рухи руками утримуючи мішечки на руках (вліво, вправо і так далі)

5. Чарівна коробка “Створення корабля” *Сьогодні ми будемо створювати справжній корабель із паперу, все що нам необхідно для цього є в цій коробці (всі матеріали, які зазначені у методиці)Також діти можуть придумати додавати якийсь елемент, за потреби цього - надавати. (35 хвилин на заняття)*

6. Обговорення . Після того, як робота буде виконана запитати: “*Що ти зробив, як це називається, розкажи з яких матеріалів, які вони на дотик. Розкажи що ти зробив першим для створення, для чого потрібна ця річ, де ми можемо це використовувати, які твої почуття після виконаної роботи? Тобі подобається? Що би ти ще додав? Що зробиш наступного разу? І так далі.*” Цей етап роботи є теж важливим ми стимулюємо таким образом пам’ять та увагу а також розвиваємо мовлення.

Дякую, що завітали сьогодні до нашого цікавого заняття, я була дуже рада, що ви були такі активні та розумні. А вам сподобалось? Що більше сподобалось?

Закінчувати заняття прикладаючи руки одну на одну і кажемо: *один, два, три – ми команда!* І піднімаємо руки в гору.

Заняття 7

Привіт дітки, сьогодні ми з вами будемо створювати улюблену іграшку, які ваші улюблені іграшки? Які цікаві у вас ігри, але перш ніж ми почнемо з вами створювати її нам треба виконати чарівну зарядку, щоб ми всі були сильним та здоровими:

1. . Психогімнастика «Сова». Мета: розвиток самоконтролю.

Поки сова спить, дитина вільно переміщується по кімнаті. За командою: «Ніч!» Сова прокидається, а дитина завмирає. Якщо до наступної команди: «День!» Дитина почне рухатися або заговорить, сова і дитина міняються місцями.[17]

Сподобалось вам бути совами? Так, а зараз ми з вами виконаємо також дуже цікаву вправу

2. Гімнастика для очей «Веселий годинник». Під час цієї гри уявляємо, що очі є стрілками, які дивляться то вправо, то вліво: «тік-так». Необхідно виконати не менше 20 повторень, при цьому уважно стежити за рівним положенням голови дитини/ [42]

3. На баланс тримаємо мішечок на ладоні, на кулаку, важливо рівно тримати руку та додаємо рухи руками утримуючи мішечки на руках (вліво, вправо і так далі) та додаємо ходьбу з триманням мішечків на кулаках (вестибулярне навантаження).

4. Гра «Закінчи речення».

Дітям пропонується продовжити речення і доповнити їх словом із протилежним значенням.

У лісі ростуть дерева великі й....

Восени деякі птахи летять у вирій, а ... повертаються.

Річки бувають глибокі й....

Улітку дні довгі, а взимку....

Сонце – найбільша планета Сонячної системи, а найменша планета – це [32]

5. Чарівна коробка “Улюбена іграшка” Сьогодні ми будемо створювати власну іграшку, все що нам необхідно для цього є в цій коробці (всі матеріали, які зазначені у методиці). Також діти можуть придумати додавати якийсь елемент, за потреби цього - надавати. (35 хвилин на заняття)

6. Обговорення . Після того, як робота буде виконана запитати: “Що ти зробив, як це називається, розкажи з яких матеріалів, які вони на дотик. Розкажи що ти зробив першим для створення, для чого потрібна ця річ, де ми можемо це використовувати, які твої почуття після виконаної роботи? Тобі подобається? Що би ти ще додав? Що зробиш наступного разу? І так далі.” Цей етап роботи є теж важливим ми стимулюємо таким образом пам’ять та увагу а також розвиваємо мовлення.

Дякую, що завітали сьогодні до нашого цікавого заняття, я була дуже рада, що ви були такі активні та розумні. А вам сподобалось? Що більше сподобалось?

Закінчувати заняття прикладаючи руки одну на одну і кажемо: *один, два, три – ми команда!* І піднімаємо руки в гору.

Заняття 8

Привіт дітки, сьогодні ми з вами будемо створювати незвичайну картину. Але спочатку нам треба виконати чарівну зарядку, щоб ми всі були сильним та здоровими:

1. . Психогімнастика «Тінь». Мета: розвиток уваги.

Дорослий йде через поле, дитина – на два-три кроки позаду, вона – його тінь. Тінь повинна точно відтворити дії людини (зірвати квітку, нахилиться за камінцем і т.д.)[17]

Сподобалась вам така гра? Так, а зараз ми з вами виконаємо також дуже цікаву вправу

2. Дихальна вправа «Насос». Дитина стає прямо, ноги ставляться вже, ніж ширина плечей. Діти повинні виконати нахил вперед (руки тягнуться до підлоги, проте не стосуються його) і в другій половині нахилу різко і коротко вдихнути носом (вдих необхідно завершити разом з поклоном). Чи не випрямляючи повністю, потрібно піднятися і знову виконати нахил разом з вдихом. Ця вправа нагадує накачування шин автомобіля. Виконайте 16 вдихів, пауза – три-чотири секунди, знову 16 вдихів. [71]

3. На баланс - тримаємо мішечок на ладоні, на кулаку, важливо рівно тримати руку та додаємо рухи руками утримуючи мішечки на руках (вліво, вправо і так далі) та додаємо ходьбу з триманням мішечків на кулаках (вестибулярне навантаження). Потім перекладаємо мішечок або м'яч з руки в руки на рахунок – 1,2,3... і так далі (можна додавати зворотній рахунок, скоромовку, ділити слова на склади, рахувати кількість слів у реченні і так далі)

4. Гра “Мемо”

Мета: тренуємо пам'ять та увагу.

Правила: розкласти фішки зображенням донизу у довільному порядку. Перша дитина підіймає дві будь-які фішки, якщо зображення на них однакове, відкладає їх. Якщо ж різні, кладе на те саме місце. Далі наступна дитина підіймає ще дві фішки, умови ті самі.

5. Чарівна коробка “Незвичайна картина” *Сьогодні ми будемо створювати незвичайну, все що нам необхідно для цього є в цій коробці (всі матеріали, які зазначені у методиці). Дітям пропонується зробити картину на картоні з додаванням будь яких елементів (не обов'язково малювати тільки фарбами) Також діти можуть придумати додавати якийсь елемент, за потреби цього - надавати. (35 хвилин на заняття)*

6. Обговорення . Після того, як робота буде виконана запитати: *“Що ти зробив, як це називається, розкажи з яких матеріалів, які вони на дотик. Розкажи що ти зробив першим для створення, для чого потрібна ця річ, де ми можемо це використовувати, які твої почуття після виконаної роботи? Тобі*

подобасться? Що би ти ще додав? Що зробиш наступного разу? І так далі.”
Цей етап роботи є теж важливим ми стимулюємо таким образом пам'ять та увагу а також розвиваємо мовлення.

Дякую, що завітали сьогодні до нашого цікавого заняття, я була дуже рада, що ви були такі активні та розумні. А вам сподобалось? Що більше сподобалось?

Закінчувати заняття прикладаючи руки одну на одну і кажемо: *один, два, три – ми команда!* І піднімаємо руки в гору.

Заняття 9

Привіт дітки, сьогодні ми з вами будемо створювати скульптуру. Хто знає що таке скульптура? Підготувати картинки із зображенням 3-х скульптур (див. Додаток Е). Але спочатку нам треба виконати чарівну зарядку, щоб ми всі були сильним та здоровими:

1. На баланс - тримаємо мішечок на ладоні, на кулаку, важливо рівно тримати руку та додаємо рухи руками утримуючи мішечки на руках (вліво, вправо і так далі) та додаємо ходьбу з триманням мішечків на кулаках (вестибулярне навантаження). Потім перекладаємо мішечок або м'яч з руки в руки на рахунок – 1,2,3... і так далі (можна додавати зворотній рахунок, скоромовку, ділити слова на склади, рахувати кількість слів у реченні і так далі) Потім виконуємо підкидання мішечка однією рукою та вхопити іншою, спочатку однією рукою, потім іншою, після одночасно (важливий момент очами слідкувати у напрямку мішечка – не відривати очей).

2. Гімнастика для очей «Піжмурки». При виконанні цієї вправи необхідно міцно заплющити очі, порахувати до 5, а потім їх широко розплющити. Можна при цьому ховати якийсь предмет чи іграшку, щоб дитина його шукала [42]

3. Гра “Що змінилося”

Розвиваємо пам'ять та увагу. Дітям надається 5 об'ємних геометричних фігур (шар, куб, циліндр, паралелепіпед, піраміда). Спочатку кожен фігуру

діти повторюють послідовно, потім закривають очі та психолог ховає спочатку одну фігуру, потім дві, після можна змінювати порядок фігур та пропонувати поставити по порядку як було вказано. Важливий момент перед початком кожного завдання проговорювати порядок геометричних фігур.

4. Логічні блоки Дьенеша

Логічні блоки допомагають дитині опанувати розумовими операціями і діями, важливими як в плані математичної підготовки, так і з точки зору загального інтелектуального розвитку. [38]

Дітям пропонується скласти фігуру за схемою (див. Додаток Ж).

5. Чарівна коробка “Моя скульптура” *Сьогодні ми будемо створювати свою власну скульптуру, все що нам необхідно для цього є в цій коробці (всі матеріали, які зазначені у методиці). Дітям пропонується зробити скульптуру з додаванням будь яких елементів. Також діти можуть придумати додавати якийсь елемент, за потреби цього - надавати. (35 хвилин на заняття)*

6. Обговорення . Після того, як робота буде виконана запитати: *“Що ти зробив, як це називається, розкажи з яких матеріалів, які вони на дотик. Розкажи що ти зробив першим для створення, для чого потрібна ця річ, де ми можемо це використовувати, які твої почуття після виконаної роботи? Тобі подобається? Що би ти ще додав? Що зробиш наступного разу? І так далі.”* Цей етап роботи є теж важливим ми стимулюємо таким образом пам’ять та увагу а також розвиваємо мовлення.

Дякую, що завітали сьогодні до нашого цікавого заняття, я була дуже рада, що ви були такі активні та розумні. А вам сподобалось? Що більше сподобалось?

Закінчувати заняття прикладаючи руки одну на одну і кажемо: *один, два, три – ми команда!* І піднімаємо руки в гору.

Заняття 10

Привіт дітки, сьогодні ми з вами будемо створювати власний проект. Але спочатку нам треба виконати чарівну зарядку, щоб ми всі були сильним та здоровими:

1. . Психогімнастика Клумба і садівник (5-6 років). Діти обирають ролі квітів на клумбі. Всі квіти зів'яли, бо дво не було дощ. Але нарешті прийшов садівник і полив рослини. Вони підняли голівки, розгорнули пелюстки і стали надзвичайно гарними. Квіти вдячно усміхаються садівникові, милуються собою та сусідами по клумбі. Виразні рухи: сісти навпочіпки, голову і руки опустити (квітка зів'яла); підняти голову, розпрямити тулуб, руки підняти (квітка розквітла). Міміка: очі напівзаплющені, м'язи розслаблені задоволення посмішка.

Гру можна продовжувати, пропонуючи ситуації: сонце гріє – сонце палить, спека – подув легенький вітерець – вітер став холодним, квіти замерзли – садівник закрив їх від вітру.[17]

2. Дихальна вправа “Кішка”. Дитина стає прямо, ноги ставляться вже, ніж ширина плечей, і робить легкі присідання (не відриваючи при цьому ступні від підлоги) і разом з тим повертає тулуб вправо. Виконує різкий вдих. Повертається таким же чином вліво – різкий вдих. Слідкуємо, щоб дитина при цій вправі не присідала занадто глибоко. При цьому руки повинні захоплювати повітря точно так само як у вправі «Долоньки». Підряд потрібно робити 32 вдихи, потім відпочинок три-чотири секунди, і знову 32 вдихи. Вправа виконується 3 рази по 32 вдихи.[71]

3. Логоритміка українською - «Їжачок» - пісня-гра (масаж). [65]

4. На баланс - тримаємо мішечок на ладоні, на кулаку, важливо рівно тримати руку та додаємо рухи руками утримуючи мішечки на руках (вліво, вправо і так далі) та додаємо ходьбу з триманням мішечків на кулаках (вестибулярне навантаження). Потім перекладаємо мішечок або м'яч з руки в руки на рахунок – 1,2,3... і так далі (можна додавати зворотній рахунок, скоромовку, ділити слова на склади, рахувати кількість слів у реченні і так далі)Потім виконуємо підкидання мішечка однією рукою та вхопити іншою,

спочатку однією рукою, потім іншою, після одночасно (важливий момент очами слідкувати у напрямку мішечка – не відривати очей). Потім підкидаємо і ловимо мішечок в іншу сторону – задіюємо периферичний зір.

5. Чарівна коробка “Мій проект” *Сьогодні ми будемо створювати свою власний проект , все що нам необхідно для цього є в цій коробці (всі матеріали, які зазначені у методиці). Дітям пропонується зпридумати свій власний проект з додаванням будь яких елементів. (35 хвилин на заняття)*

6. Обговорення . Після того, як робота буде виконана запитати: *“Що ти зробив, як це називається, розкажи з яких матеріалів, які вони на дотик. Розкажи що ти зробив першим для створення, для чого потрібна ця річ, де ми можемо це використовувати, які твої почуття після виконаної роботи? Тобі подобається? Що би ти ще додав? Що зробиш наступного разу? І так далі.”* Цей етап роботи є теж важливим ми стимулюємо таким образом пам’ять та увагу а також розвиваємо мовлення.

Дякую, що завітали сьогодні до нашого цікавого заняття, я була дуже рада, що ви були такі активні та розумні. А вам сподобалось? Що більше сподобалось?

Закінчувати заняття прикладаючи руки одну на одну і кажемо: *один, два, три – ми команда!* І піднімаємо руки в гору.

Причини використання методики Bal-A-Vis-X.

Розшифровується як “балансуально-аудіально-візуальні вправи” її застосовують в Америці для корекції та розвитку дітей. ,

Винахідником Bal-A-Vis-X є Білл Хуберт.[77] Він є педагогом, шкільним вчителем. Його робота базується на багаторічному досвіді роботи з дітьми, а також неврології та знанні устрою роботи нашого мозку.

Основа методики: тренуємо ритм, ще є дуже важливим, бо якщо дитина не відчуває час, є збій в роботі внутрішнього годинника, порушення в синхронізації рухів дитини. В такому випадку руки і ноги не можуть працювати як єдиний оркестр. З м’ячами чудово тренується зорово-моторна координація, це коли очі бачать, що потрібно зробити, а руки це роблять. Ми

відпрацьовуємо осі тіла, вчимо мозок розуміти простір і слухатимемо відповідь від власних м'язів і суглобів.

Вправи розвивають мозолисте тіло, підвищують стресостійкість, синхронізують роботу півкуль, міжпівкульну взаємодію, покращують розумову діяльність, спряють покращенню пам'яті та уваги, полегшують процес читання та письма. Також тренуємось співпрацювати з іншими за допомогою парних ігор – навчаємось працювати в команді, комунікації.

Виконуємо вправи з мішечками або з м'ячиками перед заняттям або посеред заняття задля зняття напруги (за потреби). Також надалась рекомендація вихователям дошкільного навчального закладу виконувати вправи за цією методикою перед заняттями кожен день по 10 хвилин.

Важливий момент – заняття з м'ячиками та мішечками проводити з дітьми, у яких не виникало складнощів у роботі зі звичайним м'ячем. І тільки після напрацювання вже працювати за цією методикою.

3.2. Психологічний та статистичний аналіз результатів формувального експерименту

З метою перевірки ефективності методики розвитку інтелекту старших дошкільників було запропоновано завдання, які раніше були використані на констатувальному обстеженні: тест Керна-Йерасека для визначення особливостей інтелектуального розвитку дитини, методика діагностики дрібної моторики, тест Куглера, методика діагностика стійкості уваги, тест Бурбона та матриці Равена для визначення рівня інтелектуального розвитку.

За методикою діагностики Керна-Йерасека після проведення формувального експерименту були отримані наступні результати дослідження (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Результати дослідження за методикою оцінювання інтелектуальних
здібностей та витонченої координації рухів
(завдання тесту Керна - Йерасека)**

№	Завдання 1	Завдання 2	Завдання 3	Рівень
1	1	1	2	Високий
2	1	1	1	Високий
3	1	1	2	Високий
4	3	3	3	Середній
5	2	2	3	Середній
6	2	2	2	Високий
7	2	3	2	Середній
8	1	1	2	Високий
9	3	3	3	Середній
10	3	3	3	Середній
11	3	2	2	Середній
12	2	1	2	Високий
13	2	3	2	Середній
14	2	3	3	Середній
15	2	1	1	Високий
16	3	2	3	Середній
17	3	3	3	Середній
18	3	3	3	Середній
19	2	3	2	Середній
20	1	1	1	Високий
21	1	1	2	Високий
22	2	2	3	Середній
23	4	4	4	Низький
24	3	3	3	Середній
25	2	2	7	Середній
26	3	2	3	Середній
27	3	2	2	Середній
28	2	2	2	Середній
29	4	4	4	Низький
30	3	1	3	Середній

Таким чином, за результатами, отриманими в ході проведення методики діагностики встановлено рівні інтелектуального розвитку дітей-дошкільників після формуального експерименту надаємо зведену порівняльну таблицю отриманих даних (див. табл. 3.3)

Таблиця 3.3

**Зведена порівняльна таблиця результатів дослідження
(констатувального та формувального етапів) за методикою Керна -
Йерасека**

Рівень інтелектуального розвитку	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Отримані результати на констатувальному етапі дослідження	20%	50%	30%
Отримані результати на формувальному етапі дослідження	30%	63,33%	6,67%

Для наочності результати дослідження за методикою оцінювання інтелектуальних здібностей та витонченої координації рухів (завдання тесту Керна - Йерасека) було представлено на діаграмі два етапа нашого дослідження (див. рис. 3.1).

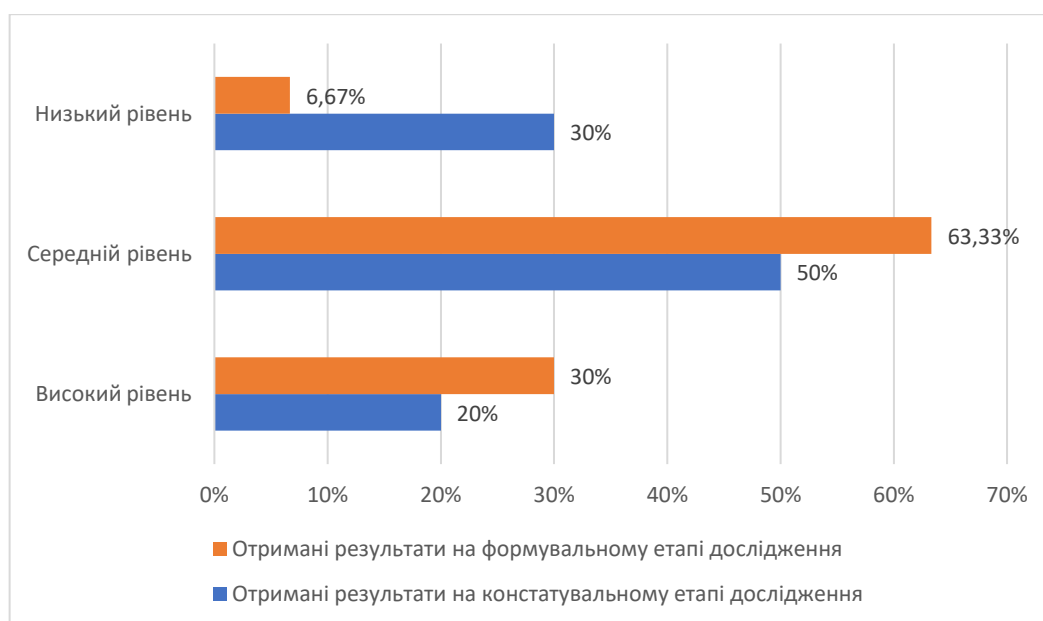

Рис. 3.1. Гістограма порівняння результатів дослідження за методикою діагностики Керна – Йерасека (до та після проведення корекційних заходів)

У порівнянні двох експериментальних досліджень за даними таблиці 3.3, на констатувальному етапі дослідження було виявлено у 20% дітей високий рівень інтелектуального розвитку, у 50% - середній рівень та у 30% - низький рівень. На формувальному етапі дослідження ці показники змінилися таким чином: у 30% дітей було виявлено високий рівень інтелектуального розвитку, у 63,33% - середній рівень та у 6,67% - низький рівень.

Таким чином, за результатами формувального етапу дослідження можна зробити такі висновки:

- Рівень інтелектуального розвитку дітей загалом підвищився.
- Частка дітей з високим рівнем інтелектуального розвитку збільшилася на 10%.
- Частка дітей з середнім рівнем інтелектуального розвитку збільшилася на 13,33%.
- Частка дітей з низьким рівнем інтелектуального розвитку зменшилася на 23,33%.

Також можемо звернути увагу, що у третьому завданні дітям було вже легше впоратися із завданням (завдання полягало в тому, щоб скопіювати малюнок.), на констатувальному етапі експерименту дітям було дуже важко виконувати саме це завдання.

Особливо позитивні зміни відбулися в групі дітей з низьким рівнем інтелектуального розвитку. Це означає, що навіть діти з недостатньо розвиненими інтелектуальними здібностями можуть досягти значних успіхів у навчанні та розвитку, якщо отримуватимуть спеціальну підтримку.

Для діагностики рівня розвитку дрібної моторики після проведення формувального етапу експерименту ми використали наступну методику (тест Куглера), та були отримані наступні результати дослідження (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Результати дослідження за методикою оцінювання розвитку дрібної моторики (після проведення корекційних заходів)

№	Результат	Рівень
1	7	Високий
2	7	Високий
3	6	Хороший
4	5	Середній
5	7	Високий
6	5	Середній
7	5	Середній
8	5	Середній
9	5	Середній
10	6	Хороший
11	7	Високий
12	5	Середній
13	7	Високий
14	5	Середній
15	6	Хороший
16	6	Хороший
17	6	Хороший
18	6	Хороший
19	6	Хороший
20	5	Середній
21	5	Середній
22	4	Низький
23	5	Середній
24	5	Середній
25	5	Середній
26	5	Середній
27	5	Середній
28	4	Низький
29	5	Середній
30	4	Низький

Таким чином, за результатами, отриманими в ході проведення методики діагностики встановлено рівні розвитку дрібної моторики дітей-дошкільників у порівняльній таблиці, де зведено результати двох етапів експерименту (див. табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Зведена таблиця результатів дослідження за методикою Куглера

Рівень дрібної моторики	Високий	Хороший	Середній	Низький
Отримані результати на констатувальному етапі	10%	10%	40%	40%
Отримані результати на формувальному етапі	16,67%	23,33%	50%	10%

Для наочності порівняльна таблиця результатів дослідження за методикою оцінювання розвитку дрібної моторики на (Тест Куглера) було представлено на діаграмі (див. рис. 3.2).

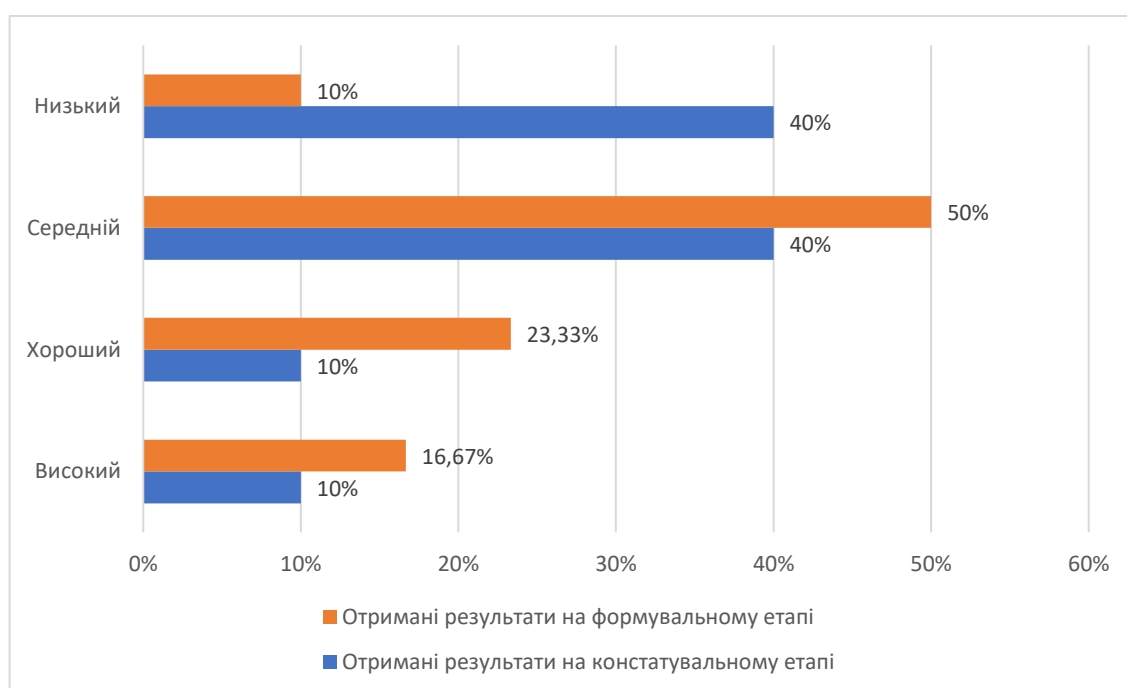

Рис. 3.2. Гістограма порівняння результатів дослідження за методикою діагностики Куглера (до та після проведення корекційних заходів)

За даними таблиці 3.5, на констатувальному етапі дослідження у 10% дітей було отримано високий рівень дрібної моторики, 10% - хороший рівень,

40% - середній рівень і 40% - низький рівень. На формувальному етапі дослідження ці показники змінилися таким чином: у 16,67% дітей було отримано високий рівень дрібної моторики, у 23,33% - хороший рівень, у 50% - середній рівень та у 10%% - низький рівень.

За даними таблиці 3.5, на констатувальному етапі дослідження у дітей дошкільного віку спостерігався переважання низького рівня розвитку дрібної моторики (40%). Це було пов'язано з недостатньою руховою активністю дітей, а також з недостатньою кількістю та різноманітністю занять, які розвивають дрібну моторику. На формувальному етапі дослідження спостерігається позитивна динаміка розвитку дрібної моторики дітей. Частка дітей з високим і хорошим рівнем розвитку дрібної моторики збільшилася на 6,67% і 13,33% відповідно, а частка дітей із середнім рівнем розвитку - зменшилася на 10%.

У більшості дітей була проблема з копіюванням малюнків на констатувальному етапі експеримента, що свідчило про проблеми із сприйняттям просторових відносин, проблеми у розуміння форм та ліній, а на формувальному етапі діти легше виконували завдання. Були більш зосереджені та зацікавлені.

Ці зміни можна пояснити тим, що в процесі експерименту діти отримували спеціальні розвиваючі завдання, спрямовані на розвиток їхньої дрібної моторики. Особливо позитивні зміни відбулися в групі дітей з низьким рівнем дрібної моторики. Це означає, що навіть діти з недостатньо розвиненою дрібною моторикою можуть досягти значних успіхів у навчанні та розвитку.

Для діагностики рівня стійкості та концентрації уваги після формувального етапу експерименту була використана “Коректурна проба” (тест Бурдона) та були отримані наступні результати дослідження (див. табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Результати дослідження за методикою оцінювання рівня стійкості та концентрації уваги дітей дошкільного віку (завдання тесту Бурдона)

№	Результат	Рівень стійкості уваги
1	0	Дуже висока
2	1	Дуже висока
3	3	Висока
4	0	Дуже висока
5	2	Дуже висока
6	3	Висока
7	3	Висока
8	5	Середня
9	5	Середня
10	1	Дуже висока
11	0	Дуже висока
12	3	Висока
13	3	Висока
14	5	Середня
15	5	Середня
16	5	Середня
17	3	Висока
18	3	Висока
19	3	Висока
20	7	Низький
21	5	Середня
22	3	Висока
23	5	Середня
24	7	Низький
25	5	Середня
26	5	Середня
27	5	Середня
28	5	Середня
29	6	Середня
30	8	Низький

Таким чином, була складена порівняльна таблиця, за результатами отриманими в ході проведення методики діагностики рівня стійкості і концентрації уваги дітей дошкільного віку (див. табл. 3.7)

Таблиця 3.7

Зведена порівняльна таблиця результатів дослідження концентрації та стійкості уваги за методикою Бурдона (до та після проведення корекційних заходів)

Рівень концентрації уваги	Дуже високий	Високий	Середній	Низький	Дуже низький
Отримані результати на констатувальному етапі	10%	20%	30%	26,67%	13,33%
Отримані результати на формувальному етапі експерименту	20%	30%	40%	10%	-

Для наочності результати дослідження за методикою оцінювання рівня концентрації уваги (тест Бурдона) було представлено на діаграмі (див. рис. 3.3).

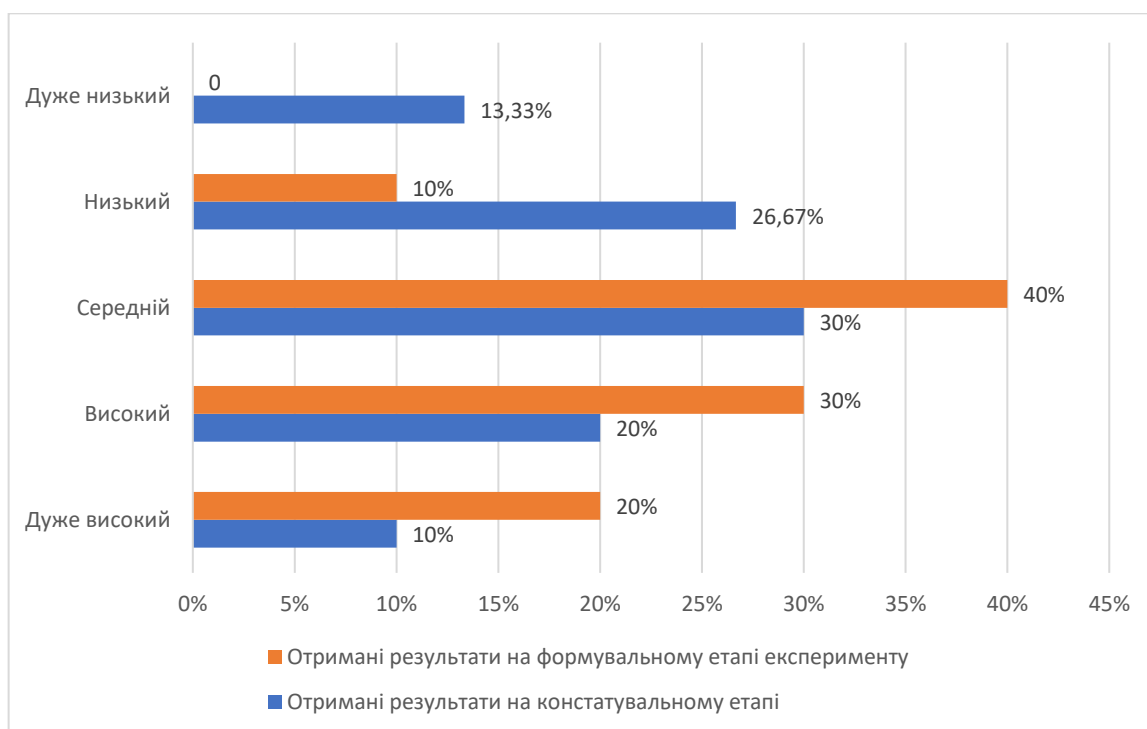

Рис. 3.3. Гістограма порівняння результатів дослідження за методикою Бурдона (до та після проведення корекційних заходів)

За даними таблиці 3.7, на констатувальному етапі дослідження у 10% дітей було виявлено високий рівень концентрації уваги, у 20% дітей - високий рівень, у 30% дітей - середній рівень, у 26,67% дітей- низький рівень та у 13,33% - дуже низький рівень. На формувальному етапі дослідження ці показники змінилися таким чином: у 20% дітей було виявлено дуже високий рівень концентрації уваги, у 30% дітей - високий рівень, у 40% дітей - середній рівень та у 10% дітей - низький рівень. Дуже низький рівень не був виявлен.

За даними таблиці 3.7, на констатувальному етапі дослідження у дітей дошкільного віку спостерігалось переважання низького (26,67%) і дуже низького (13,33%) рівнів концентрації уваги. Це може бути пов'язано з недостатнім розвитком пізнавальних процесів дітей, а також з несприятливими умовами виховання та розвитку.

На формувальному етапі дослідження спостерігається позитивна динаміка розвитку концентрації уваги дітей. Частка дітей із дуже високим і високим рівнем концентрації уваги збільшилася на 10% і 10% відповідно, а частка дітей із низьким і дуже низьким рівнем концентрації уваги - зменшилася на 16,67% і 3,33% відповідно. Це пов'язано з тим, що на формувальному етапі дослідження діти отримували спеціальні заняття, спрямовані на розвиток концентрації уваги.

Таким чином, можна зробити висновок, що заняття, спрямовані на розвиток концентрації уваги, є ефективними для дітей дошкільного віку. Вони сприяють підвищенню рівня концентрації уваги, що є важливим для успішного навчання та розвитку дитини.

Для діагностики рівня інтелектуального розвитку були використані кольорові матриці (методика Равена) та були отримані наступні результати формуального етапу дослідження (див. табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Результати дослідження за методикою оцінювання рівня
інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку (тест Равена)**

№	Результат (кількість правильних відповідей)	Рівень інтелекту
1	23	1
2	20	1
3	17	2
4	17	2
5	22	1
6	19	2
7	17	2
8	14	3
9	14	3
10	20	1
11	22	1
12	22	1
13	6	4
14	17	2
15	18	2
16	18	2
17	21	1
18	18	2
19	21	1
20	14	3
21	4	5
22	14	3
23	6	4
24	7	4
25	15	3
26	14	3
27	14	3
28	7	4
29	19	2
30	6	4

Таким чином, за результатами, ми отримали порівняльну таблицю отриманих даних в ході проведення методики діагностики рівня інтелекту дітей дошкільного віку (див. табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Зведена таблиця результатів дослідження за методикою Равена (до та після проведення корекційних заходів)

Рівень інтелекту	1 рівень	2 рівень	3 рівень	4 рівень	5 рівень
Отримані результати на констатувальному етапі	20%	16,67%	23,33%	20%	20%
Отримані результати на формувальному етапі	26,67%	30%	23,33%	16,67%	3,33%

Для наочності результати дослідження за методикою оцінювання рівня інтелекту (Матриці Равена) на двох етапах експерименту було представлено на сегментограмі (див. рис. 3.4).

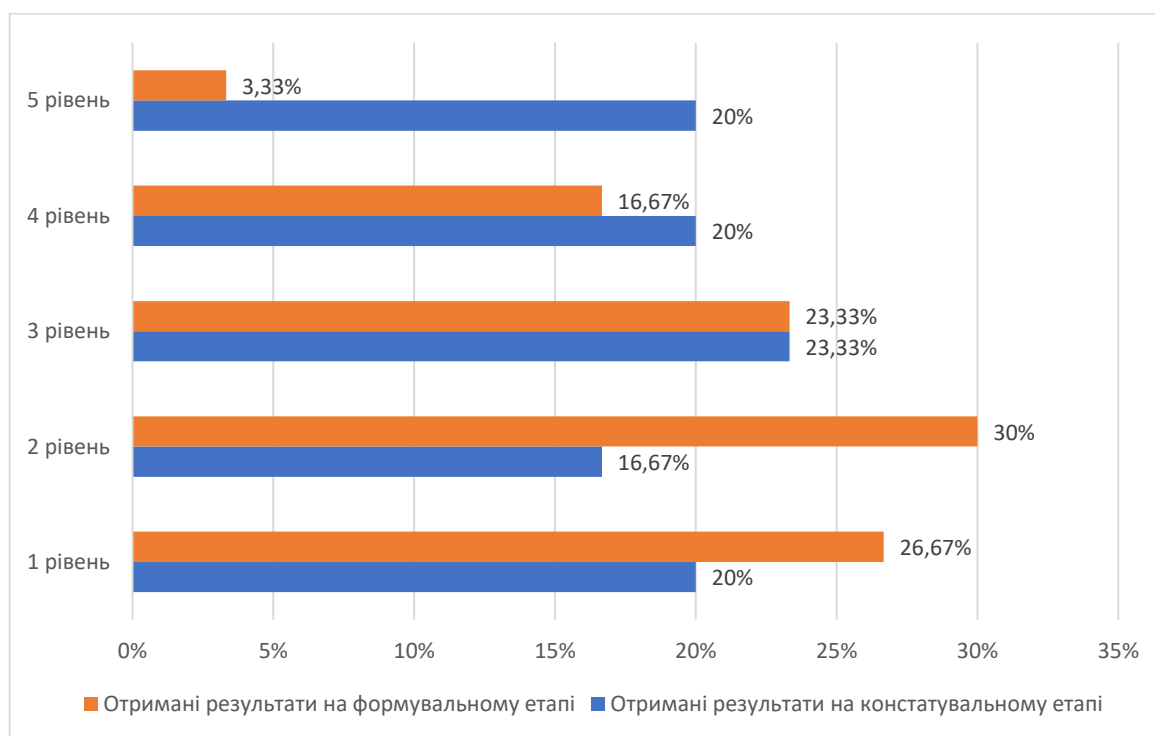

Рис. 3.4. Гістограма порівняння результатів дослідження за методикою діагностики Равена (до та після проведення корекційної процедури)

У порівнянні двох експериментальних досліджень за даними таблиці 3.9 особливо позитивні зміни відбулися в групі дітей з 1 і 2 рівнями інтелекту.

На констатувальному етапі дослідження у 20% дітей був виявлен 1 рівень інтелекту, у 16,67% дітей - 2 рівень, у 23,33% дітей - 3 рівень, у 20% дітей - 4 рівень та у 20% дітей - 5 рівень. На формувальному етапі дослідження ці показники змінилися таким чином: у 26,67% дітей був виявлен 1 рівень інтелекту, у 30% дітей - 2 рівень, у 23,33% дітей - 3 рівень, у 16,67% дітей - 4 рівень та у 3,33% дітей - 5 рівень.

Таким чином, за результатами формувального етапу дослідження можна зробити такі висновки:

- Загальний рівень інтелекту дітей загалом підвищився.
- Частка дітей з 1 і 2 рівнями інтелекту збільшилася на 6,67%.
- Частка дітей з 3 і 4 рівнями інтелекту зменшилася на 10%.
- Частка дітей з 5 рівнем інтелекту зменшилася на 16,67%.

Ці зміни можна пояснити тим, що в процесі експерименту діти отримували спеціальні розвиваючі завдання, спрямовані на розвиток їхніх інтелектуальних здібностей. Ці завдання були спрямовані на розвиток таких компонентів інтелекту, як: логічне мислення, абстрактне мислення, критичне мислення, творче мислення, пам'ять, увага

Завдяки виконанню цих завдань діти навчилися краще використовувати свої інтелектуальні здібності для вирішення різних завдань, що призвело до підвищення їхнього загального рівня інтелекту.

Після проведення соціально-психологічного тренінгу можемо зробити висновок, що загальний рівень розвитку дітей дошкільного віку загалом підвищився. Це стосується всіх показників розвитку, які були вивчені в ході дослідження: інтелектуального, дрібної моторики та концентрації уваги.

Особливо позитивні зміни відбулися в групі дітей з низьким і середнім рівнем розвитку. Це означає, що навіть діти з недостатньо розвиненими: інтелектуальними здібностями, моторикою та увагою можуть досягти значних

успіхів у навчанні та розвитку, якщо отримуватимуть спеціальну підтримку, де відбувається стимуляція мозку.

Ці зміни можна пояснити тим, що в процесі дослідження діти отримували спеціальні розвиваючі завдання, спрямовані на розвиток їхніх інтелектуальних, моторних та увагою здібностей. Ці завдання були спрямовані на розвиток таких компонентів розвитку, як: логічне мислення, абстрактне мислення, критичне мислення, творче мислення, пам'ять, увага, дрібна та крупна моторика.

3.3. Перевірка ефективності соціально-психологічного тренінгу за допомогою t-критерію Стьюдента

Було перевірено ефективність корекційних заходів за допомогою t-критерію Стьюдента.

Визначимо ефективність корекційних заходів за першою проведеною методикою діагностики інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку (тест Керна Йерасека). Були отримані дані на двох етапах експерименту – констатувальному та формувальному. Ці отримані дані ми використали для підрахунку та визначення t-критерія Стьюдента. Дані були прораховані за кожним із трьох завдань окремо.

Для того, щоб порівняти результати виконання завдання на двох етапах, можна скористатися t-критерієм Стьюдента для двох незалежних вибірок. Завдання 1:

Вибіркові середні значення для двох вибірок:

Констатувальний етап: $\bar{x}_1 = 2,6$

Формувальний етап: $\bar{x}_2 = 2,7$

Стандартні відхилення для двох вибірок:

Констатувальний етап: $\sigma_1 = 1,2$

Формувальний етап: $\sigma_2 = 1,1$

Об'єми вибірок:

Констатувальний етап: $n_1 = 20$

Формувальний етап: $n_2 = 20$

Визначимо t-критерій Стьюдента:

$$t = (\bar{x}_1 - \bar{x}_2) / \sqrt{(\sigma_1^2/n_1 + \sigma_2^2/n_2)}$$

$$t = (2,6 - 2,7) / \sqrt{(1,2^2/20 + 1,1^2/20)}$$

$$t = -0,1 / \sqrt{(0,06 + 0,011)}$$

$$t = -0,1 / \sqrt{0,071}$$

$$t = -0,14$$

Визначимо критичне значення t-критерію Стьюдента для заданого рівня значущості $\alpha = 0,05$ і ступенів свободи $(df) = n_1 + n_2 - 2 = 20 + 20 - 2 = 38$.

З таблиці критичних значень t-критерію Стьюдента для рівня значущості $\alpha = 0,05$ і ступенів свободи $df = 38$ знаходимо, що критичне значення $t = 1,94$.

Оскільки модуль значення t-критерію ($t = 0,14$) менше критичного значення $t (1,94)$, то ми можемо зробити висновок, що середні значення двох вибірок статистично незначущо відрізняються.

Завдання 2:

Вибіркові середні значення для двох вибірок:

Констатувальний етап: $\bar{x}_1 = 2,3$

Формувальний етап: $\bar{x}_2 = 2,2$

Стандартні відхилення для двох вибірок:

Констатувальний етап: $\sigma_1 = 1,1$

Формувальний етап: $\sigma_2 = 1,0$

Об'єми вибірок:

Констатувальний етап: $n_1 = 20$

Формувальний етап: $n_2 = 20$

Визначимо t-критерій Стьюдента:

$$t = (\bar{x}_1 - \bar{x}_2) / \sqrt{(\sigma_1^2/n_1 + \sigma_2^2/n_2)}$$

Визначимо критичне значення t-критерію Стьюдента для заданого рівня значущості $\alpha = 0,05$ і ступенів свободи $(df) = n_1 + n_2 - 2 = 20 + 20 - 2 = 38$.

З таблиці критичних значень t-критерію Стьюдента для рівня значущості $\alpha = 0,05$ і ступенів свободи $df = 38$ знаходимо, що критичне значення $t = 1,94$.

Оскільки модуль значення t-критерію ($t = 0,58$) менше критичного значення $t (1,94)$, то ми можемо зробити висновок, що середні значення двох вибірок статистично незначущо відрізняються.

Завдання 3

Вибіркові середні значення для двох вибірок:

Констатувальний етап: $\bar{x}_1 = 2,8$

Формувальний етап: $\bar{x}_2 = 3,2$

Стандартні відхилення для двох вибірок:

Констатувальний етап: $\sigma_1 = 1,0$

Формувальний етап: $\sigma_2 = 1,2$

Об'єми вибірок:

Констатувальний етап: $n_1 = 20$

Формувальний етап: $n_2 = 20$

Визначимо t-критерій Стьюдента:

$$t = (\bar{x}_1 - \bar{x}_2) / \sqrt{(\sigma_1^2/n_1 + \sigma_2^2/n_2)}$$

Визначимо критичне значення t-критерію Стьюдента для заданого рівня значущості $\alpha = 0,05$ і ступенів свободи $(df) = n_1 + n_2 - 2 = 20 + 20 - 2 = 38$.

З таблиці критичних значень t-критерію Стьюдента для рівня значущості $\alpha = 0,05$ і ступенів свободи $df = 38$ знаходимо, що критичне значення $t = 1,94$.

Оскільки модуль значення t-критерію ($t = 1,65$) менше критичного значення $t (1,94)$, то ми можемо зробити висновок, що середні значення двох вибірок статистично незначущо відрізняються.

За методикою Куглера отримали такі результати:

Для початку потрібно обчислити середнє значення та стандартне відхилення для кожної вибірки, тобто на кожному етапі експерименту.

Середнє значення для кожної вибірки:

$$\bar{x}_1 = (7 + 7 + 5 + 5 + 6 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 6 + 7 + 4 + 4 + 6 + 5 + 5 + 5 + 5 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 5 + 4) / 30 = 5,33$$

$$\bar{x}_2 = (7 + 7 + 6 + 5 + 7 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 6 + 7 + 5 + 7 + 6 + 6 + 6 + 6 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 4 + 5 + 4) / 30 = 5,8$$

Середня з дисперсій:

$$s^2 = (s^2_1 + s^2_2) / 2 = (0.241 + 0.279) / 2 = 0.26$$

Ступені свободи:

$$df = (n_1 - 1) + (n_2 - 1) = (30 - 1) + (30 - 1) = 58$$

Значення т критерію Стьюдента:

$$t = (\bar{x}_1 - \bar{x}_2) / \sqrt{(s^2 / n_1 + s^2 / n_2)} = (5.33 - 5.8) / \sqrt{(0.26 / 30 + 0.279 / 30)} = -0.31 / \sqrt{0.0097} = 3.13$$

Критичне значення т критерію Стьюдента для заданого рівня значущості ($\alpha = 0.05$) та ступенів свободи ($df = 58$) становить:

$$t_{кр} = 1.96$$

Оскільки значення т критерію Стьюдента менше критичного значення то ми можемо відхилити нульову гіпотезу про те, що середні значення в двох вибірках рівні. Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що середні значення в двох вибірках істотно відрізняються.

Отримані результати за методикою визначення стійкості уваги, тест Бурдона на двох етапах експерименту.

Середнє значення для кожної вибірки:

$$\bar{x}_1 = (1 + 3 + 5 + 4 + 3 + 5 + 6 + 6 + 6 + 6 + 1 + 0 + 3 + 7 + 7 + 5 + 5 + 3 + 6 + 3 + 9 + 9 + 7 + 9 + 9 + 7 + 8 + 7) / 30 = 5,33$$

$$\bar{x}_2 = (0 + 1 + 3 + 0 + 2 + 3 + 3 + 3 + 5 + 5 + 1 + 0 + 3 + 3 + 5 + 5 + 5 + 3 + 5 + 3 + 7 + 5 + 7 + 7 + 5 + 8 + 5 + 8) / 30 = 4,8$$

Дисперсія для кожної вибірки:

$$s^2_1 = 0.241$$

$$s^2_2 = 0.279$$

Середня з дисперсій:

$$s^2 = (s^2_1 + s^2_2) / 2 = (0.241 + 0.279) / 2 = 0.26$$

Ступені свободи:

$$df = (n_1 - 1) + (n_2 - 1) = (30 - 1) + (30 - 1) = 58$$

Значення т критерію Стьюдента:

$$t = (\bar{x}_1 - \bar{x}_2) / \sqrt{(s^2 / n_1 + s^2 / n_2)} = (5.33 - 4.8) / \sqrt{(0.26 / 30 + 0.279 / 30)} = 0.87 / \sqrt{0.0097} = 1.77$$

Критичне значення т критерію Стьюдента для заданого рівня значущості ($\alpha = 0.05$) та ступенів свободи ($df = 58$) становить:

$$t_{кр} = 1.96$$

Оскільки значення т критерію Стьюдента (1.77) менше критичного значення (1.96), то ми не можемо відхилити нульову гіпотезу про те, що середні значення в двох вибірках рівні. Таким чином, ми не можемо зробити висновок про те, що середні значення в двох вибірках істотно відрізняються.

За методикою Равена, де ми встановлювали рівень інтелектуального розвитку були отримані наступні дані.

Середнє значення для кожної вибірки:

$$\bar{x}_1 = 15,4$$

$$\bar{x}_2 = 17,8$$

Стандартне відхилення для кожної вибірки:

$$s_1 = 4,7$$

$$s_2 = 3,6$$

Розміри вибірок:

$$n_1 = 30$$

$$n_2 = 30$$

Тепер можна розрахувати t-критерій Стьюдента:

$$t = (\bar{x}_1 - \bar{x}_2) / \sqrt{(s_1^2 / n_1 + s_2^2 / n_2)}$$

$$t = (15,4 - 17,8) / \sqrt{(4,7^2 / 30 + 3,6^2 / 30)}$$

$$t = 2,28$$

Для порівняння отриманих результатів з критичними значеннями т-критерію Стьюдента нам потрібно знати рівень значущості $\alpha = 0,05$

Оскільки отримане значення t-критерію (2,28) знаходиться в межах критичних значень, ми можемо зробити висновок, що середні значення двох вибірок статистично незначущо відрізняються.

Загалом, за даними, наведеними вище, можна зробити висновок про те, що вплив соціально-психологічного тренінгу був незначним або неоднозначним. Це означає, що фактор не викликав статистично значущих відмінностей у середніх значеннях у двох вибірках.

Однак, оскільки в деяких випадках значення t-критерію було близьким до критичного значення, то ми не можемо виключити, що вплив соціально-психологічного тренінгу був достатньо сильним, щоб викликати статистично значущі відмінності в середніх значеннях. У загальному випадку, можна сказати, що продовження розвитку дітей, швидше за все, призведе до покращення даних.

ВИСНОВКИ ТО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Після проведення соціально-психологічного тренінгу можемо зробити висновок, що загальний рівень розвитку дітей дошкільного віку загалом підвищився. Це стосується всіх показників розвитку, які були вивчені в ході дослідження: інтелектуального, дрібної моторики та концентрації уваги.

Особливо позитивні зміни відбулися в групі дітей з низьким і середнім рівнем розвитку. Це означає, що навіть діти з недостатньо розвиненими: інтелектуальними здібностями, моторикою та увагою можуть досягти значних успіхів у навчанні та розвитку, якщо отримуватимуть спеціальну підтримку, де відбувається стимуляція мозку.

Ці зміни можна пояснити тим, що в процесі дослідження діти отримували спеціальні розвиваючі завдання, спрямовані на розвиток їхніх інтелектуальних, моторних та увагою здібностей. Ці завдання були спрямовані на розвиток таких компонентів розвитку, як: логічне мислення, абстрактне мислення, критичне мислення, творче мислення, пам'ять, увага, дрібна та крупна моторика.

Згідно отриманих результатів визначення t критерія Стьюдента можемо зробити висновок, що вплив соціально-психологічного тренінгу був незначним або неоднозначним. Це означає, що фактор не викликав статистично значущих відмінностей у середніх значеннях у двох вибірках.

Однак, оскільки в деяких випадках значення t -критерію було близьким до критичного значення, то ми не можемо виключити, що вплив соціально-психологічного тренінгу був достатньо сильним, щоб викликати статистично значущі відмінності в середніх значеннях. У загальному випадку, можна сказати, що продовження розвитку дітей, швидше за все, призведе до покращення даних.

ВИСНОВКИ

1. Дошкільний вік є важливим періодом для розвитку інтелекту. У цьому віці діти активно пізнають навколишній світ, розвивають свої пізнавальні здібності, творчу уяву, самостійності. Навчання дітей дошкільного віку, яке відповідає їхнім віковим особливостям, Інтелект є основою успішного навчання і розвитку. Діти з розвиненим інтелектом краще навчаються в школі, досягають успіху в різних сферах діяльності, щасливіше і здоровіші. Розвиток інтелекту сприяє творчому мисленню та інноваційності. Діти з розвиненим інтелектом здатні генерувати нові ідеї, знаходити нестандартні рішення, бути креативними. Інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку - це складний і багатогранний процес. У цьому віці дитина активно пізнає світ, накопичує знання та досвід, розвиває мислення, пам'ять, увагу, уява. Важливим фактором інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку є виховання.

2. Метою констатувального етапу було з'ясувати рівень інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку, у дошкільному навчальному закладі. Означена робота здійснювалась у напрямку: аналіз спостереження за дитиною під час занять із метою виявлення особливостей інтелектуального розвитку дітей, та результати досліджень за допомогою комплексу тестів. У дослідженні брали участь діти старшого дошкільного віку, в кількості 30 дітей. Визначення рівня інтелектуальних здібностей здійснювався за допомогою комплексу методик, оцінка результатів була представлена у формі таблиць та рисунків. Аналізуючи показники дослідження ми можемо побачити, що більшість дітей мають середні рівень по всім вище вказаним методикам, та у меншій мірі було діагностовано високий рівень. Нами було виявлено, що діти з високим та достатнім рівнем інтелекту швидко сприймали інформацію, були активні та допитливі. Також в них добре розвинені тонкі рухи рук, можуть легко виконувати завдання з малювання та копіюванням малюнку. Були зосереджені на завданнях протягом

тривалого часу, не відволікаючись на сторонні подразники. Дітей із середнім рівнем інтелектуальних здібностей було більшість. Під час проведення діагностики нами було виявлено, що вони також можуть зосередитися на завданні протягом певного часу, але можуть відволікатися на сторонні подразники. Не завжди стараються відповідати правильно, іноді намагається як най швидше закінчити завдання. Можуть виконувати прості завдання, але можуть мати труднощі з виконанням складних завдань. Діти з низьким рівнем інтелектуальних здібностей було менше, вони мали труднощі у розумінні завдання, відволікаючись не намагалися зрозуміти завдання, не могли виконати навіть дуже прості завдання. Були виявлені проблеми у координації рухів. Не могли зосередитися на завданні протягом тривалого часу і часто робили помилки.

3. Був розроблений соціально-психологічний тренінг щодо сприяння інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку. Де дуже важливим було використання вправ для розвитку дрібної та крупної моторики. За допомогою спеціально розроблених вправ стимулювали мозок дітей, тим самим розвивали всі психічні процеси дитини. Були використані вправи з м'ячами та мішечками, також дихальні вправи, психогімнастика (для налаштування до основного виду діяльності), та гімнастика для очей - ці вправи розвивають мозолисте тіло, підвищують стресостійкість, синхронізують роботу півкуль, міжпівкульну взаємодію, покращують розумову діяльність, спряють покращенню пам'яті та уваги, полегшують процес читання та письма. Також тренуємось співпрацювати з іншими за допомогою парних ігор – навчаємось працювати в команді, комунікації. Були використані вправи на розвиток мовлення – де розширювали словниковий запас, розвивали фонематичний слух, розвивали артикуляцію та зв'язне мовлення.

4. Після проведення соціально-психологічного тренінгу можемо зробити висновок, що загальний рівень розвитку дітей дошкільного віку загалом підвищився. Це стосується всіх показників розвитку, які були вивчені в ході дослідження: інтелектуального, дрібної моторики та концентрації уваги.

Особливо позитивні зміни відбулися в групі дітей з низьким і середнім рівнем розвитку. Це означає, що навіть діти з недостатньо розвиненими: інтелектуальними здібностями, моторикою та увагою можуть досягти значних успіхів у навчанні та розвитку, якщо отримуватимуть спеціальну підтримку, де відбувається стимуляція мозку. Ці зміни можна пояснити тим, що в процесі дослідження діти отримували спеціальні розвиваючі завдання, спрямовані на розвиток їхніх інтелектуальних, моторних та увагою здібностей. Ці завдання були спрямовані на розвиток таких компонентів розвитку, як: логічне мислення, абстрактне мислення, критичне мислення, творче мислення, пам'ять, увага, дрібна та крупна моторика.

5. Після перевірки ефективності соціально-психологічного тренінгу за допомогою t-критерію Стьюдента можна зробити такі висновки: загалом, вплив соціально-психологічного тренінгу був незначним або неоднозначним. Це означає, що фактор не викликав статистично значущих відмінностей у середніх значеннях у двох вибірках. Однак, оскільки в деяких випадках значення t-критерію було близьким до критичного значення, то ми не можемо виключити, що вплив соціально-психологічного тренінгу був достатньо сильним, щоб викликати статистично значущі відмінності в середніх значеннях. У загальному випадку, можна сказати, що продовження розвитку дітей, швидше за все, призведе до покращення даних. Таким чином, можна зробити висновок про те, що корекційні заходи, які були проведені з дітьми дошкільного віку, мали позитивний вплив на розвиток їх інтелектуального рівня. Ми переконалися в тому, що створена нами система роботи зі сприяння інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку є ефективною.

Таким чином, всі завдання кваліфікаційної роботи виконано, мету – досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрос Є. Інтелект Філософський енциклопедичний словник / Є. Андрос. – Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України, Абрис, 2002. - 742 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Богуш А. М., Беленька Г. В. та інш.; наук. кер. А. М. Богуш. – Київ : Видавництво «Світоч», 2012. – С. 26.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / М-во освіти і науки України, Академ. пед. наук України; наук. кер. О. Л. Кононко. – К. : Світоч, 2008. – 430 с.
4. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Як визначити рівень розумового розвитку / І. А. Барташнікова, О. О. Барташніков. – Тернопіль, 2011. - С. 46 - 66.
5. Безпалько О. М. Психологія дошкільного віку / О. М. Безпалько 2000. підручник. – К. : Академія, – 368 с.
6. Безпалько О. М. Психологічні особливості розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку / О. М. Безпалько // Психологія і педагогіка. – 2002. – № 1. – С. 10-16.
7. Битянова М. Р. Організація психологічної роботи в школі / М. Р. Битянова. – К. : Досконалість, 1997. - 299 с.
8. Бондаренко А. К. Розвиток творчості дітей дошкільного віку / А. К. Бондаренко : автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 1997. – 24 с.
9. Бондаренко О. О. Психолого-педагогічні умови розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку / О. О. Бондаренко : автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 2002. – 24 с.
10. Бондаренко О. О. Пізнавальна активність дітей дошкільного віку : психолого-педагогічні умови розвитку / О. О. Бондаренко // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 2. – С. 15-21.

11. Бурова А. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / А. Бурова. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. - 256 с.
12. Ващук О. В. Інтелектуальний розвиток особистості школярів у процесі вивчення природничих дисциплін / О. В. Ващук. - 2018 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [<https://naurok.com.ua/intelektualniy-rozvitok-osobistosti-shkolyariv-u-procesi-vivchennya-prirodnichih-disciplin-2494.html>].
13. Винославська О. В. Психологія : навч. посібник / О. В. Винославська, О. А. Бреусенко-Кузнецов, В. Л. Злишков та ін. ; за наук. ред. О. В. Винославської. – К. : «ІНКОС», 2005. - 352 с.
14. Водницька Л. М. Психотерапевтична робота в дитячому садку. Психогімнастика / О. М. Ващук. - 2020. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/psihoterapevtichna-robota-v-ditacomu-sadku-psihogimnastika-247245.html>.
15. Винницька О. Групова діяльність – цікава форма для заняття / О. Винницька. - 2013 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.lycem-do-dytyny.com/dytiachyj-sadok-zaniattia/>
16. Гавриш Н. І. Психолого-педагогічні умови розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку / Н. І. Гавриш : автореф. дис. канд. пед. наук. – К., 2002. – 24 с.
17. Гавриш Н. І. Розвиток мовленнєвої активності дітей дошкільного віку / Н. І. Гавриш // Педагогіка і психологія. – 2002. - № 3. – С. 17-23.
18. Григус Г. С. Цікаві загадки для дітей старшого дошкільного віку / Г. С. Григус. - 2021 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/cikavi-zagadki-dla-ditej-starsogo-doskilnogo-viku-425926.html>
19. Гришко О. І., Карапузова І. В. Вікові особливості розвитку дітей / О.І. Гришко, І. В. Карапузова. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2019.
20. Гурова О. В. Психолого-педагогічні умови розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку / О. В. Гурова : Автореф. дис. канд. пед. наук. – К., 2001. - 24 с.

21. Дитячий психолог. Перший український сайт для батьків та дитячих психологів / Кольорові прогресивні матриці Равена. - 2015. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://dytpsycholog.com/2015/07/09/>
22. Освітня програма для дітей Дитина (нова редакція) / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко [та ін.] // Міністерство освіти і науки України; Київський університет імені Бориса Грінченка. – К., 2016. - 304 с.
23. Друмя Т., Махова О. Особливості дитячої пам'яті / Т. Друмя, О. Махова. - 2023 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.village.com.ua/village/children/children/308215-vpravi-dlya-pokraschennya-pam-yati>
24. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навчальний посібник / Т. В. Дуткевич. – Київ : Центр учбової освітньої літератури, 2012. – С. 334-344.
25. Дедов О. [та ін.] Експрес-діагностика в ДНЗ. Комплект матеріалів для практичних психологів / за ред. О. Дедов. – Хотин, 2014. - С. 89 - 98.
26. Дерев'янку С. П. Розуміння емоцій як раціональний компонент емоційного інтелекту / С. П. Дерев'янку // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Психологічні науки. – Чернігів, 2011. – Вип. 94, Т. 1. – С. 144-148.
27. Завацька Н. Є. Особливості соціальної підтримки в осіб з різним ступенем соціальної адаптації / Н. Є. Завацька // Актуальні проблеми психології : зб.наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – 2010. – Т. 8.– Вип. 7. – С. 90-105.
28. Запорожець А. В. Вибрані психологічні праці : у 2 т. / А. В. Запорожець. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 1. – 320 с.
29. Зауліна А. Ігри для розвитку мовлення / А. Зауліна [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://irpen-logoped.blogspot.com/2015/01/blog-post.html>

30. Зелінська О. С. Гра “Закінчи речення”/ О. С. Зелінська [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://naurok.com.ua/didaktichni-igr-ta-vpravi-dlya-rozvitku-movlennya-uchniv-1-4-klasiv-298132.html>
31. Зуєва А. В. Інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку / А. В. Зуєва // Всеосвіта. – 2020. – С. 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/intelektualnij-rozvitok-ditej-doskilnogo-viku-218604.html>.
32. Іванова Н. В. Особливості та значення дитячої субкультури / Н. В. Іванова // Педагогіка. - № 7. - С. 32-36.
33. Іовчук Н. М. Шкільна дезадаптація і психічне здоров'я дитини / Н. М. Іовчук // Соціальна робота. - 2009. - №1. - С. 12-14.
34. Карапузова І. В. Дитяче експериментування: реалії та перспективи / І. В. Карапузова, С. С. Бурсова // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – №9 (63). – С. 39-50 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/10471>.
35. Кірієнко М. В. Презентація “Логічні блоки Дьенеша“ / М. В. Кірієнко [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-logicni-bloki-denesa-229299.html>.
36. Козлов Н. І. Інтелект та його розвиток / Н. І. Козлов // Енциклопедія практичної психології, 2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://psychologis.com.ua/intellekt_i_ego_razvitie.htm
37. Корольчук М. Вікові норми, гімнастика і корисні продукти для здорових оченят / М. Корольчук [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://learning.ua/blog/202004/vikovi-normy-himnastyka-i-korysni-produkty-dlia-zdorovykh-ocheniat/>.
38. Кравець Г. Творчі ігри / Г. Кравець // Дошкільне виховання. – 2002. - №9. – С. 20 - 21.
39. Кравець Н. Підготовка руки до письма / Н. Кравець // Дошкільне виховання. – 2003. - №10. – С.18 - 19.

40. Кульчицька О. І. Дивергентне мислення як умова розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку / О. І. Кульчинська // Обдарована дитина. - №1. - 1999. - С. 2-6.
41. Ларін Д. І. Раймонд Кеттел і факторна теорія рис особистості / Д. І. Ларін [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/rajmond-kettel-j-faktorna-teoria-ris-osobistosti-23355.html>.
42. Литвиненко Л. А. методичний матеріал Блоки Дьенеша / Л. А. Литвиненко. - 2020 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/bloki-denesa-dla-samih-malenkih-308312.html>.
43. Король А. Психогімнастичні вправи для всебічного розвитку дитини / А. Король [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.logoclub.com.ua/poradi-psikhologa/71-psikhogimnastichni-vpravi-dlya-vsebihnogo-rozvitku-ditini>.
44. Кононко О. Л. Ціннісне ставлення до себе. Мистецтво життєтворчості особистості наук.-метод. посіб. : у 2 ч. / О. Л. Кононко. - К., 1997. - С.96-126.
45. Крутій К. Л. Створення мовленнєвого середовища : теоретичні засади і практична реалізація / К. Л. Крутій. – 2-е вид. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2006. – 168 с.
46. Логоритмика MusicKidsClub ДНЗ №170. - 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=C2pV5ZWZb4Y&ab_channel=MusicKidsClub%D0%94%D0%9D%D0%97No170.
47. Орлинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл / В. Л. Орлинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
48. Павлова Л. В. Психологія дітей дошкільного віку. Навчальний посібник / Л. В. Павлова. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. - 224 с.

49. Паригін Б. Д. Життєві стратегії особистості / Б. Д. Паригін // Психологічний журнал. - №2. - 1992. - С. 170-172.
50. Пісоцький О. П. Основи образотворчого мистецтва та образотворча діяльність у дошкільному віці: навч. посіб. для студентів / О. П. Пісоцький. – Ніжин : НДУ, 2014. – 138 с.
51. Пічкорська В. М. Збірка вправ з дихальної гімнастики для дітей старшого дошкільного віку / В. М. Пічкорська // Управління освіти і науки Білоцерківської міської ради Київської області.
52. Костюк Г. С. Психологія : підручник для пед. вузів освіти / Г. С. Костюк. – Київ : Рад. шк., 1968. - С. 371-572.
53. Рибалко В. Г. Костюк : психологічна теорія особистості / В. Г. Рибалко // Журн. “Психологія і суспільство”. – 2002.
54. Горват Н. Розвиток уваги дітей дошкільного віку / Н. Горват. - 2020. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://smartum.com.ua/about_us/blog/memorika/razvitie-vnimaniya-u-detej-doshkol-nogo-vozhraasta.
55. Савченко Л. Л. Інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку як складник розумового розвитку / Л. Л. Савченко. - Випуск 71. – 2019. – С. 2-5.
56. Сергєєва О. А. Метод дослідження «Коректурна проба» (тест) / О. А. Сергєєва. - 2019. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/metod-doslidzenna-korekturna-proba-test-175673.html>.
57. Сербіна Л. Ф. Дошкільна освіта : проблеми, пошук, досвід / Л. Ф. Сербіна // Збірник науково-методичних матеріалів. - 2005. - 172 с.
58. Синельников В. Формування розумової активності дошкільників під час вирішування конструкторських завдань / В. Синельник // Дошкільне виховання. – 1996. - С. 93-100.
59. Скорик О. «Їжачок» - пісня-гра (масаж) / О. Скорик // Знайомство з піснями до журналу "Вересень" від "Танцюй грай співай" Музика для дітей. - 2020.

60. Сухар В. Л. Конструювання в ДНЗ. Старший вік / В. Л. Сухар. – Харків : Вид-во «Ранок», 2016. – 176 с.
61. Толстая О. Ю. Психогімнастика для дітей дошкільного дошкільного віку / О. Ю. Толстая. - 2018 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/psihogimnastika-dla-ditej-doskilnogo-doskilnogo-viku-11567.html/>
62. Трифонова Г. Є. Дитячий малюнок, як форма гри / Г. Є. Трифонова // Дошкільне виховання. - №2. – 1996. - С. 24 - 28.
63. Фоменко Л. Вийти за межі свого аркуша. Спільно-індивідуальна форма організації колективної діяльності / Л. Фоменко // Дошкільне виховання. – № 9. – 2007. - С. 9 - 10.
64. Шаян О. О. Психогімнастика для дітей дошкільного віку : практичні вправи / О. Шаян. - 2019 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [https://vseosvita.ua/library/psihogimnastika-dla-ditej-doskilnogo-viku-practicni-vpravi-114414.html](https://vseosvita.ua/library/psihogimnastika-dla-ditej-doskilnogo-viku-prakticni-vpravi-114414.html)
65. Шеремета Д. О. Дихальна гімнастика для дітей дошкільного віку / Д. О. Шеремета. - 2020 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://naurok.com.ua/dihalna-gimnastika-dlya-ditey-doshkilnogo-viku-176319.html>.
66. Шульга Л. “Барвіста радість” (Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання) / Л. Шульга. - 3-є видавництво. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2017. – 336 с.
67. Berk. L. E. Child Development / L. E. Berk (9th ed.). // Boston, MA : Pearson. – 2013 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1972079>.
68. Brackett M. A., Rivers S. E. Transforming students' lives with social and emotional learning / M. A. Bracket, S. E. Rivers // In R. Pekrun & L. Linnenbrink-Garcia (Eds.), International handbook of emotions in education. – 2014. - P. 368-388.

69. Bradley R. H., Corwyn R. F. Socioeconomic Status and Child Development / R. H. Bradley, R. F Corwyn. - 2002. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.psych.53.100901.135233/>

70. Davis G. A., Rimm S. B. Education of the Gifted and Talented / G. A. Davis // Boston, MA : Pearson Education Press. Early Childhood Learning & Knowledge Center. – 2014. [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <https://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/> .

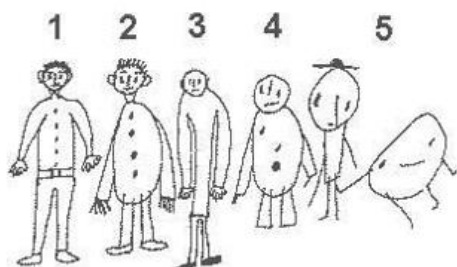
71. Hubbert B. About Bal-A-Vis / B. Hubbert 2001-2019. [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <https://bal-a-vis-x.com/about.htm>.

ДОДАТОК А
ТАБЛИЦЯ А.1

СПИСОК РЕСПОНДЕНТІВ

Номер	ПІБ дитини	Вік
1	Граблін Тимур	5 років
2	Гончарова Дарина Олексіївна	5 років
3	Зелениця Соломія Володимирівна	5 років
4	Михайлюк Яків	5 років
5	Карлашов Максим	6 років
6	Прудивус Марк	5 років
7	Куредін Марк Ілліч	5 років
8	Калюжна Олена Сергіївна	5 років
9	Калюжна Анна Сергіївна	5 років
10	Лілія Стецева	6 років
11	Іван Спринський	6 років
12	Аріна Шостаківська	6 років
13	Дарина Козак	6 років
14	Емілія Волинська	5 років
15	Анатолій Слободян	6 років
16	Олександра Садомовська	6 років
17	Олександр Крижановський	6 років
18	Олександр Махніцький	6 років
19	Софія Іванчик	5 років
20	Настя Докійчук	6 років
21	Тимофій Сопрун	6 років
22	Кіріл Ключик	6 років
23	Тимур Перекуча	6 років
24	Дмитро Шефелюк	5 років
25	Люба Грушовитська	5 років
26	Данієла Муляр	5 років
27	Лука Нечитайло	5 років
28	Катерина Зарудня	5 років
29	Емілія Чайковська	5 років
30	Сніжана Ігнатова	5 років

ДОДАТОК ДО ДЕСТУ КЕРНА ЙПРАСЕКА

Евангели.

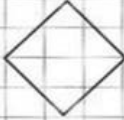
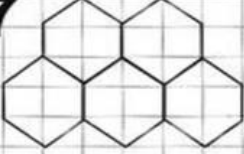
1	Евангели.
2	Евангели
3	Евангели
4	Евангели
5	

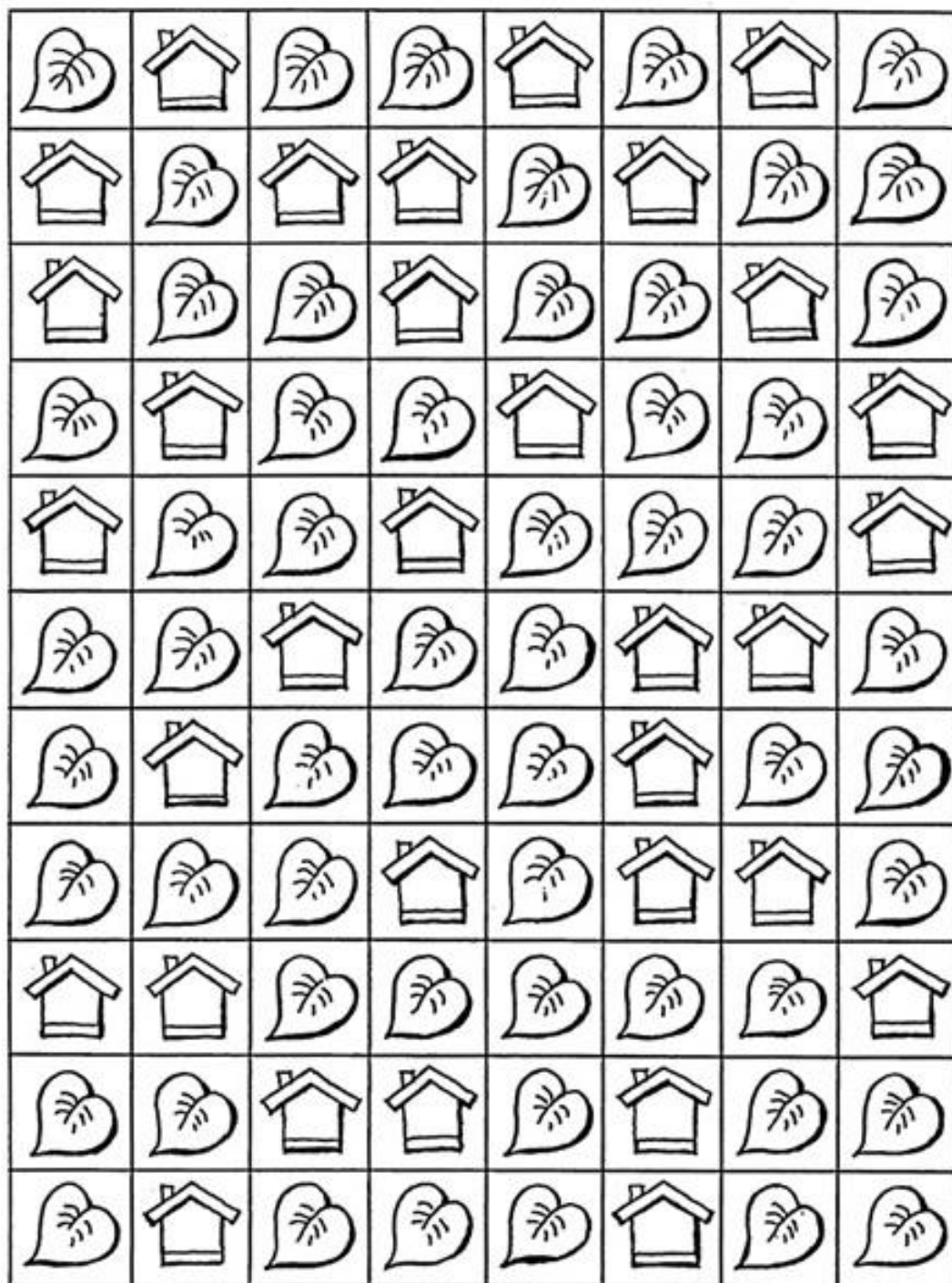
БЛАНК ТЕСТУ КУГЛЕРА

ДІАГНОСТИКА МОТОРИКИ

Тест Куглера (для визначення шкільної зрілості)

1		5	
2		6	
3		7	
4			

БЛАНК ТЕСТУ “КОРЕКТУРНА ПРОБА”

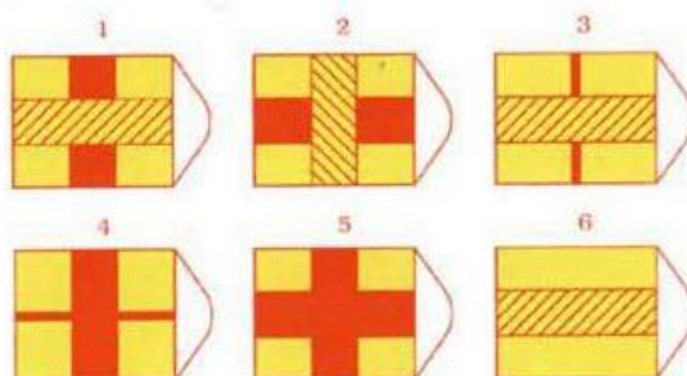
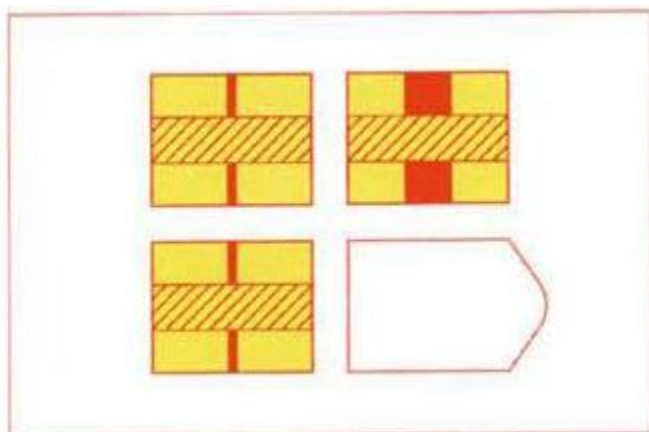
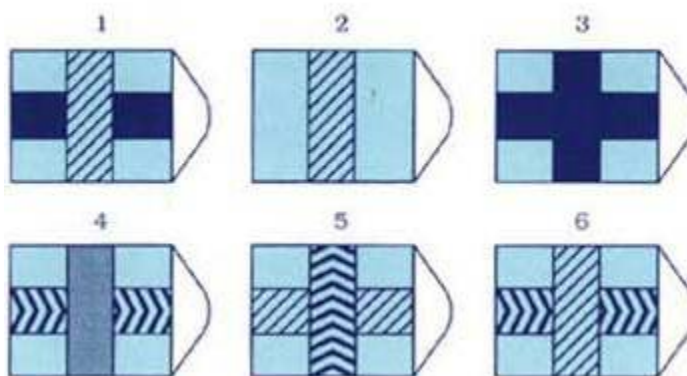
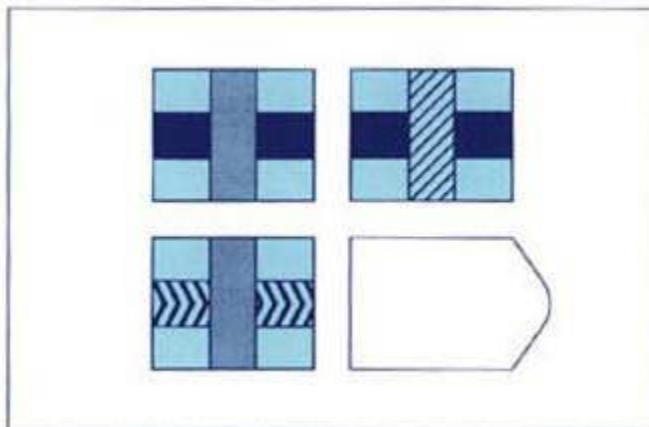
Продовження Додатку Г

Таблиця Г.1

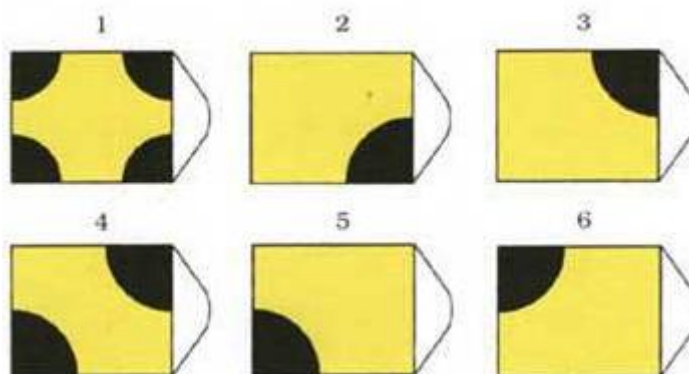
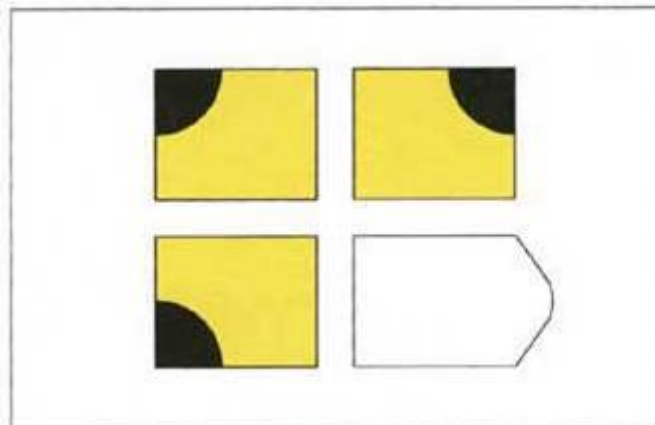
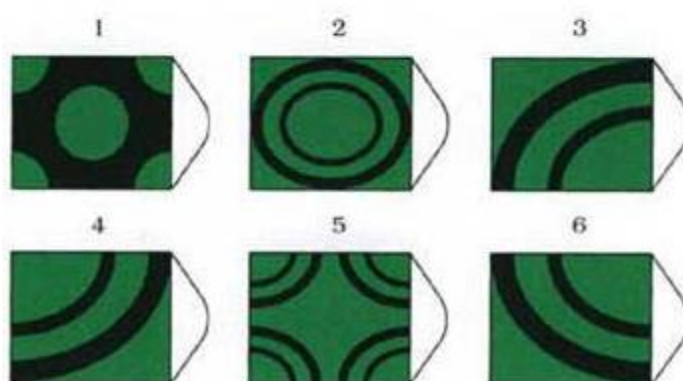
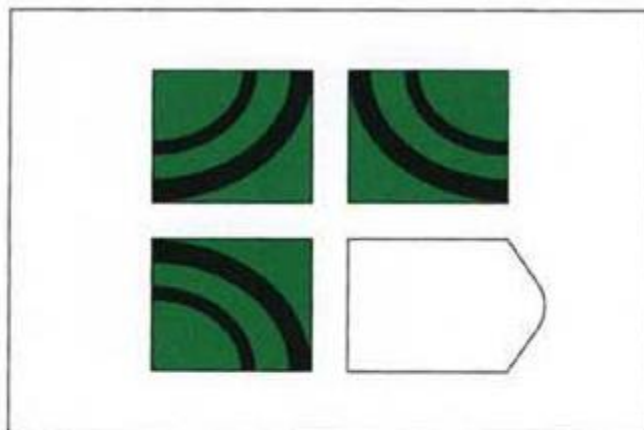
Ключ до тесту Бурдона

РЕЗУЛЬТАТ	ЗНАЧЕННЯ
0-2	Дуже висока стійкість
3-4	Висока
5-6	Середня
7-8	Низька
9-10	Дуже низька

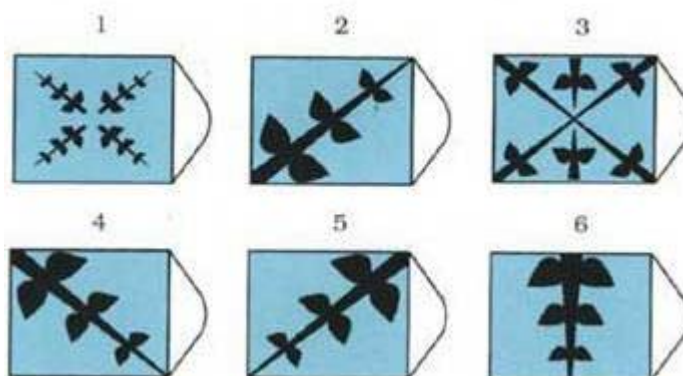
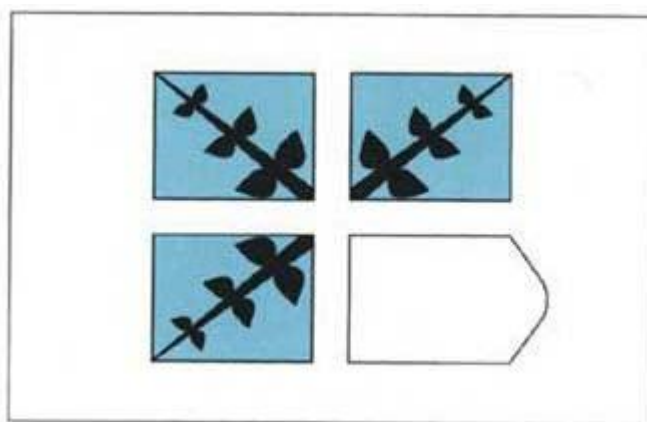
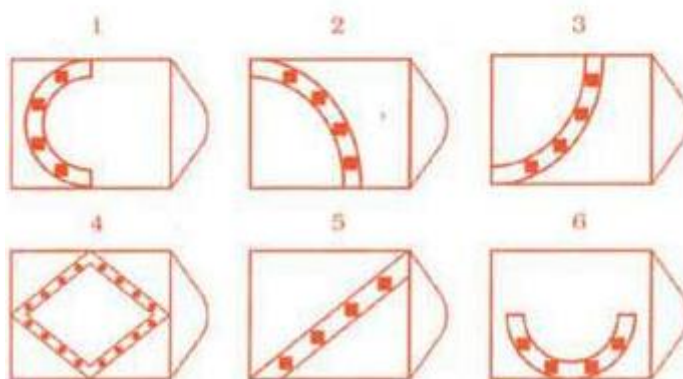
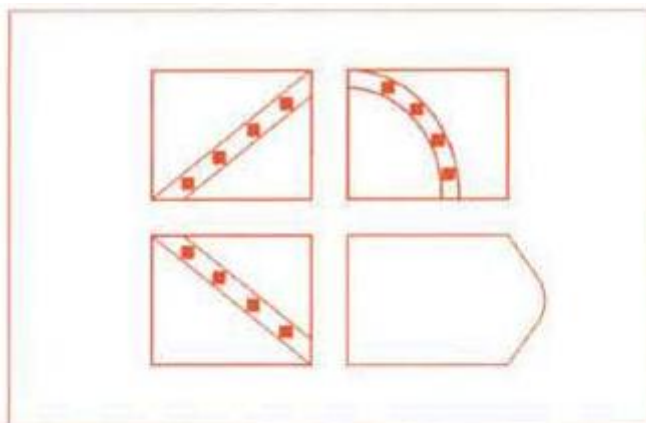
КОЛЬОРОВІ МАТРИЦІ РАВЕНА

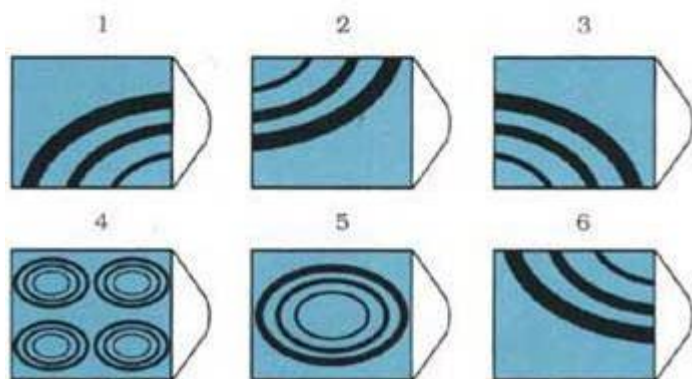
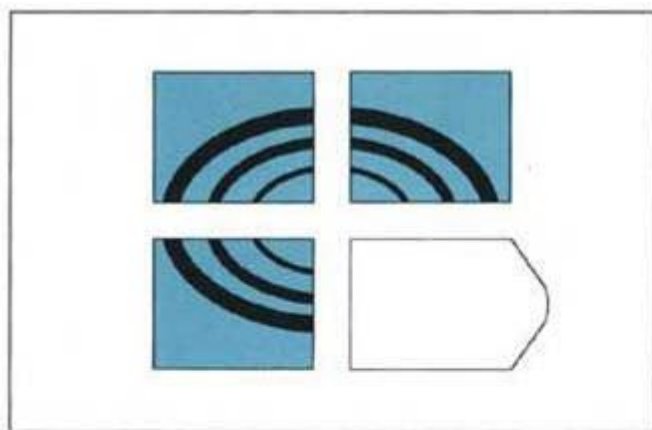
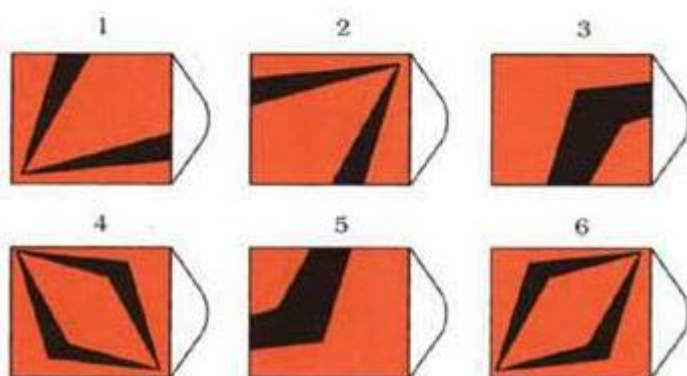
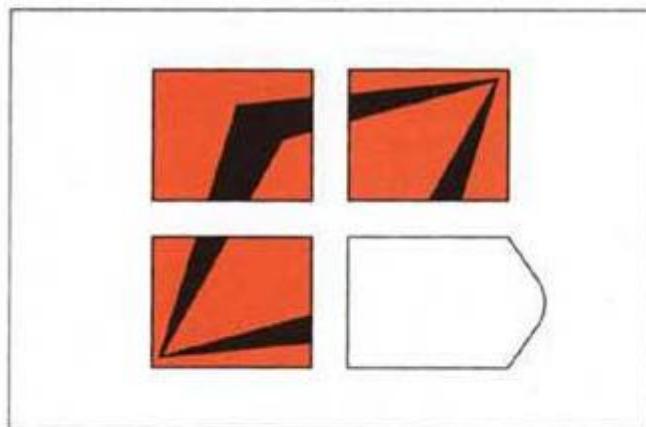
Продовження Додатку Д

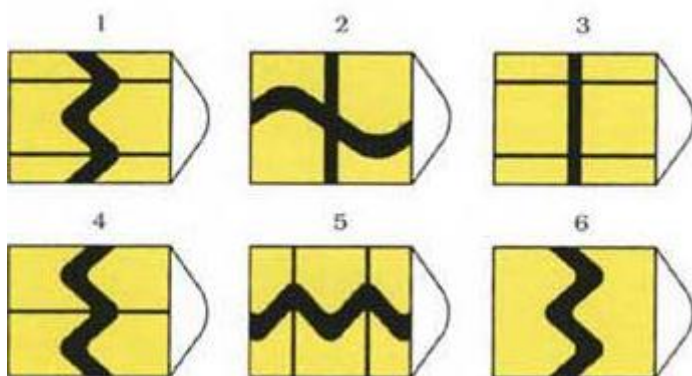
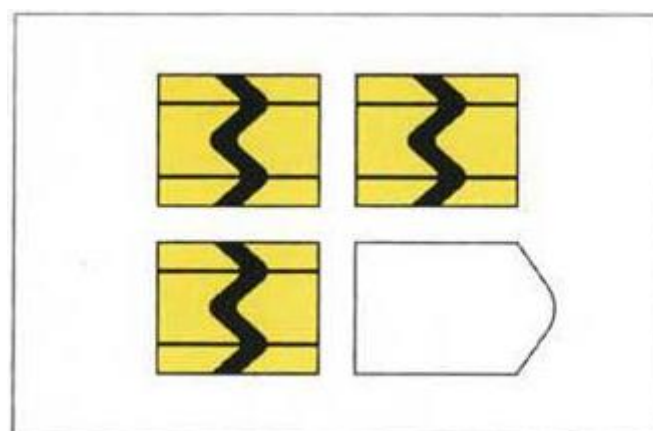
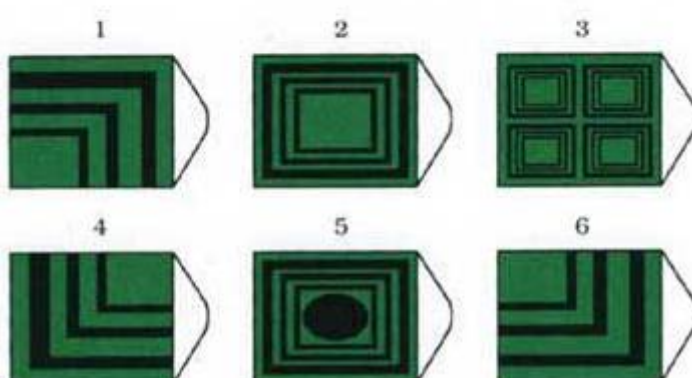
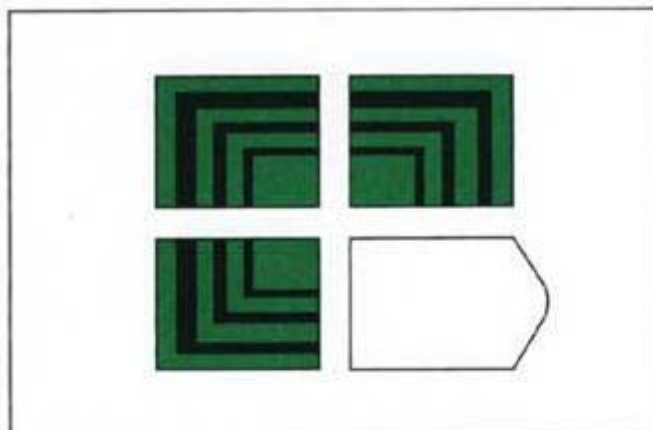
Продовження Додатку Д

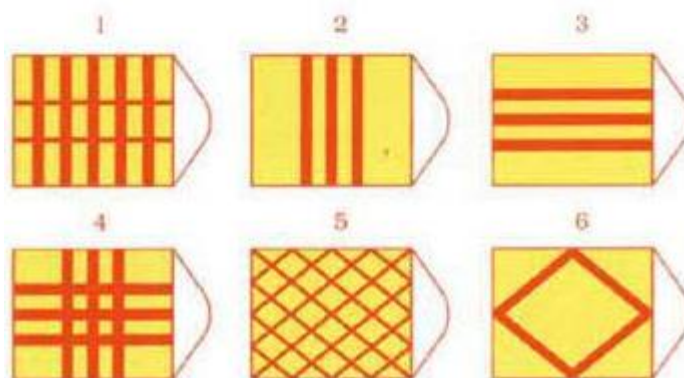
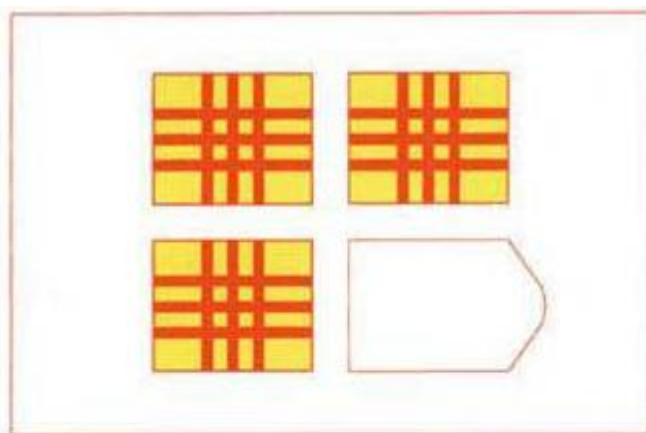
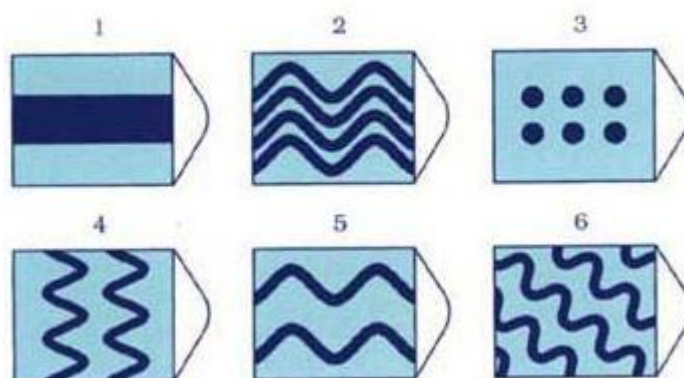
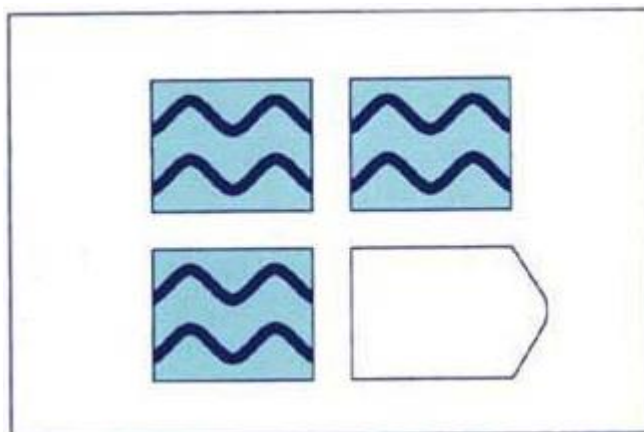
Продовження Додатку Д

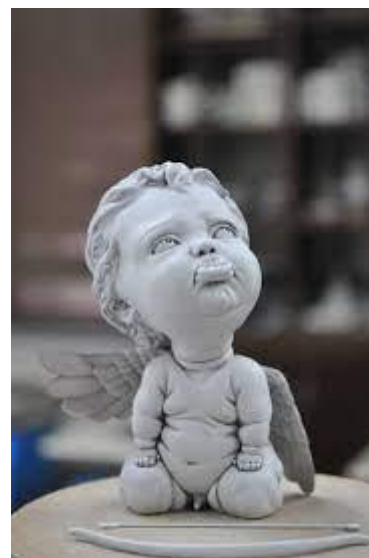
Продовження Додатку Д

Продовження Додатку Д

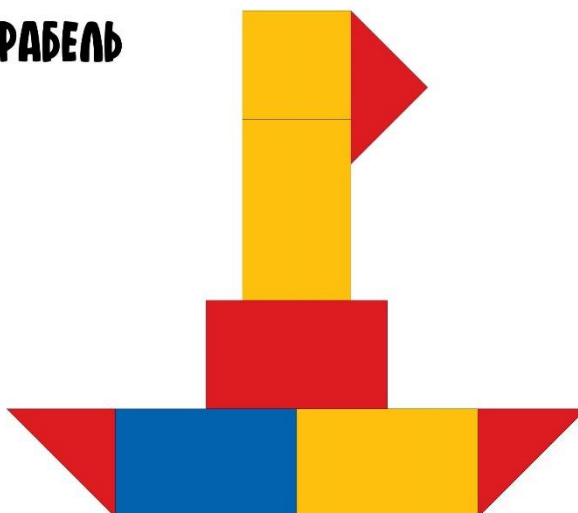
**КАРТИНКИ ДЛЯ НАОЧНОСТІ У ЗАВДАННІ ДЛЯ ТРЕНІНГУ
«СКУЛЬПТУРИ»**

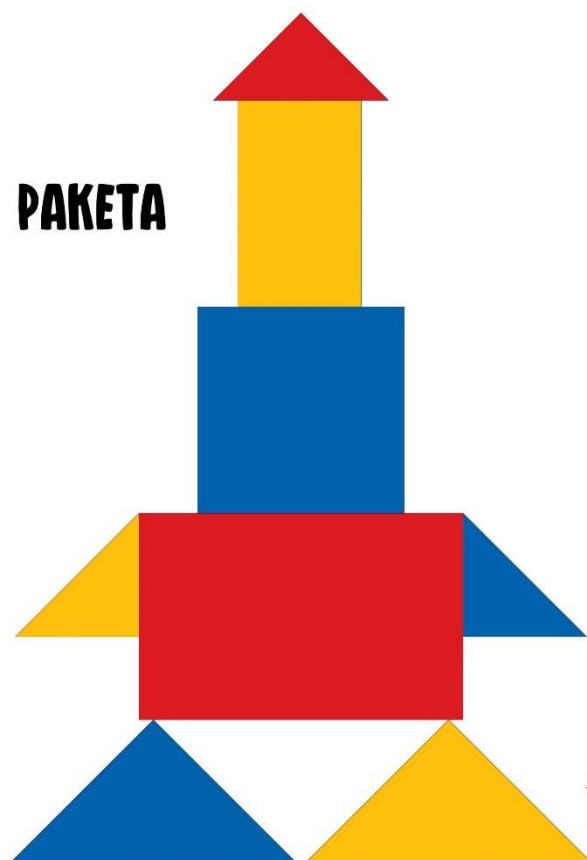
МАТЕРІАЛ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ “БЛОКИ ДЬЕНЕША”

КОРАБЕЛЬ

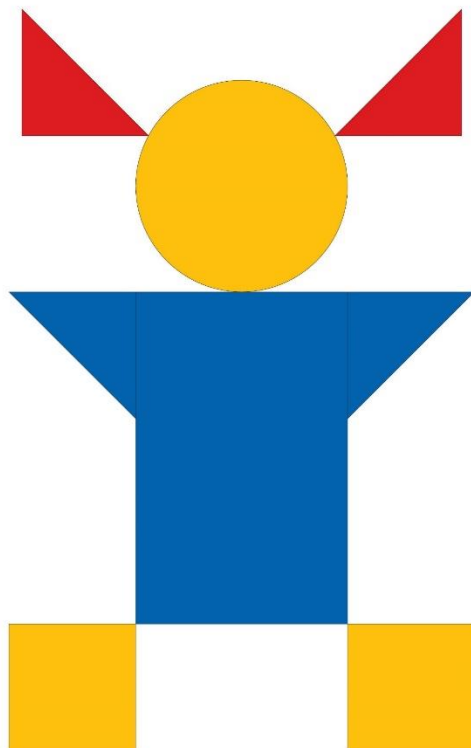
вп/вс/вс/вс

РАКЕТА

вс/вс/вс/вс

Продовження Додатку Ж

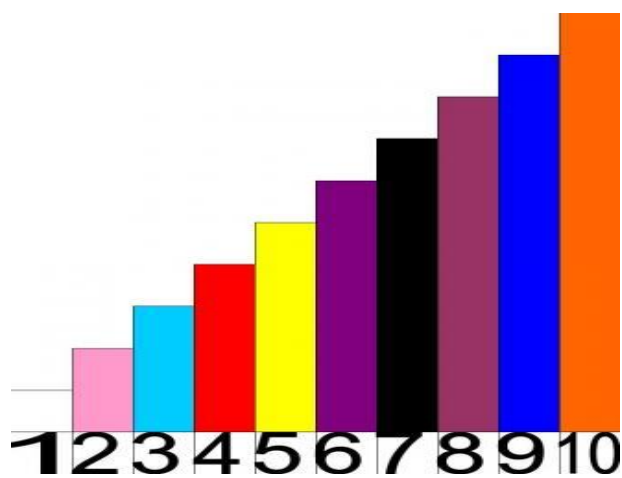
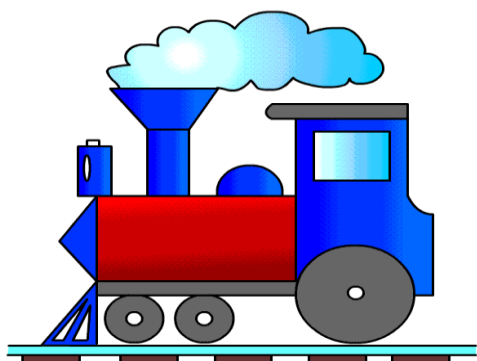
vseosvita.ua

KIT

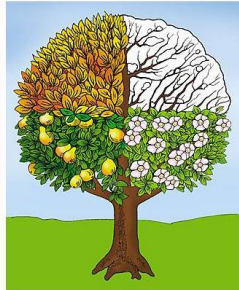

vseosvita.ua

МАТЕРІАЛ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ З ПАЛИЧКАМИ КЮЇЗЕНЕРА

МНЕМОТАБЛИЦЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ РОЗПОВІДІ “ПОРИ РОКУ”

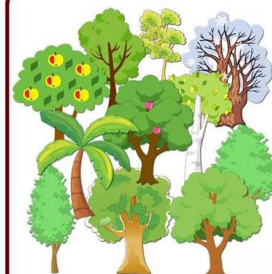
Яка пора року?

Як світить сонце?

Які падають опади?

Що відбувається з деревами?

Що відбулося з птахами?
Тваринами?

Як змінюється одяг?

Чим зайняті дорослі?

Чим зайняті діти?

